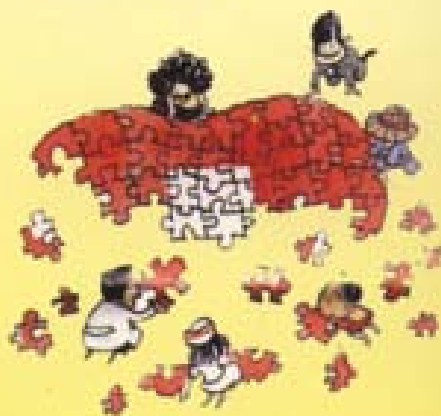
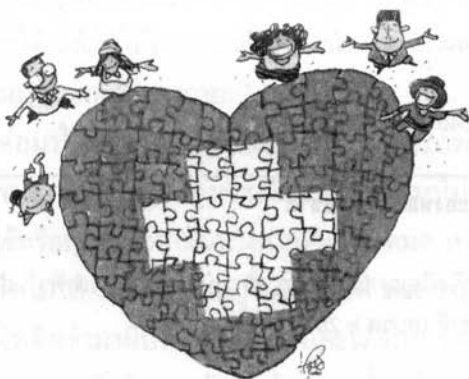

จาก สุขภาพทางจิตวิญญาณ สู่ สุขภาพทางปัญญา

เหตุใดไม่ควรใช้คำว่า
'สุขภาพทางจิตวิญญาณ'
คำใดสามารถสื่อความหมาย
สุขภาพมิติที่ 4 ได้ครบถ้วน
ขอบเขตความหมาย
ของสุขภาพมิติที่ 4 คืออะไร
สุขภาพมิติที่ 4 ส่งผลดีต่อสุขภาพ
ของคนไทยอย่างไร

จาก สุขภาพทางจิตวิญญาณ สู่ สุขภาพทางปัญญา

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข

จาก สุขภาพทางจิตวิญญาณ สู่ สุขภาพทางปัญญา

จัดพิมพ์โดย

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.)

สนับสนุนโดย

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

บรรณาธิการ

พลินี เสริมสินศิริ

สุภาภรณ์ สว่างศรี

สมฤทัย เลือปาน

ที่ปรึกษา

นายแพทย์อำพล จินดาวัฒนะ

พิมพ์ครั้งที่ 1 สิงหาคม 2546 จำนวน 5,000 เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

พลินี เสริมสินศิริ.

จาก สุขภาพทางจิตวิญญาณ สู่ สุขภาพทางปัญญา.--กรุงเทพฯ : สำนักงาน
ปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.), 2546.

144 หน้า

1. สุขภาพ. 2. สุขภาพแห่งชาติ--กฎหมายและระเบียบข้อบังคับ. I. ชื่อเรื่อง

362.1

ISBN 974-91437-7-9

พิมพ์ที่ : วิชาการพิมพ์ กรุงเทพฯ

คำนำ

ในการร่าง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ (24 กันยายน 2545) ได้ให้นิยามไว้ว่า “สุขภาพ หมายความว่า สุขภาวะที่สมบูรณ์และเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ” มีการบัญญัติคำว่า “สุขภาวะ” ขึ้นมา ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องใหม่ ตรงนี้เป็นวิสัยคิดที่มีหลักคิดมาจากการแพทย์แผนไทยหรือสังคมไทยนั่นเอง ประกอบเข้ากับการแพทย์แผนตะวันตกและสังคมตะวันตก หลักคิดและวิสัยคิดของมนุษย์ไม่ว่าอยู่อารยธรรมใดเมื่อถ่ายทอดซึ่งกันและกันแล้ว คำที่อารยธรรมนั้นสร้างขึ้นมาเพื่อสื่อความหมายใดความหมายหนึ่ง เมื่อไปอยู่อีกอารยธรรมหนึ่ง หรือประเทศหนึ่งก็จะเกิดปัญหาทุกครั้งไป เพราะอยู่ในบริบทที่ต่างกัน

เช่นเดียวกับวงการแพทย์ที่มีวิวัฒนาการมา 2,000-3,000 ปี การแพทย์แผนตะวันตกมีหลักคิดในเรื่องสุขภาพที่เน้นเรื่องการแพทย์ทางกาย (physical) พุดถึงระบบร่างกายภายนอก เช่นขา อวัยวะภายนอก ภายนอกที่จับต้องได้ แล้วก็ให้ความสำคัญตรงนั้นหมด การแพทย์ก็วิวัฒนาการมาบนฐานของการแพทย์ทางกาย

ต่อมาในศตวรรษที่ 19-20 เริ่มสนใจสุขภาพทางจิต ประเทศไทยมีแพทย์ พยาบาลที่เรียนมาทางด้านจิตหรือโรคจิตมาไม่กี่สิบปี เรื่องของสุขภาพจิต คนไข้หรือบุคคลเหล่านั้นทางกายดีพร้อมหมด หาโรคไม่เจอ แต่หาความสุขในชีวิตไม่ได้ ไม่สามารถอยู่ในโลกนี้ได้ เพราะฉะนั้นองค์ประกอบของสุขภาพจิตจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญ และได้รับการดูแลเหมือนกับการดูแลสุขภาพทางกาย ยิ่งสังคมสลับซับซ้อนมากขึ้น เรื่องของสุขภาพจิตก็มีความสำคัญมากตามไปด้วย

เมื่อคนๆ หนึ่งมีสุขภาพทางกายและจิตที่ดีแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ มีปัญหาทั้งเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น บางครั้งทำลายสังคมด้วย ตรงนี้คือองค์ประกอบที่ 3 ของสุขภาพ ทางวงการแพทย์ไทยก็ยังไม่ได้ออกันอย่างชัดเจน เรื่องความรู้เรื่องสังคม (Social knowledge) ทักษะสังคม

(Social skill) คุณค่าทางสังคม (Social value) ที่มีต่อชีวิตมนุษย์เรายังไม่ได้ศึกษากันมากนัก ในทางซีกโลกตะวันตกมักจะใช้กระบวนการวิทยาศาสตร์และกระบวนการพิสูจน์ทางการแพทย์เข้าไปจับทุกเรื่อง เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ที่ทุกคนยอมรับ เมื่อคำนี้เข้ามาในสังคมไทย เราปรับได้ง่าย ไม่มีปัญหาทะเลาะกันในแนวคิด เห็นพ้องต้องกันว่าสุขภาพสังคมนั้นมีจริง แต่องค์ความรู้ที่จะเอามาแก้ปัญหานั้นยังไม่ชัดมากนัก อันนี้เป็นภาระให้คนรุ่นใหม่ศึกษาสังคมไทยให้ลึกซึ้งกว่านี้ เราจะได้เอาองค์ความรู้นั้นมาแก้ไขปัญหาสังคมกันต่อไป

เมื่อประมาณ 4-5 ปี มานี้องค์การอนามัยโลกได้ตั้งคำถามว่า คนๆ หนึ่งมีสุขภาพกายดี สุขภาพจิตดี เข้าสังคมเก่งมาก แต่เป็นคนไม่มีศีลธรรม ไม่มีหลักยึด ไม่มีอุดมการณ์ชีวิต เข้าไปเบียดเบียนคนอื่น เราจะเรียกปรากฏการณ์นี้ว่าอย่างไร องค์การอนามัยโลกได้ตั้งคำถามขึ้นมาว่า **อุดมการณ์ชีวิต หรือจิตวิญญาณ** หมายถึงอย่างไร และเห็นว่าน่าจะเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งของสุขภาพ จึงมีคำว่า **Spiritual health** ขึ้นมา เมื่อเข้ามาสู่สังคมไทยเราก็พยายามหาคำแปลจนได้ คำว่า **“สุขภาพทางจิตวิญญาณ”** ซึ่งมีการใช้ไปอย่างแพร่หลายพอสมควร แต่ในขณะเดียวกันก็มีหลายฝ่ายทักท้วงว่าคำนี้ไม่เหมาะสมกับสังคมไทย

ดังนั้น เพื่อประมวลองค์ความรู้และความคิดเห็นเบื้องต้นที่ทำให้ขอบเขตความหมายของสุขภาพในมิติที่ 4 มีความชัดเจนและเข้าใจตรงกันมากยิ่งขึ้น สปรส. จึงเป็นแกนได้จัดประชุมเรื่อง **“ขอบเขตความหมายสุขภาพมิติที่ 4”** ขึ้นมา โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายมาช่วยกันคิด ช่วยกันเสนอความเห็นในระดับหนึ่งที่จะนำไปสู่การเผยแพร่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อพัฒนาสติปัญญาของคนไทยรวมกันให้สูงยิ่งขึ้นต่อไป

ศ. นพ. เกษม วัฒนชัย

6 มีนาคม 2546

สารบัญ

การประชุมระดมสมอง เรื่อง “ขอบเขตความหมายสุขภาพมิติที่ 4”.....	1
วันที่ 6 มีนาคม 2546	

พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติกับประเด็นสุขภาพทางจิตวิญญาณ.....	35
--	----

ส่วนหนึ่งของบทความและความเห็นสาธารณะ.....	39
(รวบรวมไว้เพื่อการศึกษาเรียนรู้ร่วมกัน)	

1. พิจารณ์ “สุขภาพทางกาย ทางจิต ทางสังคม..... 39
และจิตวิญญาณ รุ่มรวยอักษร สาระสับสน”
นพ.บรรจบ ชุณหสวัตติกุล
2. สปรส. กับสุขภาพทางจิตวิญญาณ..... 46
ศ.นพ.ประเวศ วะสี
3. ความเห็นจากประชาชน..... 50
จากหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน
4. ชมาอาจารย์และเพื่อนพ้องกระบวนการปฏิรูป..... 53
อันเนื่องมาแต่คำพิจารณาว่าด้วย “จิต” และ “จิตวิญญาณ” ของ สปรส.
(พร้อมแนบจดหมายของท่านพระธรรมปิฎก ลงวันที่ 18 กรกฎาคม 2544)
นพ.บรรจบ ชุณหสวัตติกุล
5. โรคทางวิญญาณกับยารับสรรพโรค..... 68
ท่านพุทธทาสภิกขุ
6. จดหมายจากประธานสภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย..... 72
ฉบับที่ 1 (15 กุมภาพันธ์ 2545)
7. จดหมายตอบของสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ..... 75
(22 มีนาคม 2545)

8. จดหมายของประธานสภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย.....80
ฉบับที่ 2 (2 เมษายน 2545)
9. จดหมายของมูลนิธิพุทธธรรมและองค์กรภาคี.....84
เสนอให้ตัดคำว่า "จิตวิญญาณ" ออกจากคำจำกัดความของ "สุขภาพ"
ในร่าง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ พร้อมแถลงการณ์และเหตุผลประกอบ
(2 สิงหาคม 2545)
10. จิตวิญญาณในทัศนะของ ศ.ดร. ระวี ภาวิไล.....96
11. จิตวิญญาณกับสุขภาพ.....105
นพ.ดร.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์
12. "จิตวิญญาณ" ผลกระทบต่อภาษาไทยและพระพุทธศาสนา.....120
รศ.พญ.จิรพรรณ มัชฌิมจันทร์
13. สุขภาพทางจิตวิญญาณ สุขภาพทางปัญญา.....126
นพ.อำพล จินดาวัฒนะ

ภาคผนวก

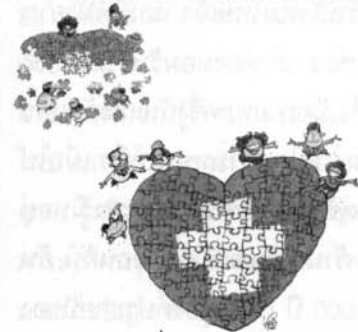
1. รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมระดมสมองเรื่อง.....139
"ขอบเขตความหมายสุขภาพมิติที่ 4 "
วันที่ 6 มีนาคม 2546
2. รายชื่อหนังสือที่เกี่ยวข้อง.....141
(บางส่วน)

การประชุมระดมสมอง

เรื่อง

“ขอบเขตความหมายสุขภาพมิติที่ 4”

วันที่ 6 มีนาคม 2546

สุขภาพมิติที่ 4 จากสุขภาพ
ทางจิตวิญญาณ สู่อสุขภาพ
ทางปัญญา

ศ. นพ. เกษม วัฒนชัย ประเด็นที่จะ
พูดกันในวันนี้ จากโจทย์ที่ สปรส. ให้มา
ช่วยกันหาคำแทนที่ คำว่า **Spiritual
health** หรือ **จิตวิญญาณ** อยากให้พวก
เรามาให้ความเห็นกัน ถือเป็นงาน
เสนอความคิดเห็นของแต่ละคน เพื่อ
แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและเผยแพร่กัน
ต่อไป เราจะคุยกันในวันนี้ มี 3 เรื่อง คือ

1. เราจะได้เสนอความคิดเห็นที่ดีที่สุด
ให้คนอื่นรับรู้
2. เราจะได้รับความคิดเห็นที่ดีที่สุด
จากผู้เข้าร่วมประชุม

3. จากทั้งข้อ 1 และ 2 จะทำให้เราได้รับความรู้ เกิดเป็นปัญญา

ผมค่อนข้างอยากให้ร่วมพูดคุยกันไปเรื่อยๆ เนื่องจากผมเป็นหมอม และสอนมาเป็นเวลา 10 กว่าปี ได้ติดตามในเรื่องสุขภาพมาโดยตลอด มากบ้าง น้อยบ้าง ก็อยากจะขอเรียนถึงหลักคิด กระบวนการคิดเรื่องสุขภาพในวงการแพทย์ ตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบันอย่างสั้นๆ

ถ้าดูในเรื่องของคำว่า “สุขภาพ” ในการร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ มีคำว่า “สุขภาพะ” ขึ้นมา เพื่อที่จะอธิบายองค์ประกอบของสุขภาพ ตรงนี้เป็นวิธีคิด เราได้หลักคิดมาจากการแพทย์แผนไทยหรือสังคมไทยเอง และได้มาจากการแพทย์แผนตะวันตกและสังคมตะวันตกด้วย เราต้องยอมรับว่าหลักคิด และวิธีคิดของมนุษย์ ไม่ว่าจะอยู่อารยธรรมอะไรเมื่อถ่ายถอดซึ่งกันและกันแล้ว คำที่อารยธรรมนั้นสร้างขึ้นมาสื่อความหมายใดความหมายหนึ่ง เมื่อไปอยู่อีกอารยธรรมหนึ่งหรือประเทศหนึ่งก็เกิดปัญหาทุกครั้งไป เพราะมันอยู่ในบริบทที่ต่างกัน สังคมมีบริบทที่ต่างกัน ด้านการแพทย์ก็เหมือนกัน อันหนึ่งที่ค่อนข้างจะวิวัฒนาการมา 2,000 - 3,000 ปี ถ้ามาดูองค์ประกอบของหลักคิดในเรื่องของสุขภาพ เดิมการแพทย์แผนตะวันตกจะเน้นเรื่อง “สุขภาพทางกาย” ได้พูดถึงระบบร่างกายภายนอก เช่น ขา อวัยวะภายนอก ภายนอกที่จับต้องได้ ซึ่งให้ความสำคัญตรงนั้นหมด การแพทย์ก็วิวัฒนาการมาบนฐานของการแพทย์ทางกาย

ต่อมาในศตวรรษที่ 19 - 20 เริ่มมาสนใจ “สุขภาพจิต” ประเทศเรามีหมอยาบาลที่เรียนมาทางด้านทางจิตหรือโรคจิตเมื่อไม่กี่สิบปี อยากจะบอกว่างค์ประกอบเรื่องของสุขภาพจิต คนไข้หรือบุคคลเหล่านั้น สุขภาพทางกายดีหมด ทาโรคไม่เจอ แต่หาความสุขในชีวิตไม่ได้ ไม่สามารถอยู่ในโลกนี้ได้ เพราะฉะนั้นองค์ประกอบของสุขภาพจิตก็เลยเข้ามามีความสำคัญ แล้วก็ได้รับการดูแลเหมือนกับการดูแลสุขภาพทางกาย ยิ่งสังคมสลับซับซ้อนเท่าไร เรื่องของสุขภาพจิตและโรคจิตก็มีความสำคัญมากตามไปด้วย

ส่วน “สุขภาพทางสังคม” ก็มีคำถามเกิดขึ้น ว่าคนๆ หนึ่งมีสุขภาพทาง

กายและจิตแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ มีปัญหาทั้งเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น บางครั้งทำลายสังคมด้วย ต้องมาดูทักษะชีวิต ทักษะสังคม ตรงนี้องค์ประกอบที่ 3 ในวงการแพทย์ไทยเราก็ยังไม่ได้ดูกันอย่างชัดเจน ไม่ได้วิเคราะห์ วิจัย สร้างองค์ความรู้เพื่อจัดการให้มันชัดเจนเท่าไร *ความรู้เรื่องสังคม (Social knowledge), ทักษะสังคม (Social skill), หรือคุณค่าทางสังคม (Social value)* ที่มีต่อชีวิตมนุษย์เรายังไม่ได้ศึกษากันมากมายนัก เราพูดถึงชุมชนเข้มแข็ง พูดเรื่องสังคมมั่นคง ครอบครัวมั่นคง แต่จริงๆ แล้วมันมีอะไรที่ลึกซึ้งกว่านี้หรือเปล่า ทางซีกโลกตะวันตกเมื่อมีอะไรเขาก็เข้าไปจับกระบวนการวิทยาศาสตร์ และกระบวนการพิสูจน์ทางการแพทย์ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ที่ทุกคนยอมรับ มีการศึกษากันมากขึ้น เมื่อถ่ายทอดเข้ามาในประเทศไทยเรารับง่ายเลยไม่มีปัญหาทะเลาะกันในแนวคิด แต่ว่าองค์ความรู้จริงๆ ที่จะเอามาแก้ปัญหของสังคมเรายังไม่เห็นชัดเจน อันนี้เป็นภาระให้คนรุ่นใหม่ศึกษาสังคมไทยให้ลึกซึ้งกว่านี้ เราจะได้เอาองค์ความรู้นั้นมาแก้ไขปัญหสังคม

เมื่อประมาณ 4-5 ปี องค์การอนามัยโลกได้ตั้งคำถามว่า คนๆ หนึ่งมีสุขภาพกายดี สุขภาพจิตดี เข้าสังคมเก่ง แต่เป็นคนไม่มีศีลธรรม ไม่มีหลักยึด ไม่มีอุดมการณ์ชีวิต คนพวกนี้จะเข้าไปทำลาย เข้าไปเบียดเบียนคนอื่น เราจะเรียกอย่างนี้ว่าอย่างไร ทางองค์การอนามัยโลก ได้ตั้งคำถามขึ้นมาว่า **“อุดมการณ์ชีวิตหรือจิตวิญญาณ”** หมายถึงอย่างไร ตรงนี้สำคัญ จะเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งของ Health ทำให้มีคำว่า **Spiritual health** ขึ้นมา เราก็พยายามหาคำที่มีความหมายมาใช้ เวลาผมไปบรรยายผมก็พยายามหลีกเลี่ยงคำว่า จิตวิญญาณ แต่ใช้คำว่า **“สุขภาวะทางศีลธรรม”** แทน ในการร่างกฎหมายต่างๆ ในการขยายความองค์ประกอบของสุขภาพ องค์ประกอบที่ 4 ก็เลยต้องหาคำขึ้นมาใหม่ จนได้คำว่า **“สุขภาพทางจิตวิญญาณ”** ซึ่งใช้แพร่หลายออกไป จนมีการทักท้วงกันมากมายว่ามันไม่เหมาะในสังคมไทย

ประเด็นที่ 2 เรื่อง **มิติของสุขภาพ** ใน 4 องค์ประกอบ คือ กาย จิต สังคม

และจิตวิญญาณ แต่ละองค์ประกอบมี 4 มิติ คือ ส่งเสริม ป้องกัน รักษา และฟื้นฟู

เมื่อเป็นอย่างนี้จะแบ่งได้เป็น 16 ยกตัวอย่าง สุขภาพกาย มี 4 มิติ คือ การส่งเสริมสุขภาพกาย การป้องกันโรคทางกาย การรักษาโรคทางกาย การฟื้นฟูร่างกายหลังจากเป็นโรคแล้ว ในมิติที่ 1, 2 คือ ส่งเสริมและป้องกันนั้น ทำก่อนเป็นโรค ส่วน 3, 4 คือ รักษาและฟื้นฟูนั้นเป็นโรคแล้วเราจะรักษาอย่างไร เมื่อรักษาแล้วมีโรคเหลืออยู่เราจะฟื้นฟูกลับคืนมาอย่างไร จิตก็เหมือนกัน มี 4 มิติ เมื่อมีองค์ประกอบที่ 3, 4 เริ่มไม่ชัดแล้ว ต้องสร้างองค์ความรู้และหลักวิชาขึ้นมา เพื่อให้มันชัดขึ้น ยกตัวอย่างเช่น สุขภาพทางสังคม การส่งเสริมทักษะและความรู้คุณค่าทางสังคมให้กับเด็กไทย คนไทยจะต้องผ่านองค์กรสถาบัน เรื่องการป้องกันโรคทางสังคมเราจะทำอย่างไร ถ้าเกิดโรคทางสังคมแล้วเราจะเยียวยาอย่างไร แล้วจะฟื้นฟูเขาอย่างไรให้เขากลับมาเป็นสมาชิกที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมอีกครั้ง มาอันสุดท้าย Spiritual health ก็มี 4 มิติเหมือนกัน มันเป็นโรคทางจิตวิญญาณ เป็นโรคทางศีลธรรม ตรงนี้ชัดเจนว่า มันมีมิติของมันอยู่ ถ้านำมาทำเป็นตารางก็มี 16 ช่อง จริงๆ คำว่าสุขภาพ มันมีระดับของมัน คือ **ระดับสุขภาพแต่ละคน สุขภาพของครอบครัว สุขภาพขององค์กร และสุขภาพชุมชน** เมื่อเอาไปวางรวมกับองค์ประกอบและมิติของสุขภาพซึ่งมีอยู่ 16 ประเด็น เมื่อเพิ่มเข้าไปอีก 4 ระดับจะกลายเป็น 64 ประเด็นด้วยกัน

ขอทำความเข้าใจร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ ว่าได้แรงหนุนกระตุ้นมาจากตอนที่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนปี 2540 แล้วในกรรมาธิการสาธารณสุขของวุฒิสภา ซึ่งคุณหมอบุรุษ รัตนากร เป็นประธาน และมีผู้หลักผู้ใหญ่หลายคนเป็นกรรมการ ตอนนั้นมีแนวคิดในเรื่องการร่าง พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ ซึ่งตรงนั้นมีอยู่ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 81 บอกว่าเรื่องการศึกษาขอให้ไปยกร่างเป็นกฎหมายแม่บทขึ้นมาสักฉบับหนึ่งเถอะ ให้พูดคลุมหมดทุกด้าน จากนั้นก็มีกฎหมายลูกเกี่ยวกับการศึกษา ก็ต้องอยู่ภายใน

กรอบของกฎหมายแม่บททางการศึกษา คือ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

บ้านเรา การออกกฎหมายตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองมา เราไม่ได้ ออกกฎหมายแม่บทก่อน เราออกกฎหมายลูกและหลานก่อน เช่น กฎหมายโรคระบาด แล้วกฎหมายระบบสุขภาพ ถ้ามามีใหม่ ยังไม่มี เพราะฉะนั้น แนวคิดที่จะทำกฎหมายแม่บททางสุขภาพ ก็เหมือนกฎหมายแม่บททางการศึกษาซึ่งเกิดขึ้นในช่วงปี 2541 - 2543 จนออกมาเป็นคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีว่าให้จัดตั้ง "สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ" หรือ สปรส. ตอนนั้นท่านนายกฯ ชวน หลีกภัย ท่านเห็นด้วยอย่างยิ่ง คณะรัฐมนตรีเห็นด้วยเลยให้ตั้งเป็น สปรส. ขึ้นมา แล้วก็ให้รับผิดชอบในการร่าง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ แต่ต่อมาได้เปลี่ยนรัฐบาล นโยบายของรัฐ วิชิตคิด วิธีการปฏิบัติก็เปลี่ยนไป มีกฎหมายหลักประกันสุขภาพแห่งชาติออกมาก่อนกฎหมายแม่บท แต่กฎหมายแม่ยังเร่งทำกันอยู่ ก็ไม่รู้จะคลอดออกมาได้หรือเปล่า

วันนี้ที่เรามาคุยกันเป็นองค์ความรู้อันหนึ่งที่สำคัญ ที่จะเข้าไปสู่ พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ ซึ่งเป็นแม่บทด้านสุขภาพ ถ้าเราตกลงอย่างไรทางฝ่ายนิติบัญญัติเขาก็จะเอาแนวความคิดของพวกเราไปตัดสินใจอีกที ต้องเรียนว่าเราไม่ใช่ผู้พิพากษา เราเป็นผู้ออกความเห็น

ที่ผมพูดมาทั้งหมด ผมกล่าวถึง

1. เรื่ององค์ประกอบ 4 มิติ และระดับของสุขภาพ, วิวัฒนาการของความคิดและการปฏิบัติตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน, แนวความคิดในเรื่องสุขภาพทางสังคม สุขภาพทางจิตวิญญาณ เป็นมาอย่างไรในระยะหลัง

2. สิ่งที่เราจะร่วมพูดคุยกันในวันนี้เป็นส่วนหนึ่งของร่าง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ ซึ่งเป็นแม่บทของระบบสุขภาพของประชาชนคนไทย

พญ.จิรพรรณ มัชฌิมจันทร์ คำว่าจิตวิญญาณ เป็นคำที่ไม่ใช่แล้ว ก็อยากจะให้เสนอคำใหม่ออกมาเลย สังคมจะดีไม่ดี มันอยู่ที่จิต ถ้าจิตดี สังคม

ก็ดี ในฐานะที่เป็นคนชอบอ่าน ขอเสนอคำ 2 คำ คือ **จิตตชุกตะตา** มีความหมายว่าจิตที่ชื่อตรงต่อหน้าที่ และคำว่า **จิตวิสุทธิ** คือ ความบริสุทธิ์ของจิต ซึ่งจะตีความหมายว่าเป็นหน้าที่ของจิต หรือความบริสุทธิ์ของจิต

ศ. นพ.เกษม วัฒนชัย ยอยากให้เสนอความหมาย เสนอความคิด จะให้ใช้คำไหนก็อยากจะให้ร่วมคิดกัน

พญ.พรณพิมล หล่อตระกูล ถ้าเป็นตอนสมัยที่ยังเป็นนักเรียน ตอนที่อยู่บรมเพื่อที่จะเป็นจิตแพทย์ ไม่เห็นความต่าง อาจจะเป็นว่าตอนนั้นคำว่าจิตวิญญาณ เมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่แล้ว ยังไม่ได้พูดถึงมิติที่ 4 ชัดเจน คือกาย จิต สังคม จะได้เรียนควบคู่กันเป็น 3 ด้านอยู่แล้วที่ได้เรียนในทางจิตวิทยา จึงทำให้ไม่มีความแตกต่าง เพราะว่าในสายที่เรียนในเรื่องของการดูแลสุขภาพภาวะจิตใจ มีหลายระดับในเชิงสุขภาพจิต ถ้าเทียบกับร่างกายก็เหมือนมีสภาวะที่ป่วยเป็นโรคทางจิต ภาวะที่ไม่ป่วยแต่มีการเบี่ยงเบนไปจากปกติแต่ภาวะที่เป็นความปกติสุข ซึ่งเป็นความเข้าใจขณะนั้น

แต่มาตอนหลังที่ติดตามฟังจากท่านผู้รู้ทั้งหลาย ในมิติที่เป็นเรื่องศาสนาและมิติที่ไม่ใช่มุมมองของศาสนาแต่เป็นวิถีของชีวิตที่ไปถึงจุดของการเข้าถึงธรรมชาติบางอย่างที่มันไปไกลเกินคำอธิบายในเรื่องสุขภาพจิต ก็เริ่มเข้าใจว่ามันมีอีกมิติหนึ่งซึ่งอยู่ในระดับที่มันต้องผ่าน คือในความรู้สึกว่าจิตใจมันมีกระบวนการอยู่ภายในตัวของมัน แต่ว่าการจะไปถึงเรื่อง Spiritual มันต้องผ่านกระบวนการพัฒนาของจิตไปอีกขั้นหนึ่งไปถึงอีกจุดหนึ่งที่ไม่มีการยึดติดหรือไปเข้าใจธรรมชาติบางอย่าง มันถึงจะขึ้นไปถึงระดับที่เป็นเรื่องสุขภาพทางจิตวิญญาณได้ ก็มาเห็นความต่างในระยะหลังว่า ที่เราเคยเข้าใจว่าแค่เรื่องสุขภาพจิตหรือเรื่องง่ายๆ (basic) ที่เราพูดกันเหมือนกับที่เรียกคำว่า ซุปเปอร์ฮีโร่ นี้กว่ามนุษย์มีแค่นี้ก็เพียงพอ พอได้เข้าไปศึกษาจริงๆ ถึงรู้ว่า มันกว้างกว่านั้น

ในช่วงที่เรียน คำว่า "จิตวิญญาณ" ก็เข้ามาในกระบวนการของการเรียน เหมือนกับว่าได้ผสมกันตั้งแต่ตอนที่อยู่ในกระบวนการเรียนรู้ เหมือนกับคุ้นเคยและได้ยินคำนี้บ่อยๆ คุ้นเคย คือเวลาได้ยินจะนึกถึงความหมายมากกว่า จะคิดแบบแยกว่า จิตคืออะไร วิญญาณคืออะไรแล้วมาผสมกันแล้วเป็นอะไร มันอาจจะเป็นเพราะผ่านช่วงเวลาของการเรียนรู้มาอย่างนั้น เมื่อได้ยินก็เป็นจิตวิญญาณเลย แล้วก็ได้ยินแบบอธิบายความหมายแล้วก็เข้าใจคำนี้พร้อมๆ ความหมาย และก็เข้าใจที่ความหมายก็เลยไม่ได้ติดใจที่คำ

ในระยะเวลาลงๆ ที่มีคนพูดถึงคำนี้ มีอันหนึ่งที่น่าสนใจก็คือว่า หลังจากที่เกิดเหตุการณ์ 2 เหตุการณ์ ครั้งแรกนั่งฟังรายการวิทยุ แล้วมีคนโทรเข้ามาพูดถึงคำนี้ ก็คิดตามว่ามันไม่มีคำที่ฟังแล้วเข้าใจว่านี่หรือ ทำไมมันต้องเป็นการอธิบายทุกครั้งทีพูดคำว่าจิตวิญญาณ ครั้งที่ 2 ได้นั่งดูรายการที่วิกับครอบครัวแล้วคุณพ่อก็พูดขึ้นมาว่า ทำไมคนเดียวนี้ชอบใช้คำฟังแล้วเข้าใจยากจังเลย ไม่มีคำที่แปลเรื่องสุขภาพง่ายกว่านี้แล้วหรือ ทั้งที่สุขภาพก็เป็นเรื่องง่ายๆ ที่ใกล้ตัว แต่ทำไมใช้คำที่เข้าใจยากใน 4 มิตินี้ ก็คือคำว่าจิตวิญญาณ ขณะที่คำว่า กาย จิต สังคม มันฟังง่ายสำหรับเขา เดิมไม่ได้ติดใจเรื่องคำ แต่ก็คิดเหมือนกันว่าคำนี้สื่อสารกับคนในสังคมได้ดีขนาดไหน

ศ. นพ. เกษม วัฒนชัย สรุปว่า องค์ประกอบของจิตคือ 4 ส่วนประกอบ องค์ประกอบ 1 - 3 เป็นเรื่องที่เราเข้าใจได้ แต่จะหาคำที่ง่าย ฟังแล้วเข้าใจได้ง่ายกว่าก็จะดีกว่า

นพ. โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ สุขภาพในมิติที่ 4 ที่กำลังพูดกันอยู่ มันไม่ได้เป็นกระแสความสนใจเฉพาะเมืองไทย มันเกิดความเคลื่อนไหวมากในทุกๆ ประเทศที่ทำการเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพได้สนใจขึ้นมา ความสนใจเป็นโอกาสดี สังคมไทยเราจริงจังกับการพูด เพื่อหาขอบข่ายความหมายมิตินี้ให้ชัดเจนมาก ผมคิดว่าเราน่าจะเป็นประเทศแรกๆ เท่าที่ผมรู้จากการประชุม ที่

เราเป็นประเทศแรก จะเป็นตัวอย่างให้หลายๆ ประเทศ ตัวอย่างในที่นี้คือ กระบวนการที่แสวงหาความหมายของสุขภาพจิตที่ 4 หากคำที่ใช้เรียกแทนมันก็ดี มันน่าจะเป็นกระบวนการที่เต็มไปด้วยจิตวิญญาณ เต็มไปด้วยความเข้าใจใจกันได้ ทำให้เป็นแบบอย่างของประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้

เรามาพูดกันเรื่องคำ บางครั้งมันหายาก บางคำก็ไม่สามารถสื่อความหมายได้ การจะหาที่ใช้ได้เลยไม่มี ถ้าหากเป็นการเปรียบเทียบข้ามสังคมวัฒนธรรม คำแต่ละคำก็มีความหมายสัมพันธ์กับคำอื่นๆ ในวัฒนธรรมหรือภาษานั้นๆ ครั้นพอเอาคำนั้นไปใช้กับวัฒนธรรมอื่นก็ต้องไปจัดคำใหม่ ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมนั้นๆ

ผมคิดว่า คำว่า จิตวิญญาณ ผมก็ใช้เพราะคำมันสวยดี เลือกใช้คำนี้ก็อยากสื่อไปให้คนที่ไม่ใช่ชาวพุทธด้วย แม้ว่าทางพุทธศาสนาไม่ได้บัญญัติคำนี้ไว้

ท่านพุทธทาส ใช้คำว่า “โรคทางวิญญาณ” ส่วนโรงมหรสพก็ใช้ว่า “มหรสพทางวิญญาณ” จะเป็นไปได้ไหม ที่จะใช้คำว่า **สุขภาพทางวิญญาณ** ไปด้วย

ปัญหาที่อาจจะเจอ สภาวะที่เข้าถึงความสมบูรณ์ในทางวิญญาณหรือทางจิตวิญญาณ มันเป็นสภาวะซึ่งผมคิดว่าศาสนาเป็นเครื่องมือที่ทำให้เราเข้าถึงสภาวะนั้นได้ สภาวะนั้นดำรงอยู่โดยจะมีศาสนาหรือไม่มีศาสนาก็ตาม มันเป็นเรื่องชาติของจิตมนุษย์ที่มันไปถึงสภาวะเช่นนั้นได้โดยที่จะมีศาสนาเกิดขึ้นหรือไม่มีศาสนาเกิดขึ้นก็ตาม เพียงแต่ว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้มาชี้ทางไปสู่อย่างนั้นอย่างนี้ เพราะจะเป็นการดำรงอยู่ของสภาวะ หรือสุขภาพทางจิตวิญญาณ

ในเมืองต้นที่ไม่มีคำอื่นที่ดีกว่า จะเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ปรอทศาสนา” ที่มีศาสนาอยู่ แนวโน้มที่ตั้งเป็นข้อคิดไว้ก่อน สภาวะตัวนี้บางที่มันเข้าถึงได้โดยไม่ได้ผ่านการมีศาสนา แนวโน้มของพวกที่ทำตามอุดมคติของตัวเอง อย่างพวกที่จะอนุรักษ์ระบบนิเวศน์ พวกที่สนใจเรื่องนิเวศน์ พวกที่สนใจเรื่องเกี่ยวกับความงาม การเข้าถึงความสุนทรีย์ศาสตร์ของมนุษย์ พวกนี้เขาก็มีคุณลักษณะอย่างที่ว่า มีจิตใจทำตามหน้าที่การงาน

มีข้อคิดที่อ่านเจอในหนังสือต่างๆ คำว่า Spiritual health สุขภาวะทางจิตวิญญาณ มันไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องทางศาสนาเสมอไป ผมก็ไม่รู้เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า เราอาจจะเข้าถึงความดีโดยเราไม่ได้ไปปวารณาตัวเองเป็นศาสนิกชนอันใดอันหนึ่ง มีปัจเจกกับพระพุทธเจ้า ที่บรรลุธรรมด้วยตัวเอง โดยไม่ได้ไปสังกัดกับศาสนาต่างๆ คิดว่าคำว่า จิตวิญญาณ จะนิยามให้จำเพาะเจาะจงจากประสบการณ์เชิงศาสนาดีหรือเปล่า หรือคิดว่าไม่จำเป็น

ศ. นพ.เกษม วัฒนชัย สรุประเด็นของคุณหมอโกมาตรได้กล่าวไว้ 4 ประเด็น

1. เรื่องมิติที่ 4 ของ Health ที่พูดกันหลายประเทศ แล้วก็คงจะหาทางออกให้สอดคล้องกับบริบทสังคมของประเทศนั้น เช่นเดียวกับที่เรากำลังทำอยู่
2. ให้ข้อคิดว่าการกำหนดค่าที่ถ่ายทอดความหมายในการแปล คงจะเป็นด้านสุดท้าย เมื่อนั่งคุยแล้วยังหาความหมายไม่ได้ อาจจะสรุปเอาดีๆ ซึ่งจะตรงหรือไม่ตรงความหมายค่อยมาว่ากันอีกที
3. ได้เสนอคำ คือ **สุขภาวะทางวิญญาณ**
4. จะนิยามศัพท์จากมุมมองของศาสนากันหรือไม่ ?

คุณณรงค์ ณะประ เราคำนการบัญญัติคำว่า จิตวิญญาณ เพราะว่าไม่มีในพระพุทธศาสนา อันนี้ไม่ใช่ แต่ว่าประเด็นเดียวที่มูลนิธิพุทธธรรมและองค์กรภาคี ออกมาคัดค้านต่อคำนี้เพราะว่าคำนี้เป็นคำที่มีส่วนทำลายพระพุทธศาสนา ทางด้านพระพุทธศาสนาถือคำสอนแทนพระศาสดา คำสอนนั้นจะถูกบิดเบือนไม่ได้ คำสอนที่ถูกบิดเบือนเท่ากับทำลายพระพุทธเจ้าด้วยการที่เราคิดว่าการใช้คำว่าจิตวิญญาณมันมีส่วนเข้ามากระทบต่อการทำลายพระพุทธศาสนาเราถึงยอมไม่ได้

จากคำว่า **จิต** กับคำว่า **วิญญาณ** ในทางพระพุทธศาสนาใช้แยกกัน

จิต คือจิตใจ วิญญาณ คือการรับรู้ของมนุษย์ สภาวะที่รับรู้ถึงความทุกข์ สุข เรียกว่า เวทนา สภาวะต่างๆ ที่มีการศึกษาวิจัยทางพระพุทธศาสนาอยู่ เพราะฉะนั้น ถ้าเอา 2 คำนี้มารวมกันจะทำให้พระพุทธศาสนาวิบัติ และเป็นการทำลายพระพุทธศาสนา ทำลายคำสอน ทำให้คำสอนบิดเบือนไป เราถึงยอมไม่ได้

รศ. ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน ผมอยากนำเสนอ ความเห็น 2 - 3 ประการ ในเบื้องต้น พูดถึงเบื้องหลังการถ่ายทำที่ใช้คำที่ผมคิดมา ถ้าเรายอมรับความจริงกัน ว่าภาษาไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด ภาษาเขียน หรือภาษาท่าทางมันเป็นเพียงความพยายามของมนุษย์ที่จะนำมาใช้เพื่อสื่อความคิด อารมณ์ ความรู้สึก ความต้องการของเรา เพื่อให้การสื่อสารเข้าใจตรงกันได้มากขึ้น เราจะต้องเข้าใจให้ตรงกันว่า ภาษาไม่ใช่ความคิด มันเป็นเพียงตัวแทนของความคิด เป็นเพียงตัวแทนของอารมณ์ ความรู้สึก ความต้องการ เห็นด้วยค่อนข้างมาก เมื่อภาษาเป็นเพียงตัวแทนของความคิด มันเป็นเรื่องมือที่ทำให้เราเข้าใจเท่านั้น เพราะฉะนั้นไม่ว่าเราจะเลือกใช้คำใด หนีไม่พ้นที่จะต้องให้ความหมายเพื่อทำให้มันเข้าใจตรงกันได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่อย่างไรก็ไม่มีทางเต็มร้อย เพราะมันเป็นเพียงแค่ตัวแทนเท่านั้น

ข้อตกลงอีกอันหนึ่ง คือว่า ในแนวความคิดที่พูดไว้ ถ้าจะเอาสิ่งที่ไม่ครบถ้วน ในที่นี้หมายถึง ภาษา มาอธิบายในสิ่งที่ครบถ้วน คือตัวความคิด มันเป็นไปได้อยู่ เพราะฉะนั้นต้องยอมรับตรงนี้ก่อนว่าจะไม่ติดกับอยู่ที่ความหมายในเชิงภาษาศาสตร์ แต่มีความจำเป็นที่จะต้องมาทำความเข้าใจความหมายที่กว้างกว่าการวิเคราะห์ทางภาษา ในแง่ของวิชาการ มันมีวิชาการใหม่อีกหนึ่งวิชาเขาเรียกว่า Anthroposophy คือ Anthropology บวกกับ Philosophy มันเป็นการศึกษา Spiritual science ศาสตร์ตรงนี้มันจะก้าวข้ามไม่ติดกับ อยู่กับศาสนาหนึ่งศาสนาใดศาสนาเดียว แต่พูดครอบคลุมถึงเรื่องอิทธิพล ความเชื่อมโยงของวัฒนธรรม ก็จะไปบ่มเพาะความคิดของคนในแต่ละชุมชนที่แตกต่างกันออกไป เมื่อไรที่เราไปติดอยู่กับภาษาหนึ่ง

ภาษาใด จะกลายเป็นภาษาของวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ถ้าเราก้าวข้ามตรงนี้ได้ ก็จะไม่มีข้อขัดแย้งในแง่ของศาสนาหนึ่งศาสนาใด วัฒนธรรมหนึ่งวัฒนธรรมใด ปัญหาอยู่ที่ว่าจะสามารถหาคำนั้นได้หรือไม่ คำตอบก็คือไม่มีทาง แต่ต้องอธิบายได้จะใช้คำไหนต้องอธิบาย ใช้คำว่าจิตวิญญาณก็ต้องอธิบายอย่ามาวิเคราะห์หลักภาษาแยกแยะ จิตหมายถึงอะไร วิญญาณหมายถึงอะไร ไม่มีทางชัดเจน แม้มีกรอบของศาสนาหนึ่งศาสนาใดมาจับมันก็ต้องตามศาสนานั้น แต่ศาสนาอื่นไม่ยอมรับก็ได้ อันนี้เป็นข้อตกลงเบื้องต้น

อันที่ 2 อีกข้อคือ เราไม่สามารถเอาสิ่งที่ช้ากว่าไปอธิบายสิ่งที่เร็วกว่าได้ ความคิดเร็วกว่าภาษา แทนกันไม่ได้ ผมคิดว่า ถ้าไม่ใช่คำว่า จิตวิญญาณ ผมขอเสนอคำใหม่ 2 คำ คือ **จิตสาธารณะ** และ **จิตสากล** คำ 2 คำนี้ เพื่อไม่ให้มันเกิดปัญหาต่อไปในอนาคต ผมต้องขออนุญาตกระทรวงสาธารณสุขและกรมสุขภาพจิต ไปปรับคำเก่าที่ใช้กันมาได้ไหม เช่น สุขภาพจิต คำว่าจิตที่ใช้ก็มีปัญหา ถ้าเอาความหมายของพุทธศาสนาไปจับ ความหมายที่แพทย์ใช้กับที่พุทธใช้มันไม่ตรงกัน แคบกว่ากันเยอะมาก เพราะฉะนั้นเพื่อให้เป็นกลางที่สุดเท่าที่จะมากได้ น่าจะเอาคำธรรมดาที่คนทั่วไปพอพูดกันแล้ว รู้ค่อนข้างจะใกล้เคียงและตรงกัน ผมขอเปลี่ยนองค์ประกอบมิติที่ 2 ที่ใช้คำว่า จิต เป็นด้านจิตใจหรือด้านใจไปเลย จะได้ไม่มีปัญหาว่าคำนี้เป็นคำของ ศาสนาพุทธ คือ คำว่าจิต ภาษาอังกฤษ คือ Mental ผมเสนอว่าใช้คำว่าใจ แล้วก็วงเล็บภาษาอังกฤษไว้ด้วยจะทำให้ชัดเจน ที่ผมขอเปลี่ยนคำว่า "จิต" เดิม เป็นจิตใจ เพื่อจะขอสวนคำว่าจิตมาใช้ในมิติที่ 4 แต่เพียงอย่างเดียวจะได้หมดปัญหาไป และถ้าศาสนาพุทธจะตีความหมายนี้ก็ได้จริงๆ เอาความหมายในเชิงพุทธศาสนา

ทำไมผมจึงเสนอคำว่า **จิตสาธารณะ** หรือ**จิตสากล** ผมอยากจะแบ่งระดับของสุขภาพหรือองค์ประกอบของสุขภาพ เป็น 2 ส่วน ดังภาพที่แสดงในหน้าถัดไป

จิตสาธารณะ/จิตสากล Public/Universal Mental (Mind) WE	จิตใจ (Mental) I
มวลชน/กลุ่ม (Mass/Groups)	ปัจเจกบุคคล (Individual)
สังคม (social) ITS คน + สรรพสิ่ง คน + สิ่งแวดล้อม	กาย (Physical) IT

ที่ตัดสินใจเลือกคำว่า **จิตสาธารณะ** เพราะว่ามันไม่ได้สื่อว่าเป็นศาสนาหนึ่งศาสนาใด แต่เป็นกลางพอสมควร แต่ก็ต้องอธิบายใหม่ว่าคำว่า สาธารณะ หมายถึง การรู้แจ้งความเข้าใจที่แท้จริง ที่เห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่ง มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับสรรพสิ่ง โลกจักรวาล เราเห็นเรารู้ความเป็นไปตามสภาพของธรรมชาติที่แท้ เพราะฉะนั้นเราจึงมีเมตตากรุณา เอื้ออาทร เพราะว่าเราคือสิ่งเดียวกันจึงไม่ทำร้ายคนอื่น ไม่ทำร้ายสิ่งแวดล้อม ไม่ทำร้ายสรรพสิ่ง โลกและจักรวาล ซึ่งหมายถึงการทำลายตัวเอง (The same oneness) การจะรู้หรือเข้าใจตรงนี้ได้จะต้องมีปัญญา จึงจะเห็นความสัมพันธ์อันถ่องแท้ที่จะเป็นสภาวะธรรมตรงนี้ได้อย่างชัดเจน

ตรงนี้ถ้าอยากจะใช้ศัพท์ทางศาสนาก็ไม่ว่าแต่เดี๋ยวศาสนาอื่นจะว่าอีก อาจจะใช้คำว่า กุศลจิต แต่ควรอยู่ภายในวงเล็บใน chart มุมบนด้านซ้าย

ผมก็ศึกษาพอสมควร ถ้าเราสามารถหาคำกลางในทำนองนี้ แต่ก็ต้องหาความหมายอธิบายกันอีก คำที่ผมคิดขึ้นมาเพื่อต้องการให้ชาวบ้าน

ธรรมดาฟังแล้วเข้าใจ รู้เรื่อง เพียงแต่เราเข้าไปกระตุ้นหรืออธิบายเพิ่มเล็กน้อย จะทำให้ความเข้าใจของเขาสมบูรณ์แบบมากขึ้น และอีกเหตุผลหนึ่งที่คิดหาคำเหล่านี้ขึ้นมา เพื่อที่จะได้ไม่ถูกโจมตีว่า เราตาม WHO มากเกินไป เพราะคำเหล่านี้มันมีความเป็นกลางอยู่ในตัวของมันเองแล้ว

ศ. นพ.เกษม วัฒนชัย ดร. จุมพลได้ศึกษาเรื่องนี้มาก่อนข้างจะลึกซึ้ง อาจารย์เสนอคำไว้ 2 คำ และในวงเล็บอีก 1 คำ แต่ก่อนเสนอได้กำหนดเงื่อนไขไว้ 3 ข้อ ซึ่งสำคัญมาก คือ

1. ภาษาเป็นตัวแทนของความคิด อารมณ์ ความรู้สึกความต้องการ
2. ภาษาไม่ได้ครบถ้วน แต่ความคิดสมบูรณ์ครบถ้วน เพราะฉะนั้นจะใช้คำไหนต้องอธิบาย
3. จะใช้สิ่งที่ซ้ำกว่ามาอธิบายสิ่งที่เร็วกว่า จะยากพอสมควร ก็คือใช้ภาษามาอธิบายความคิด หรือแทนความคิดนั้นยากพอสมควร

แล้วก็ได้เสนอ 2 คำ คือ **จิตสาธารณะ** และ **จิตสากล** และก็มีวงเล็บอีกอันหนึ่งคือ **กุศลจิต**

ศ. สุนัน อมรวินวัฒน์ คำว่าจิตวิญญาณ (Spirituality) มันซึมซับเข้ามาถึงสติ ครอบงำความคิดของนักวิชาการไทยมากมาย ดังนั้นจึงไม่มีทางที่เราจะแปลศัพท์ได้ถูกต้อง และก็ไม่มีทางที่เราจะห้ามความโกลาหลที่เกิดขึ้นจากคำนี้ เพราะมันเกิดขึ้นจากคนอื่น มันไม่ได้เกิดขึ้นจากตัวเรา ดังนั้นดิฉันจึงกลับมาดูตัวเอง ก็คือระบบสุขภาพแห่งชาติ น่าจะประกอบด้วย กาย จิต สังคม และปัญญา ซึ่งหลายท่านได้พูดแล้ว ให้เหตุผลนานัปการแล้ว และสุดท้ายมันก็ลงมาถึงปัญญา ดังนั้นเหตุไฉนเราจะต้องไปตามคนอื่น เราน่าจะคำนึงถึง **สุขภาพทางปัญญา**

มันมีฐานหลายฐานที่ไม่ได้มาจากศาสนาเลย ในบทความของดิฉันเรื่องหนึ่ง คือสมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย ได้พูดถึงเรื่องของความคิด ความ

เป็นนิสสรภาพว่ามันจะต้องมี ฐานอยู่ 3 ฐาน ปัญญาจะเกิดได้จาก 3 ฐานนี้ ฐานที่ 1. ฐานวัฒนธรรม ความคิดความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ภาษา ฐานที่ 2. ฐานทางปัญญาธรรม ได้แก่ กระบวนการพัฒนามนุษย์ทั้งหมด และ 3. ฐานศีลธรรม คือ หลักของความถูกต้อง จิตสำนึกของส่วนรวม ระบบคุณค่า เมตตา ความเสียสละ ซึ่งจะครอบคลุมกับที่อาจารย์ชุมพลพูดไว้ ไม่ว่าจะใครจะยกเหตุผลอะไรก็ตาม มันจะหนีไม่พ้นเรื่องปัญญา จะเห็นจากระบบคิดปกติ ดิฉันคิดว่าระบบสุขภาพแห่งชาติ จะต้องคำนึงถึง Wisdom health ให้มาก และคำว่าปัญญาเป็นสากล ไม่มีพรมแดนทางภาษา ไม่มีพรมแดนทางศาสนาและวัฒนธรรม ทุกวัฒนธรรมและทุกวงวิชาการ เท่าที่ดิฉันมีความรู้ไม่ได้คัดค้านการเข้าไปสู่สุขภาวะทางปัญญา นั่นเป็นเหตุผลที่เสนอ Wisdom health

ดิฉันได้ลองปรึกษาทางราชบัณฑิต หากความหมายคำว่า Spirituality หลายๆ คนก็ตอบไม่ได้ แต่ถ้าความหมายทางพระพุทธศาสนา บอกว่าเป็นจิตใจต่างกับจิต ตรงที่จิตเป็นสิ่งที่คู่กับกาย สัมพันธ์กัน จิตใจอยู่นอกกายออกไปสู่แวดล้อมและสังคม พระไตรปิฎกกล่าวถึงปัญญาเช่นกัน ถ้าประเทศไทยไม่ใช่ลูกของสหประชาชาติ เราก็ไม่ต้องไปตาม Spirituality ให้ลุ่มไปเลย

คำนี้ได้เรียนมาเกิดขึ้นจากการโยกหา ทิวกระหาย แล้วก็ต้องการความเติมเต็มทางจิตใจ ซึ่งคนตะวันตกสูญเสียและขาดมาก แล้วจะทำอย่างไรให้เขามีครบ ตรงนี้เป็น Spirituality ซึ่งมันไม่มีทางมาเหมือนกับความคิดคนไทยได้เลย เพราะฐานทางวัฒนธรรมของเราเป็นอีกอย่างหนึ่ง ดิฉันขอเสนอคำว่า **Wisdom health**

ศ. นพ.เกษม วัฒนชัย กล่าวสรุปว่า คำว่า Spirituality มีอยู่ในแวดวงวิชาการในประเทศไทยมานานแล้ว จะให้แปลตรงตามบริบทของไทยเป็นไปได้อย่าง ภายใต้อ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ ในองค์ประกอบมิติที่ 4 ได้เสนอคำว่า**ปัญญา** ด้วยเหตุผลต่อไปนี้

1. เหตุผลทางเนื้อหา ก็คือ สุขภาวะทางปัญญามีฐานมาจากฐานทาง

ปัญญาธรรม ฐานทางศีลธรรม ฐานทางวัฒนธรรม ในส่วนของเหตุผลบริบทของคำก็คือ คำนี้ไม่ใช่คำเฉพาะบริบทของไทย แต่เป็นบริบทสากล ชาติไหน ภาษาไหนเข้าใจได้หมด

2. ไม่มีพรหมแดนของทางศาสนา ศาสนาไหนก็ใช้ได้หมด

3. อาจารย์ได้ไปหาความรู้เพิ่มเติมทางราชบัณฑิตย และทางพระไตรปิฎก ดูเหมือนว่าจิตก็มีความหมายของมันอยู่ จิตใจก็มีความหมาย ปัญญาที่มีความหมาย และอาจารย์ก็ได้เสนอคำว่า Wisdom health

คุณวรเดช อมรพิพัฒน์ จะขอพูดถึงว่าทำไมสภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ถึงสนใจเรื่องนี้ด้วย เพราะว่าเราได้จัดสัมมนาใหญ่โครงการหนึ่งชื่อว่า “การธำรงรักษาความเป็นไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน” การเสวนาไปจัดที่วัดสวนดอก แบ่งเป็น 12 กลุ่มย่อย

1. จิตสำนึกและค่านิยมความเป็นไทย วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย

2. ภูมิปัญญาไทยด้านศาสนาและจิตใจ 3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย 4. ภาษา

และวัฒนธรรมไทย 5. จิตรกรรม ศิลปกรรม ประติมากรรมและหัตถกรรมไทย

6. สถาปัตยกรรมและช่างไทย 7. โบราณสถานและโบราณวัตถุไทย พิพิธภัณฑ

ความเป็นไทยด้านต่างๆ 8. อาหารไทย 9. การดูแลสุขภาพด้านแผนไทย

10. ผ้าและการแต่งกายไทย 11. ดนตรี นาฏศิลป์ และภาพยนตร์ไทย 12. กีฬา

และการละเล่นไทย โดยมีการแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมทั้งหมด 600 คน ทั้งผู้แทน

ของคณะสงฆ์ ส่วนราชการ ผู้แทนศาสนาต่างๆ ที่ทางราชการรับรองทั้ง 5

ศาสนา เราเชิญมาหมด

การสัมมนามีการนำเสนอในที่ประชุมกลุ่มก็นำเรื่อง จิตวิญญาณ เข้าไปถกเถียงกันด้วย ที่ประชุมก็เห็นว่าควรจะใช้คำว่า **ทางปัญญาแทน** จะได้ไม่มีปัญหากับฝ่ายอื่นฝ่ายใด ทุกศาสนาก็ยอมรับได้ การรายงานสรุปผลต่อที่ประชุมวันนั้นก็ไม่มีใครคัดค้าน

พูดถึง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ ที่เราตั้งใจให้เป็นธรรมนุญสุขภาพคนไทย

หลักที่หนึ่งต้องเรียบง่ายที่สุด พุดออกไปต้องเข้าใจง่าย ถ้ามีวแต่มาเถียงกัน เฉพาะคำศัพท์ มีปัญหา มาก แทนที่จะลงสู่สาระคือเรื่องการพัฒนาคนให้สูงกว่า 3 ระดับที่ว่ามาคือ ทางกาย ทางสุขภาพจิต ทางสังคม สูงกว่านั้น เราต้องการ สาระตรงนั้น ไม่ใช่ติดที่ถ้อยคำอย่างที่ว่า คำไม่มีความสมบูรณ์ (perfect)

ประการที่ 2 เรามีทุน คือ ความเข้าใจของคนไทย สังคมไทย วัฒนธรรมไทยที่เราสะสมมากกว่า 2,000 ปี เพราะฉะนั้นเราควรจะบัญญัติคำใหม่เพื่อสื่อให้เข้าใจ

ประการที่สำคัญ คำว่า วิญญาณ ความเข้าใจของคนไทย คือภุตผีปีศาจ ความหมายตรงนี้จะคงจะลำบาก เพราะฉะนั้นก็เลยมาคิดกันว่า ถ้าเราบอกว่ามีปัญหาทางสุขภาพกาย สุขภาพจิต ก็ไปหาหมอ มีปัญหาสุขภาพทางสังคม ก็ไปหานักสังคมสงเคราะห์หรือนักการเมืองที่จะสร้างสิ่งแวดล้อมทางสังคมให้ดีขึ้น แต่สุขภาพทางจิตวิญญาณ ชาวบ้านคิดว่า ที่พึ่งสุดท้ายก็ต้องไปหาหมอผี ตอนนี้จิตวิญญาณก็คิดแต่หาหมอผี ที่พึ่งทางไสยศาสตร์ สำนักงานวิชาการศูนย์วิจัยของกสิกรไทย ออกตัวเลขมาเมื่อ 7 - 8 ปี วิจัยมาว่าสำนักทรงเจ้าในประเทศไทยมี 6 - 7 หมื่นแห่ง เงินสะพัดปีละเป็นแสนล้าน หลังเศรษฐกิจตกยิ่งเพิ่มสูงขึ้นไปอีก เพราะคนไม่รู้จะพึ่งใครก็ต้องพึ่งหมอผี หมอดู หมอเดา แทนที่จะพึ่งหลักวิชาการ

โดยเหตุผลต่างๆ เหล่านี้ สภาผู้แทนราษฎรจะต้องสื่อกับชาวบ้านให้เข้าใจเรื่องดังกล่าวให้มากที่สุด การใช้คำว่า “**ปัญญา**” จะไม่มีปัญหา

ถ้าใครสนใจคำว่า Spiritual health ก็ลองอ่านในหนังสือ “จิตวิญญาณ ในร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างไร”

พุดถึง Wisdom health ทุกๆ ศาสนาเข้าใจ พุดไปใครๆ ก็เข้าใจ ไม่น่ามีปัญหา

คำว่าจิตใจ วิญญาณ มโน มนัส หทัย ทั้งหมดเป็นไวยากรณ์ (synonym) ในพระพุทธศาสนามีทั้งหมด 10 กว่าคำ ใช้ในบริบทต่างๆ กัน ในสภาพพัฒนาใช้ใน

แผนพัฒนา ก็มีแผนพัฒนาจิตใจตั้งหลายแผน แผนฯ 5 แผนฯ 9 จะพูดว่าจิตใจ จิตวิญญาณก็พูดเรื่องจิต เพียงแต่เราเอามาซ้อนกันเท่านั้นเอง ภาษาไทยเรามี คำให้เลือกหลากหลาย จะบัญญัติให้จิตอยู่ในมิติที่ 4 ก็คงหนีไม่พ้นแต่อาจ จะเหนือกว่าจิต ที่บอกว่าวิญญาณคือความเข้าใจตัวธรรมชาติและสังขารม ต่างๆ ถ้าเรามีความเข้าใจ มันก็จะตีกลับ คือถ้าเรามีปัญญาว่าจะใช้ชีวิต อย่างไรให้มีความสุข จิตใจก็จะปลอดโปร่ง ไม่ยึดติดเรื่องโน่นเรื่องนี้ ไม่ต้อง พึ่งอย่างโน่นอย่างนี้ แต่ก็ยังต้องพึ่งสภาพภายนอกอยู่ เช่น การฟังเพลง ดูหนัง แต่มันก็เหนือวัตถุขึ้นมาหน่อย

“ทางปัญญา” ถ้าคนเข้าใจสภาวะทางปัญญา เข้าใจสภาวะต่างๆ อย่าง นักวิทยาศาสตร์เข้าใจธรรมชาติ กระบวนการของธรรมชาติที่เป็นไป เกิดแก่ เจ็บตายรู้ ทำดีได้ดี ทำอะไรไม่ดีรู้และพัฒนาเหตุที่ดีไปสู่อนาคต มันเป็น ความเข้าใจระดับสูง จิตใจก็จะเป็นอิสระได้ เพราะมีปัญญา ตัวปัญญานี้เองที่ จะมาแก้ปัญหาสุขภาพกาย สุขภาพจิต สุขภาพสังคมให้หมดปัญหาได้ แต่ มวลชนอาจจะเข้าใจยากสักหน่อย อาจจะต้องเริ่มจากสุขภาพกาย สุขภาพจิต สุขภาพสังคม และมาต่อยอดที่สุขภาพทางปัญญา แต่พวกปัญญาชนจะกลับกัน ถ้าอยู่ในระดับผู้นำ จะเริ่มจากสภาวะทางปัญญาลงมาตามลำดับ สุขภาพทาง ปัญญาอาจจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด

ศ. นพ.เกษม วัฒนชัย มี 3 เรื่อง

1. ทำความถึงการสัมมนา เรื่อง “การธำรงรักษาความเป็นไทยใน สถานการณ์ปัจจุบัน” แบ่งหัวข้อเป็น 12 หัวข้อด้วยกัน ซึ่งจัดที่วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ และที่สัมมนาได้ยกองค์ประกอบที่ 4 ของ Health มาหารือ กับที่ประชุม ที่ประชุมมีความเห็นว่าจะใช้คำว่า ปัญญา หรือสภาวะทาง ปัญญา
2. อ้างถึงร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ คิดว่าน่าจะใช้คำที่เข้าใจง่าย เข้าใจ ได้ตรงกันอย่างกว้างขวาง แล้วท่านก็ยกคำว่า ปัญญา หรือสุขภาพทางปัญญา

ดูว่าจะไม่มีในเรื่องข้อจำกัด ในเรื่องศาสนา ศาสนาใดก็มี ไม่มีข้อจำกัดในด้านวิชาชีพ สาขาวิชาต่างๆ

3. วิเคราะห์ที่ได้ถ่ายทอดมาจาก พระธรรมปิฎก ท่านวิเคราะห์ 2 คำ คือจิตใจ จิตวิญญาณ จะอยู่ในระนาบเดียวกัน ส่วนอีกคำคือปัญญา จะอยู่ในระดับสูง ข้อวิเคราะห์ที่ว่า สุขภาพทางปัญญา ถ้าดีถ้าสมบูรณ์จะมีส่วนหรือมีอิทธิพล หรือมีผลกระทบต่อสุขภาพกาย จิต สังคม เพราะตรงนี้จะเป็นส่วนที่เราจะต้องไปให้ถึงที่ค่อนข้างสูง น่าจะเป็นเหตุผล ขณะนี้คำนี้มีคนเห็นพ้องกันในหลายๆ วงการ

นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ขอดถามว่า 1. ปัญญา ไม่มีปัญหากับศาสนาอื่นจริงหรือ คำว่า Wisdom ไม่น่ามีปัญหา แต่คำว่า "ปัญญา" ละ จะมีปัญหาหรือเปล่า เราไม่ยอมมาจัดวางอย่างนี้อีก 2. เมื่อใช้คำว่าจิตใจ เมื่อเอามาผสมกันจะทำให้บิดเบือนพระพุทธศาสนาหรือเปล่า เป็นบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไหม ถ้ามีผลทางลบจริง จะได้กันไว้ก่อน

รศ. ดร. อภรณ์ เชื้อประไพศิลป์ ในวงการพยาบาล คำว่า "จิตวิญญาณ" มีมาตั้งแต่สายเลือดของวิชาชีพ ในขณะเดียวกัน ก็เกิดความสับสนในการใช้ภาษาเหมือนกัน

ที่พูดในวันนี้เป็นประสบการณ์ทั้งหมด ไม่มีหลักทฤษฎีเลย จริงๆ แล้วเห็นด้วยกับ คำว่า **ปัญญา** เพราะว่าทุกวันนี้สรุปออกมาจากที่เห็นว่า คุณลักษณะที่เรามองว่าเป็นภาพรวมที่สะท้อนความเป็นตัวตนของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เป็นคุณภาพ เป็นความดี เป็นคนมีปัญหา ที่พยาบาลมองเป็นเรื่องความรู้สึกที่สื่อความหมายตรงความต้องการที่จะสื่อไม่ใช่ภาษาธรรมดา แต่เราอยากจะสื่อเป็นสาระที่เป็นแก่นแท้ เช่น จิตวิญญาณของการเป็นพยาบาล มีความหมายในตัวเอง ให้ความรู้สึกที่หนักแน่น มั่นคง ของผู้ที่ผ่านการฝึกฝนจนเกิดปัญญา ค่อนข้างตรงกับ อาจารย์ชุมพล ภาพในช่องที่ 3 มันเป็นความ

เชื่อมโยงระหว่าง คน สรรพสิ่ง สิ่งแวดล้อม จักรวาล คือเหมือนตัวเรามีกายกับจิต อยู่ในภาพมีความเชื่อมโยงทั้งครอบครัว สังคม สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ จักรวาล ไม่ว่าปัจจัยทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ซี่งภาพ การเมือง ฯลฯ มีผลต่อกายกับจิต จากผลการประมวลทั้งหมด มันจะทำให้เชื่อมโยง ลงตัวพอดี จนทำให้เกิดการจัดสรร เกิดความสุขทางจิตวิญญาณ เมื่อผสมกลมกลืน ผลักดันเข้าสู่มิติทางด้านจิตวิญญาณ แล้วอะไรเป็นตัวทำให้เกิด นั่นก็คือปัญหาที่ช่วยกล่อมเกล่าให้เกิด ปัญญาถึงจะผลักดันเข้ามา

เนื่องจากพยาบาลจะต้องประเมินคนไข้ให้ได้ และจะต้องมีชีตว่าจะประเมินคนไข้อย่างไร จะไปช่วยเหลือคนไข้ได้อย่างไร outcome จะเป็นอย่างไร สรุปออกมาได้ 3 ประเด็น 1. ความเชื่อ ความศรัทธา ความรัก ความดี ความไว้น้ำใจ เชื่อใจ คุณค่า ความงาม ความหวัง อันนี้ไม่ว่าศิลปิน ศาสนาก็จะเข้าอยู่ในกลุ่มนี้ กลุ่มที่ 2 คือ ความจริงสูงสุด จุดมุ่งหมายสูงสุด ความเข้าใจตามความเป็นจริง เกิดปัญญาที่จะเข้าใจตามความเป็นจริงตรงนั้น 3. เป็น outcome ว่า คนไข้จะแสดงอะไรออกมา ความรู้สึก อารมณ์ เป็นความบีบคั้นหรือความสุข เราจะประเมิน 3 อันนี้เพื่อดูว่าผู้รับ คือ คนไข้จะอยู่ในกลุ่มไหน แต่พอเราพัฒนาจริงๆ จะต้องอาศัยตัวปัญญา มันถึงจะเกิดความลงตัว ความพอดี

เห็นด้วยกับ**ปัญญา** และอีกคำหนึ่ง คือ **“จิตอิสระ”** ปัญญาที่เป็นอิสระ จะเข้าถึงสภาวะนี้

ศ. นพ.เกษม วัฒนชัย สรุปว่า ในฐานะความเป็นพยาบาล เป็นผู้ปฏิบัติด้านวิชาชีพ จริงๆ แล้วคำว่าจิตวิญญาณจะพูดกันมากในอาชีพพยาบาล ก็ตามเป้าหมายจริงๆ ทำให้เกิดปัญญา และอาจารย์ได้เสนอเป็น 2 คำ คือ**ปัญญา** และ**จิตอิสระ**

อาจารย์พิชัย ศรีใส ผมเห็นด้วยอย่างยิ่ง ถ้าจะพูดเรื่องนี้ก็น่าจะลด

กรอบของพระพุทธศาสนา อย่างที่น่าจะนำมาพูดว่าการทำอะไรๆ ก็ตามของคน ผมทำการเคลื่อนไหวทางสังคมอยู่ สิ่งที่ผมพบและเรียนรู้ในกระบวนการ เคลื่อนไหวทั้งหมด ว่าคนที่ทำกิจกรรมทางสังคม นอกจากมีความรู้แล้ว มี เทคนิคต่างๆ แล้ว จะต้องมีความลึกซึ้งภายในตัว ความเชื่อมั่นศรัทธาในตัวเอง มีอยู่ต่อสิ่งที่ตัวเองกระทำนั้น มีมากน้อยเพียงใด คนไม่มีความเชื่อมั่น ศรัทธาภายในเพียงพอ เรียนรู้ภายในไม่สูงพอจะโลเลเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แกว่งไปตามผลประโยชน์ ไปทางการเมือง ตรงไหนตรงนี้ ทำให้เป็นปัญหา ทำให้ ทั้งหมดเดินต่อไปไม่ได้ ฉะนั้นในความเห็นผมคิดว่าคำว่า ปัญญา เป็นตัวตั้ง ในการทำกิจกรรมทางสังคม ต้องถือว่าเรียนรู้เป็นเรื่องหลัก **ปัญญา** เป็น ยุทธศาสตร์หลัก คล้ายๆ ว่าจะเป็นสะพานในการบ่มเพาะภายใน ที่ให้ลึกซึ้ง เข้มแข็งพอในการที่จะได้กระแสดงต่างๆ ได้โดยไม่หวาดหวั่น ตรงนี้ถือว่าดีอยู่แล้ว จะทำอย่างไรให้สะพานตรงนี้ให้คนไต่ไปได้จนสุดสะพาน

ด้านในจิตใจของคนจะต้องมีติดประจำตัวอยู่ด้วย อาจจะมาทาง ศาสนาหรือทางวัฒนธรรม แต่ต้องมี ถ้าไม่มีสิ่งนี้จะโลเลตลอดเวลา ฉะนั้น ผมก็สนใจคำว่า ปัญญา แต่ก็ยังคิดว่ามันยังเป็นแค่สะพาน

ศ. นพ.เกษม วัฒนชัย สรุปว่า คนที่ทำงานทางด้านสังคม จะต้องมีความมุ่งมั่นยืนยาวและยืนยง จะต้องมึสิ่งที่อยู่ในใจเป็นความมุ่งมั่น เป็น ความศรัทธา เป็นสิ่งที่เห็นคุณค่า ทนต่อความเขี้ยวหนทางผลประโยชน์ ผลที่ได้ทางการเมืองก็ดี จึงจะอยู่ได้นาน คิดว่าคำว่าปัญญา ก็พอจะรับได้ สิ่งที่จะ พูดกันมีอยู่ 2 เรื่อง คือศาสนาและการเมือง และให้คำว่า **ศรัทธา** มา เพราะ คำว่าศรัทธาได้ชี้ให้เห็นว่าในแต่ละคนต้องมีความศรัทธาซึ่งมาจากศาสนา หรือนอกศาสนาก็ได้

คุณวรเดช อมรพิพัฒน์ อย่างที่คุณหมอโกมาตรพูดมันเป็นปัญหา ทางภาษาไทย คำว่า "จิตใจ" ไม่มีปัญหา จิตเป็นภาษาบาลี ใจเป็นภาษาไทย

วิถีทาง วิถีเป็นภาษาบาลี ทางเป็นภาษาไทย เอามาต่อกันเป็นคำไทย แต่ถ้าเอา บาลีมาต่อกับบาลี อย่างจิตกับวิญญาณ ทางพุทธศาสนาจะใช้คนละบริบทกัน เวลาทรงแสดงจิตก็จะมีอีกบริบทหนึ่ง วิญญาณก็อีกบริบทหนึ่ง คำว่า จิต วิญญาณ เหมือนกับเราคิดคำบาลีขึ้นมาใหม่ เป็นบริบทคำใหม่ มันมีข้อ จำกัดทางศาสนาว่าบริบทใหม่ มันจะบัญญัติไม่ได้ ถ้าไม่ใช่ศาสนา เพราะข้อ จำกัดแตกต่างกัน ระหว่างศาสนากับปรัชญา ศาสนาต้องมีข้อยุติ ยุติที่พระเจ้า ในคัมภีร์บอกไว้อย่างไรก็ต้องเป็นไปตามนั้นเถียงไม่ได้ ถ้าจะเถียงก็เป็นนัก ปรัชญา

ศาสนาจะใช้วิธีศึกษาแบบเข้าไปหาต้นตอถึงบริบท จะต้องแม่นยำ ความหมายมีกำกับ พญัญชนะต้องชัดเจน พระพุทธศาสนาเวลาใครสวดมนต์ ทำวัตรเข้าเย็นจะเห็นว่า บริสุทธิ์บริบูรณ์ทั้งอตตะและพญัญชนะ อตตะ พญัญชนะพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก ล้วนกว่าคำจาก 45 เล่ม จะจำกันได้หมด ที่ทางพม่าก็มีการประกวดพระบัตินิตทั้งหลาย ตอนนี้ได้ 9 รูป มีสอบพระวินัย จนถึงพระอภิธรรม 22 ล้านตัวอักษรต้องจำได้หมด สอบทั้งปากเปล่า ทั้ง ข้อเขียน สัมภาษณ์กันอย่างหนักเพื่อประกาศเป็นสมบัติของชาติ อันนี้มีอยู่จริงทำได้ ภาษาจึงถูกล็อกไว้ ใครจะไปปรับแก้ถือว่าเป็นบ่อนทำลาย

รศ. ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน คำที่ผมพยายามหา คำแรกที่แวบขึ้นมา ในวงการศึกษานี้ก็คำได้ขึ้นมา จะต้องมีคนใช้มาแล้วทั้งนั้น ในความหมายเดิม เช่นคำว่า ปัญญา จะใช้ก็ต้องมีคำอธิบายเพิ่มเติมชนิดหนึ่งก็น่าจะจบ อย่าง เช่นในวงการศึกษาก็เราได้ใช้กันอยู่ คำว่า สติปัญญา เรามีคำว่า เซวณปัญญา คำว่า วุฒิปัญญา ภาษาอังกฤษเราไม่ได้ใช้ Wisdom เลย แปลกลับไปกลับ มากก็ต้องติดที่ตัวภาษาอยู่ดี ก็เลยหาทางออกที่คนยังไม่ติดกันมากเกินไป ที่ ลือออกมาแล้วไม่ต้องหาคำอธิบายเพิ่มมากเกินไป อย่างคำว่า ปัญญา ก็ อธิบายเพิ่มไม่มาก ผมเห็นด้วย ถ้าเราจะใช้คำที่เป็นคำไทยและไม่ติดอยู่ใน พุทธศาสนา เพราะท่านเป็นกรรมาธิการด้านนี้ก็ได้พยายามหาคำและความ

หมายนี้เพื่อจะได้เผยแพร่ไปเป็นสากล ผมว่าไม่เลวเพราะว่าจะได้ความเป็นไทย
แล้วยังเอามาเป็นคำไทยเผยแพร่สู่สากล ปัญหาคือมีคำนี้หรือเปล่า

นายแพทย์เวมาชาติ แวดาโอะ เรื่องปัญหาของคำว่า **ปัญญา** ไม่มี
ปัญหาในศาสนาอิสลาม ปัญญาในทุกศาสนายอมรับได้ทั้งหมด

ศ. นพ.เกษม วัฒนชัย กล่าวว่า คำและความหมายในทุกๆ ศาสนาจะ
แก้ไม่ได้ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกก็แก้ไม่ได้ คัมภีร์อัลกุรอานก็แก้ไม่ได้ คัมภีร์
ไบเบิลก็แก้ไม่ได้ มันเป็นเรื่องที่ทุกศาสนายกเป็นข้อยุติของแต่ละศาสนา แต่คำ
ว่า “ปัญญา” ทุกศาสนายอมรับได้

ดร.ทัศนีย์ ทองประทีป ในฐานะที่เป็นพยาบาล มองว่าสุขภาพแบบ
องค์รวม ยิ่งเราแยกเป็นส่วนๆ มากเท่าไร ยิ่งค่อนข้างยุ่ง แค่มมี 3 องค์
ประกอบก็ยุ่งมากแล้ว เพียงแต่ว่าสุขภาพทางจิตสำคัญมาก เพียงแต่เราทำ
มันยังไม่ครอบคลุม กรมสุขภาพจิตจะต้องมาขยายบทบาทให้มากขึ้น น่าจะ
ดีอยู่แล้ว คำว่า “จิต” ศาสนาอื่นๆ ก็ยอมรับอยู่แล้ว ส่วนเรื่องของปัญญามัน
เป็นเจตสิกเหมือนวิริยะ ศรัทธา สมาธิ ดังนั้นความหมายของจิตมันยิ่งใหญ่
มากเลย เพียงแต่คนไทยยังทำได้ไม่ครอบคลุม ทั้ง 4 ตัวที่ WHO ประกาศ
เราทำได้แค่ 3 ตัว ถ้าทำให้ดีก็เป็นผู้นำเขาแล้วละ

นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ตรงคำว่า ปัญญา ที่เป็นเจตสิก เวลาเรา
พูดถึงปัญญาเราจะไปเน้นมิติเดียวเกินไปหรือเปล่า ผมเคยอ่านหนังสือตำรา
มานานแล้ว พูดถึงพวกปัญญาธิกะ คือพวกบรรลุธรรมไม่ค่อยได้ ปัญญาที่มีความ
หมายที่ต่างจากปัญญาที่เราอยากให้มันเป็น ความหมายของปัญญา-
ธิกะคือจะเอาความคิดเป็นใหญ่ ขณะที่อาจจะมิมิติอื่นหรืออาจจะมีมิติทางศีล
มิติทางสมาธิ หรือมีมิติอื่นๆ อีกแต่เราไปเน้นมิติทางปัญญาขึ้นมาอย่างเดียว

จึงทำให้ไขว่ไขวไปอีก

อาจารย์ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์ คำว่า จิตวิญญาณ ดิฉันไม่รู้ตัวว่าใช้มานานเท่าไรแล้ว แต่เมื่อเร็วๆ นี้มีเด็กมาขอให้เขียนบทความเรื่องอสาสมัคร ซึ่งหมู่นี้ไม่ค่อยมีคนมาเป็นอสาสมัคร ก็ได้ไปค้นหาเขียนเก่าๆ มาดู พบว่าตนเองได้ใช้คำว่าจิตวิญญาณในความหมายของคนที่เป็นอสาสมัคร ตั้งแต่ประมาณปี 2530 ก็ถามว่ารากเหง้าตรงนี้มาจากไหน ถึงได้ใช้คำนี้ ก็คือจากประสบการณ์ที่ได้ติดตามอาจารย์บวญ ไปประเมินบัณฑิตอสาสมัคร ซึ่งเป็นเด็กที่อาจารย์บวญเปิดกว้างในการที่จะถกเถียงกันอย่างมากมาย ซึ่งเราก็ได้ประโยชน์จากตรงนั้นมาก ก็เลยมีอะไรหลายอย่างฝังเข้าไปที่ละเล็กที่ละน้อย หลังจากที่ได้มาทำงานกับกลุ่มด้อยโอกาสมันก็ยิ่งมีความรู้สึกเข้ามาในตัว

มาทำงานเป็นอนุกรรมการร่างกฎหมายฉบับนี้ มีการคุยกันเรื่อง จิตวิญญาณ แล้วมันแปลว่าอะไร ตอนนั้นก็ตั้งสติไม่ถูกอยู่เหมือนกันว่าแปลว่าอะไร ก็เลยหวนนึกถึงประสบการณ์ของตัวเองว่า ในกาย จิต สังคม สิ่งที่ยังขาดอยู่แน่ๆ คือ สังคมที่ขาดอะไรบางอย่างที่เกาะติดฝังอยู่ในใจ ซึ่งไม่ได้มาโดยสวรรค์ประทาน แต่พยายามนึกถึงประสบการณ์การเรียนรู้ ที่สั่งสมมเพาะจากกรอบหลักธรรมะ จากการทำงานกับผู้ด้อยโอกาส ก็เกิดการเรียนรู้ของทุกๆ ศาสนาว่าอะไรเป็นแกน ที่เป็นธรรมะที่ทุกๆ ศาสนาเห็นชอบร่วมกัน และไม่เห็นชอบร่วมกันเรื่องความรุนแรงในเวลาทำงาน

ต่อมาก็มีอสาสมัครรุ่นหลังๆ เข้ามา ทำให้มองเห็นว่าการถ่ายทอดของเราถ้าไม่มีจิตวิญญาณของอสาสมัครมันอยู่ไม่ได้ เนื่องจากถูกกระแสภายนอกต่างๆ เข้ามากระทบมากมาย คำว่า จิตวิญญาณ เป็นข้อถกเถียงกันจนไม่รู้จักจบ โดยอาจจะเป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนธรรมณูญ ดิฉันจึงขอเสนอคำว่า **จริยธรรมสำนึก** ซึ่งได้คำนี้มาจากประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมามากคนที่ทำงานตรงนี้ สุขภาพกายก็ต้องดี จิตก็ต้องดี สังคมก็ต้องดี แล้วอะไรที่มันขาดไป ก็เลยมามองสะท้อนว่าสังคมยังขาดการมีส่วนร่วม ยิ่งคนที่มิ

ปัญญามากเท่าไรยิ่งขาดมาก และยังเป็นภัยแก่สังคม คนที่มีปัญญาจะใช้ความฉลาดพูดอะไรคนก็เชื่อฟัง ย้อนถามว่าพวกที่มีปัญญาแบบนี้ ถ้าไม่มีคุณธรรม ไม่มีจริยธรรม ไม่มีหลักธรรมจะโปรดไหม

การที่เสนอคำว่า “**จริยธรรมสำนึก**” เพราะเห็นว่าธรรมะนั้นเป็นพื้นฐานของความประพฤติที่จะทำให้เกิดความสุขสงบในใจ เพราะเป็นเรื่องที่มีแต่ให้ โดยไม่ได้คาดหวัง หรือเห็นแก่ตัวที่อยากจะรับ จะเอา จะเก่ง จะรวย ซึ่งตรงนี้จะไม่มีอยู่ในความรู้สึกของเราเลย ธรรมะมีอยู่ทุกศาสนา จริยธรรมคือแนวทางปฏิบัติอันควรที่มีหลักธรรมะเป็นฐาน สำนึกมันยิ่งกว่ารู้ สำนึกมันต้องสั่งสมบ่มเพาะ มันไม่ได้เกิดขึ้นง่ายๆ และจะอยู่ในตัวตลอด แต่สำนึกจะอยู่ได้ต่อเมื่อความประพฤติปฏิบัติต่อเนื่อง พัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงไปตามพลวัต ไม่ว่าจะพัฒนาทางด้านจิต กาย สังคม จัดระเบียบสังคมกันร่วนวาย ถ้าไม่มีหลักธรรมะเป็นเกณฑ์ คิดว่าไปไม่รอด

จากมาตราหนึ่งที่สำคัญมาก เป็นประเด็นในเรื่องสุขภาพ เราบอกว่า **บริการสุขภาพที่เป็นสินค้าคุณธรรม ไม่สามารถกำหนดได้โดยใช้กลไกตลาด** อันนี้พูดจากเศรษฐศาสตร์ทางด้านสุขภาพ ตรงนี้จะเป็นตัว keyword ที่สำคัญที่จะมาสนับสนุน แต่ประโยคนี้มีการเถียงกันอีกโดยเฉพาะโรงพยาบาลเอกชน ที่มองว่าการบริการสุขภาพจะเข้ากลไกตลาดหรือตลาดหลักทรัพย์ ทุกคนสามารถจัดบริการแบบ package ตรวจสุขภาพ ยังไม่ต้องผ่าก็ต้องผ่า หมอเก่งๆ ที่มี Wisdom แต่ขาดธรรมะ เพราะฉะนั้นโดยสรุปดิฉันก็ขอเสนอคำว่า “**จริยธรรมสำนึก**” และศาสนาไหนๆ ก็ไม่รังเกียจ

คุณวรเดช อมรพิพัฒน์ ที่คุณหมอโกมาตรพูดถึงปัญญาธิกะ ปัญญาธิกะไม่ใช่อย่างที่ว่า คำว่าปัญญาทางศาสนาพุทธหรือทั่วไปไม่ค่อยมีความเสียมีแต่ดี ปัญญาคือคุณธรรมชั้นสูงสุด อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า สิ่งที่ตกไปที่หายไป อวิชชาดีที่สุด หายไปนะดีที่สุด สิ่งที่ยกขึ้นคือปัญญาดีที่สุด

อย่างที่ อาจารย์ศรีสว่างพูด เราไม่ค่อยเอาคำว่าปัญญาไปว่ากันเท่าไร

ส่วนใหญ่จะใช้คำว่า ฉลาด เฉโก ปัญญาจึงไม่ค่อยมีใครนำไปใช้ในทางที่เสีย
 ความหมายของปัญญาธิกะจริงๆ คือ แยกประเภทของพระอรหันต์
 สัมมาสัมพุทธเจ้า มี 3 ประเภท คือ ปัญญาธิกะ ศรัทธาธิกะ วิริยาธิกะ ปัญญา-
 ธิกะก็คือพระพุทธเจ้าของเรา ท่านใช้เวลาบำเพ็ญบารมีน้อยที่สุด เพราะมี
 ปัญญาสูงสุด ประเภทศรัทธาธิกะ ประเภทวิริยะะ ตามลำดับ สาวกเราเรียกว่า
 ปัญญาวิมุต จะเน้นแต่ปัญญาไม่เน้นฤทธิ์ อันนี้พระพุทธเจ้าบอกว่า มีประมาณ
 90% ถ้าเน้นฤทธิ์ด้วยปัญญาด้วยเรียกว่า เจตนะวิมุต พระพุทธเจ้าทรงใช้ฤทธิ์
 ปราบฤทธิ์ และใช้ปัญญาต่อยอด พระพุทธเจ้าเป็นผู้มีฤทธิ์มากที่สุด แต่ฤทธิ์
 ไม่เคยช่วยให้คนอื่นสำเร็จเป็นอริยะได้เลย

คุณณรงค์ ณะปุระ กล่าวว่า อยากให้ลองย้อนกลับไปดูประวัติ-
 ศาสตร์ช่วงสำคัญตอนหนึ่งของโลก คือเดิมนั้นมนุษย์คิดว่าโลกแบน ปรากฏ
 ว่าถลันกันแม่แต่โคลัมบัส เล่นเรือไปในทะเลหาดินแดนใหม่ พิสูจน์ว่าโลกกลม
 ลูกเรือก็กลัวจะตกขอบโลกแล้วจะตายกันหมด อันนี้เป็นความเชื่ออันหนึ่งถ้า
 ใครไม่เชื่อตามนี้ก็ต่อถูกลงโทษ บางคนถูกลงโทษถึงขั้นเสียชีวิต พอมาอีก
 ช่วงหนึ่งมนุษย์เองก็คิดว่า โลกนี้เป็นศูนย์กลางของจักรวาล มีพระอาทิตย์
 หมุนรอบโลก แล้วมีนักวิทยาศาสตร์หลายท่าน เช่น กาลิเลโอ ออกมาชี้แจง
 ว่าพระอาทิตย์ต่างหากที่เป็นศูนย์กลาง ทำให้กาลิเลโอถูกนำไปลงโทษ ถูก
 จ้องจำจนเสียชีวิต บุคคลเหล่านี้ เป็นผู้บุกเบิกความจริงของโลกให้ชาวโลกรู้
 ไม่ว่าจะเป็โลกแบน โลกเป็นศูนย์กลางก็ตาม อันนี้คือความเชื่อความ
 ศรัทธาต่อแนวความคิด ปรากฏว่าแนวความคิดนี้ มันไม่ตรงความจริง ทำให้
 ถูกลงโทษ นานเข้าความจริงนี้มันไม่ใช่ความจริง ไม่จริงต่อความศรัทธา กาลิ-
 เลโอเขาค้นหาความจริงจากความศรัทธาหรือเปล่า ความศรัทธาเป็นสิ่งที่
 คุณค่าของชีวิต แต่ความศรัทธาอาจจะพาหลงทางได้

พูดถึงสงครามเย็น ลัทธิสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์กับฝ่ายเสรีนิยม
 ซึ่งต่างคนก็มีความเชื่อ ความศรัทธาในตัวเอง ทั้ง 2 ฝ่ายมองว่าโลกต้องเป็น

อย่างใดอย่างหนึ่ง ทางคอมมิวนิสต์ก็มีคอมมิวนิสต์สากล ทั้งโลกต้องเป็นคอมมิวนิสต์ทั้งหมด ทางเสรีนิยมก็ต้องการให้โลกเป็นเสรีนิยมทั้งหมด ทั้ง 2 ค่าย ต่างก็มีความเชื่อความศรัทธาในลัทธิตนเอง จนเกิดเป็นสงครามขึ้นมา แล้วอะไรล่ะที่จะมาวัดว่าความเชื่อทั้งสองฝ่ายนี้มีอะไรผิดพลาด ทุกคนพยายามควบคุมศรัทธาไม่ให้ผิดพลาด ตัวที่นำมาตรวจสอบความศรัทธาไม่ให้ผิดพลาด คือปัญญา พอเกิดปัญญา นำปัญญาเข้ามาสู่ระบบความคิดขึ้น เมื่อทุกคนมีปัญญาก็นำมาใช้ จนเข้าสู่ยุควิทยาศาสตร์ ในยุคเรเนสซองส์ ที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม เพราะเกิดเป็นความก้าวหน้าเทคโนโลยีก้าวล้ำนำสมัย ความก้าวหน้าทางเทคนิคต่างๆ เหล่านี้ ทำให้เอาเทคโนโลยีไปใช้ทำธุรกิจเพื่อหาเงินอย่างทางการแพทย์นำไปหาเงินเยอะเยาะต่างๆ มากมาย จริงๆ แล้วสิ่งเหล่านี้ ความคิดที่นำไปหาเงินได้ ผมคิดว่าไม่ใช่ปัญญา ความคิดอันนี้ที่อาจารย์ศรีสว่าง พูดถึง Intellectual ประกอบไปด้วยจริยธรรม แต่มันเป็นความฉลาดของมนุษย์ ที่จะหาผลประโยชน์เอาเปรียบจากบุคคลหนึ่งที่ดีกว่า ถ้ามีปัญญาเมื่อไร หรือ Wisdom เมื่อไร ศัพท์สองตัวนี้ต่างกัน ถ้าเรามี Wisdom จะเข้ามากำกับศรัทธา ให้ไปในทางที่ถูกต้อง ยอมรับความจริงในโลก ทำให้เรามีจริยธรรม ศีลธรรม Wisdom จะเข้ามาดูแลว่าต้องการสุขภาพให้เป็นองค์รวมถูกต้อง หรือแบ่งแยกถูกต้องไหม ความรู้ทางปัญญาตรงนี้จะเข้ามาตรวจสอบตัวเราว่าหลงทางหรือเปล่า

ทางพุทธศาสนาเราปฏิบัติธรรมไป ปัญญาจะมาตรวจสอบเราว่าได้ปฏิบัติถูกต้องไหม มีกิเลสหรือเปล่า เกิดความโลภหรือเปล่า ซึ่งปัญญาจะมาช่วยยับยั้งสิ่งเหล่านี้ ที่คุณหมอบุ๊พูดว่าการเป็นองค์รวม ทำไมคุณหมอบุ๊ถึงสรุปสุขภาพเป็นองค์รวมได้ แสดงว่าคุณหมอบุ๊มีปัญญา ตัว Wisdom จะทำให้เกิดสัมมาทิฐิเท่านั้น มิฉฉาทิฐิจะไม่เกิด แต่ถ้าเกิดแปลว่าเราพลาด ซึ่งแปลว่าไม่ใช่ปัญญา

คุณสุชาติ สุริยันยงค์ กล่าวว่า ที่เรากำลังถกเถียงกันอยู่คือเรื่องภาษา

เท่านั้น ร่าง พ.ร.บ.ฯ ฉบับนี้ใน มาตรา 3 วรรค 2 ก่อนข้างอธิบายไว้ชัดเจน แต่มีปัญหาที่คำว่า จิตวิญญาน ที่บางฝ่ายรับไม่ได้ องค์ประกอบทั้ง 4 ตัวนี้ ตัวที่ 4 ที่เรากำลังถกเถียงกันอยู่ ตัวนี้จะต้องหนักไปทางด้านความรู้ ศรัทธา และ ต้องมีการปฏิบัติ จะต้องมี 3 ตัว ตัวองค์ประกอบย่อย ขององค์ประกอบตัวที่ 4 จะใช้คำว่าปัญญา หรือจริยธรรมสำนึก ก็คงจะรับได้ทั้งนั้น แต่จะต้อง อธิบายได้อย่างที่ท่านบอกไว้ว่าภาษาคือสิ่งที่เราสมมุติความคิด เป็นการบอก ความคิดที่เราคิดอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจะใช้คำไหนก็ต้องมีคำอธิบายให้ชัดเจน

อาจารย์ศรีสว่าง พ่วงค์แพทย์ ดิฉันคิดว่า ปัญญา ไม่มีการแยกแยะ ความดีความชั่วจะต้องมีคุณธรรมมากำกับ อย่างมีสติแยกแยะดีชั่วมากำกับ อีกที ที่ใช้คำว่า จริยธรรม เนื่องจากมันไปสะท้อนกับหลักธรรมที่เราอยาก ให้ เปิดกว้างทุกๆ แนวทางปฏิบัติอันควร ไม่ว่าจะศาสนาไหนก็มองว่าธรรมะ หลัก ธรรมของเขาเป็นอย่างไร ก็ไปจับอยู่ตรงนั้น ปัญญานี้ก็ไปเข้าใจผิดว่า เป็นการ เรียนรู้ ความฉลาด ถ้าหากไม่มีสติกำกับมันก็จะมีปัญหาได้

คุณนงลักษณ์ ตรงศีลสัตย์ ปัญญา ในความหมายที่ 4 ศาสนาคริสต์ โดยได้พูดคุยกับบาทหลวงวิชัยแล้ว ท่านไม่ว่าอะไร ไม่ขัด แต่จะมอง “ปัญญา” ซึ่งจะมองลึกไกลกว่าสุขภาพจิต เช่น มีสุขภาพะที่ดี มีการมองความรู้สึก เข้า ถึงสมาธิได้ สูงสุดของคริสต์คือการทำสมาธิแต่เขายังไม่ลึกไปกว่านั้น ส่วนคำว่า จิตวิญญาน ทางคริสต์พูดในแง่ของในช่วงที่ร่างกายสูญสิ้นไปแล้ว ในความ หมายนี้ ศาสนาคริสต์อาจจะรับไม่ได้ แต่ไม่ได้ตีความหมายให้ลึกไปกว่านี้ คำ ที่ 4 ที่จะแทนองค์ประกอบของจิตวิญญาน ถ้าเราไม่เอา อาจจะใช้คำว่า “ปัญญา และคุณธรรม” เพิ่มเข้าไปกำกับอีกทีก็ได้ กลัวว่าสังคมตีความมากไปกว่านี้

พญ.จิรพรรณ มัชฌิมจันทร์ ดิฉันก็อายุ 79 ปี แล้ว ปัญญาตามความ- หมายจริงๆ แล้ว หมายถึงเห็นทุกอย่างตามความจริง จะต้องรู้ผิดชอบชั่วดี รู้

ว่าจะไรดีมีประโยชน์ ไม่มีประโยชน์ ถ้าเป็นคนเก่งเรียกว่ามีวิชาไม่ใช่มีปัญญา ท่านอาจารย์พุทธทาส สอนอยู่เสมอว่า มนุษย์มีปัญญาอยู่ 2 ใบ คือ ใบหนึ่งเป็นวิชาเพื่อที่จะเอามาเลี้ยงชีพ ใบที่ 2 เอามาเป็นปัญญาเพื่อใช้ดับทุกข์ ไม่อย่างนั้นจะดำรงชีวิตอยู่ไม่ได้ เลี้ยงชีพตนเองแล้ว ร่ำรวยมีเงินเป็นล้าน แต่ในใจมีแต่ทุกข์ตลอดมันก็ไม่เกิดประโยชน์ ก็มาเข้าข้อ 4 อยู่ดี เพราะฉะนั้นปัญญา หัวไปคือปัญญาเห็นชอบ เป็นสัมมาทิฐิ ไม่ใช่ปัญญาที่เอาไปโกงกินเขา อันนี้ไม่ใช่ปัญญา

ถ้าพูดถึงจิตว่าจะแยกเป็นมิติที่ 4 ดีหรือไม่ ถ้าจะให้เข้าใจง่ายๆ เปลี่ยนคำว่าจิตเป็นผลไม้มีนานาชนิด ไม่ว่าจะเป็นมังคุด ละครูด ทูเรียน มันก็คือผลไม้ ถ้าเราใส่ในตะกร้า เรียกว่าตะกร้าผลไม้ ไม่ว่าจะเป็นผลไม้อะไรก็โยนลงตะกร้ามันได้ แต่เราจะเอาจิตให้เป็นไปในแง่ไหน ให้เป็นผลไม้ก็แยกไม่ออกเลยทุกอย่างแยกออกไปไม่ได้ มันลงในตะกร้ามันหมดแล้ว จะเป็นมังคุด ละครูด ทูเรียนก็ต้องโยนลงตะกร้ามัน ถ้าเราจะแยกเป็นอย่างไร ไปก็ได้ ผู้ที่จะทำเรื่องนี้ก็ต้องมาดูว่าจะแยกจิตออกเป็นยังไง จะแยกออกมาแบ่งประเภทใหม่ อยู่ที่เจตนาของผู้กระทำ คำว่า สติสัมปชัญญะ มันก็แยกออกมาว่า สติ คือการระลึก รู้ในปัจจุบัน รู้ว่ากำลังจะทำอะไรอยู่ คำว่า สัมปชัญญะ เปรียบได้กับการตีระฆังแล้วเสียงดังกังวาน เสียงกังวานนั้นแหละ ถ้าเราได้ยินเราก็จะมีสัมปชัญญะ แต่สิ่งที่เราทำ จะสำเร็จได้หรือไม่ เขาเรียกว่า พละ 5 อินทรีย์ 5 ข้อ ถ้าไม่มีครบ 5 ข้อความสำเร็จจะมียาก ได้แก่

1. ศรัทธาอินทรีย์ ความเชื่อในตัวเองว่าจะใช้คำนี้ให้ได้ ใครจะทำไม
2. วิริยะอินทรีย์ ความเพียรพยายาม มีความเพียรพยายามมากไหมที่จะให้ได้ใช้คำนี้ จะทำได้ไหม
3. สมาอินทรีย์ มีความแน่วแน่มั่นคงไหมที่จะทำงานชิ้นนี้จริงๆ โดยไม่ใช่เพื่อจะเอาชนะกัน จะทำให้มันออกมาในรูปเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติจริงๆ หรือเปล่า มีความแน่วแน่มั่นคง สมาธิคือความแน่วแน่มั่นคง
4. สติอินทรีย์ รู้อยู่ในปัจจุบันไหม หรือเราจะย้อนหลังไปเอาอดีต

5. ปัญญาอินทรีย์ เรามีปัญญาเห็นชอบหรือเปล่า

ถ้าครบ 5 ข้อ จะเรียกว่าอินทรีย์ 5 เมื่อไรก็จะสำเร็จ งานใดใหญ่แค่ไหนก็จะสำเร็จ เพราะฉะนั้นคำใด ที่ไม่มีปัญญา ทุกฝ่ายรับได้ มีความมุ่งหมายที่ทุกฝ่ายยอมรับ เมื่อมันใช้ได้ถูกต้องกว่าความเดิม ไม่มีใครค้าน จะใช้คำนี้ก็ยอมได้

อาจารย์ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์ ปัญญาตัวนี้สามารถแยกแยะให้รู้ดีรู้ชั่วได้ เมื่อรู้และแยกแยะได้แล้วกำกับควบคุม ให้ประพฤติในสิ่งที่ดีได้ด้วย หรือเปล่า ตรงนี้ยังขาดความเข้าใจ คนรู้ธรรมะอาจจะเข้าใจธรรมะ แต่ในทางปฏิบัติ เขาไม่ทำตามอย่างที่หลักธรรมบอก ทำตัวคดโกง เป็นต้น ปัญญา นอกจากเห็นชอบแล้ว ยังรวมถึงการปฏิบัติชอบได้ด้วยหรือเปล่า

พญ.จิรพรรณ มัชฌมจันทร์ ปัญญาแบ่งออกได้ 3 ระดับ คือ 1. สุตมยปัญญา รู้ ฟังแล้วก็เกิดปัญญา 2. จินตมยปัญญา ฟังรับรู้แล้วคิดตามได้ 3. ภวานามยปัญญา ฟังแล้วเอามาปฏิบัติตามได้ถูกต้อง เพราะฉะนั้นปัญญา จะตอบอันเดียวไม่ได้ มันมี 3 ระดับ แต่ปัญญาที่จะใช้ ที่จะเอาความหมายว่าเอาเป็นภวานามยปัญญา เพราะเรื่องสุขภาพจะต้องเอามาปฏิบัติ ไม่ปฏิบัติ ก็ไม่เป็นสุขภาพ

คุณวรเดช อมรพิพัฒน์ เรื่องไตรสิกขา เราเข้าใจส่วนย่อยว่าเป็นการศึกษา จริงๆ คีล สมาธิ ปัญญา คือ มรรคที่ต้องเดินทางปฏิบัติอยู่แล้ว คีล คือคนมีศีล เรียกว่า สัจจญา จำเรื่องโน้นเรื่องนี้ได้ไหม ความหมายที่ครบถ้วน คือ คีล มีกายวาจาปกติ สมาธิ คือใจที่แน่วแน่มีความเพียร มีความจดจ่อไม่ฟุ้งซ่าน ตัวปัญญา คือความเข้าใจของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ความจริงของสิ่งมีชีวิต สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นไปในทางปฏิบัติด้วย

รศ. ดร. อภรณ์ เชื้อประไพศิลป์ ได้เข้าร่วมทำวิจัยของปริญญาเอกของออสเตรเลียใช้ชื่อว่า วิชาและปัญญา (Knowledge and Wisdom) ข้อสรุปคือ 2 คำนี้มีความแตกต่างกัน ปัญญาจะต้องเห็นทุกอย่างตามความจริง

นายแพทย์แวมาชาติ แวดาโอะ คำว่า ปัญญา ในความหมายของพจนานุกรมแต่ละฉบับมันเหมือนกันไหม

คุณวรเดช อมรพิพัฒน์ คำว่า ปัญญา ในพจนานุกรมมีความหมายเหมือนกัน พุดออกไปประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจก็พอแล้ว ทำไมต้องมาเสียเวลาเถียงกันมา ตั้งนานแล้วไม่เสร็จซะที

ศ. นพ.เกษม วัฒนชัย ผากให้ทาง ฝ่ายเลขาฯ หาความหมายเพิ่มเติมอีกที

นายแพทย์แวมาชาติ แวดาโอะ อยากให้กฎหมาย ในช่องที่ 4 เป็นไปได้ไหมที่จะให้ช่องที่ 4 เปิดกว้างๆ หน่อย ลงท้ายด้วยตามเชื่อถือ ตามความศรัทธา เพื่อให้ทุกความเชื่อ ความศรัทธายอมรับได้

ศ. นพ.เกษม วัฒนชัย ส่วนใหญ่ที่ประชุมยอมรับ คำว่า ปัญญา ได้แต่พอลงลึก มีการตั้งความหมายว่าในบริบทของสุขภาพ องค์ประกอบทางปัญญา สุขภาวะทางปัญญา หมายถึงอะไร มีคนตั้งคำถามว่า ความหมายจะอยู่ในพจนานุกรมไทยหรือเปล่า ที่ราชบัณฑิตฯ ร่างขึ้นมาหรือเปล่า หรือเป็นความหมายของพระพุทธศาสนา หรืออยู่ในคริสตศาสนา หรืออยู่ในความหมายของอิสลาม หรือถ้าจะให้ เป็นบริบทของสุขภาพและให้หลุดจากกรอบของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง เพื่อให้ครอบคลุมทุกศาสนา จะต้องมีการนิยามคำนี้ในความหมายอย่างไร เพื่อให้ครอบคลุมได้

คุณยุกุทธ์ ณะปุระ ที่พระไพศาล วิสาโล เสนอมาคือ **ปัญญาและคุณธรรม** อันนี้น่าจะครอบคลุมได้

รศ. ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน เห็นด้วยกับการเลือกใช้คำ ซึ่งจะต้องให้ความหมายเพียงแต่ว่าในการให้ความหมาย ในกฎหมายนั้น อย่าสื่อโดยใช้คำหรือศัพท์เฉพาะหนึ่งใดที่เจาะจงว่าเป็นคำของศาสนาหนึ่งศาสนาใด เราสามารถจะอธิบายความหมายให้ครอบคลุมไปถึงการปฏิบัติได้ ไม่ใช่แค่รู้แล้วไปโกงคนอื่น ใน 3 ระดับที่ศาสนาพุทธว่าไว้ สามารถให้ความหมายได้โดยไม่ต้องใช้ช้อย่อยของมัน ให้ความหมายมันครอบคลุม ชัดเจน ตรงนี้ก็ไม่น่าจะมีปัญหา ก็ให้ความหมายที่มันครอบคลุมปัญญาทั้ง 3 ระดับ

ถ้าเป็นกลางอย่างนี้ คงไม่มีปัญหาเกี่ยวกับคำๆ นี้ เราอธิบายในกรอบของความหมายในศาสนาพุทธ ใน พ.ร.บ.ฯ ฉบับนี้จะให้ความหมายได้ แต่อย่าไปให้คำจำกัดความ แต่ให้ความหมายเปิดกว้าง ยืดหยุ่นไว้หน่อย ที่จะสื่อถึงอะไรที่เราต้องการจะสื่อ โดยเฉพาะถ้าเน้นเรื่องของสุขภาพ มันต้องลงไปสู่ภาคปฏิบัติจริงๆ ไม่ใช่รู้แล้วเข้าใจแล้วแต่ยังนอนอยู่กับบ้านเฉยๆ แต่ต้องปฏิบัติได้จริงด้วย ตามความเห็นของผม คำว่า **ปัญญา** ดีแล้ว และต้องให้ความหมาย (meaning) ที่ชัดเจน

คุณวรเดช อมรพิพัฒน์ พระราชบัญญัติแบบไหนก็ต้องให้เหมาะสม อันนี้ พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ ให้เจ้าของเรื่องอธิบายให้เห็นชัดว่าอันนี้เป็นสุขภาพระดับสูงสุดเนื่องจาก 3 อันนั้น ก็จะใช้คำกลางๆ เช่น เข้าถึง ใช้ตามความหมายของพจนานุกรมราชบัณฑิตฯ และอาจจะต่อว่าเข้าถึงสภาวะสูงสุดตามความเชื่อศาสนาธรรมของผู้นับถืออื่นๆ ให้เห็นชัดว่าเหนือกว่าจิตอย่างไร

นายแพทย์แวมชาติ แวดาโอะ ขอแบ่งองค์ประกอบออกมา เป็น 5 มิติ คือ สุขภาพ หมายความว่าสภาวะที่สมบูรณ์เชื่อมโยงเป็นองค์รวม อย่างสมดุล

ทั้งทางกาย จิต สังคม ปัญญา และวิญญาณ มันจะได้ไม่เขว ในเรื่องของจิต วิญญาณ ที่มาประสมกัน

ศ. สุมน อมรวิวัฒน์ สรุปว่า “**สุขภาวะทางปัญญา**” หมายถึง **ความฉลาดรู้ นำไปสู่ชีวิตที่สมดุล**

ศ. นพ.เกษม วัฒนชัย สำหรับสุขภาพมิติที่ 4 นี้ สรุปว่าในเบื้องต้นนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมเห็นตรงกันว่า ควรใช้คำว่า “**สุขภาวะทางปัญญา**”

สรุป

1. ที่ประชุมเห็นพ้องว่าควรใช้เป็น Wisdom health แทนคำว่า Spiritual health

2. “ภาษา” เป็นเพียงตัวแทนของความคิด อารมณ์ ความรู้สึก ความต้องการ แต่ไม่สามารถสื่อความคิดได้อย่างครบถ้วน เพราะฉะนั้นจะใช้คำไหนก็ต้องมีการอธิบาย จะใช้สิ่งที่ซ้ำกว่ามาอธิบายสิ่งที่เร็วกว่า จะยากพอสมควร ก็คือ ภาษามาอธิบายความคิด นั้นทำได้ยาก

3. สุขภาพมิติที่ 4 คือ สุขภาวะทางปัญญา (Wisdom health) หมายถึง ความฉลาดรู้ นำไปสู่ชีวิตที่สมดุล

คำแทนอื่นที่มีการเสนอในที่ประชุม

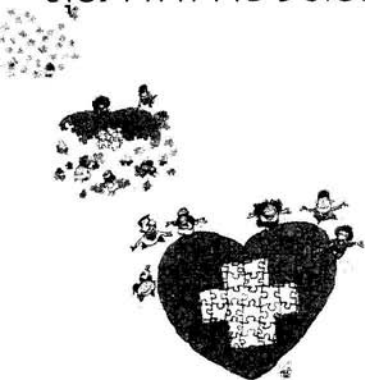
1. จิตตชูกะตา	2. จิตตวิสุทธิ	3. สุขภาวะทางวิญญาณ
4. สุขภาวะทางปัญญา	5. จิตสาธารณะ	6. จิตสากล
7. สุขภาพ (จิต) ใน	8. จิต	9. จริยธรรมสำนึก
10. กุศลจิต	11. จิตอิสระ	12. ศรัทธา
13. ปัญญาและคุณธรรม		

พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ

กับประเด็น

“สุขภาพทางจิตวิญญาณ”

ระบบสุขภาพแห่งชาติ
ต้องเน้นไปเพื่อพัฒนา
คนไทยทุกคนให้มีสุขภาวะ
ทั้งทางกาย จิตใจ สังคม
และจิตวิญญาณ

คำว่า “สุขภาพทางจิตวิญญาณ”
ถูกใช้กันอย่างแพร่หลายพอสมควรใน
สังคมไทยในช่วงหลายปีมานี้ ในรายงาน
ระบบสุขภาพประชาชาติ ข้อเสนอการ
ปฏิรูประบบสุขภาพสืบเนื่องจาก
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พ.ศ. 2540 ของคณะกรรมการการ
สาธารณสุข วุฒิสภา (มีนาคม 2543) มี
ข้อความส่วนหนึ่งว่า

“ระบบสุขภาพแห่งชาติต้องเน้นไป
เพื่อพัฒนาคนไทยทุกคนให้มีสุขภาวะ ทั้ง
ทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ...”

ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2543 ก็เขียนไว้ว่า

“การปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ หมายความว่า กระบวนการใดๆ อันนำไปสู่การปรับเปลี่ยนการจัดการระบบสุขภาพแห่งชาติ ให้เป็นระบบที่มุ่งให้ประชาชนทั้งมวลสามารถมีสุขภาพที่ดี ทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ...”

ต่อมาเมื่อเกิดกระบวนการจัดทำ พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติอย่างเป็นทางการขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา คำว่า “สุขภาพทางจิตวิญญาณ” ก็ปรากฏให้เห็นทั้งในเอกสารวิชาการ เอกสารราชการ (เช่น ในแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 - 2549 เป็นต้น) และในการพูดคุยในเวทีต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

การใช้คำว่า “สุขภาพทางจิตวิญญาณ” เป็นการสื่อสารให้เห็นว่าเรื่องสุขภาพหรือสุขภาพะ นอกจากมิติทางกาย (Physical) ทางจิตใจ (Mental) และทางสังคม (Social) แล้ว ยังมีอีกหนึ่งมิติที่เกี่ยวข้องกับความดีงาม ความถูกต้อง การเข้าถึงคุณค่าอันสูงส่งหรือสิ่งสูงสุด

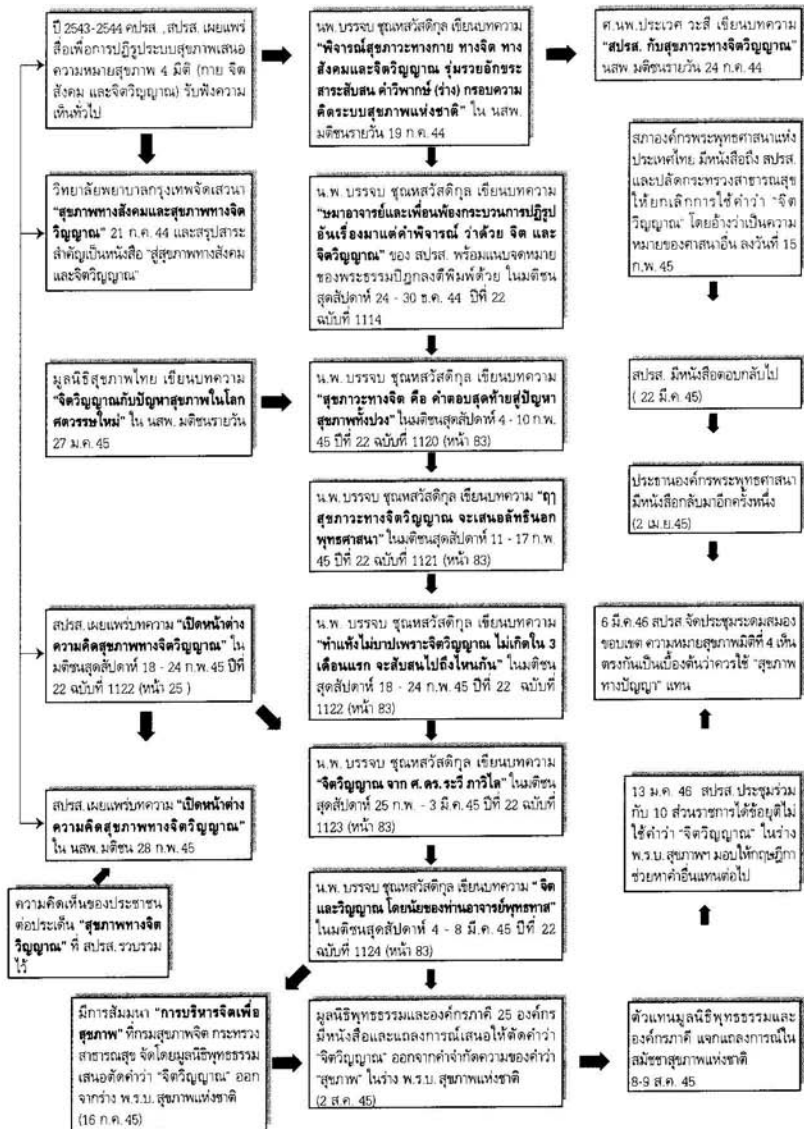
ในคอลัมน์ “เปิดหน้าต่างความคิด การปฏิรูประบบสุขภาพ” ในมติชนรายสัปดาห์ ฉบับวันที่ 18 - 24 กุมภาพันธ์ 2545 เขียนไว้ว่า

“ความพยายามขยายความหมายเรื่องสุขภาพให้มีขอบเขตที่กว้างออกไปจนถึงมิติทางจิตวิญญาณ ถือเป็นความก้าวหน้าของสังคมไทย มีเสียงขานรับในทางบวกอย่างชัดเจน ประเด็นเรื่องจิตวิญญาณจากปราชญ์ผู้รู้ทั้งหลาย ๆ ท่าน ชี้ความค่อนข้างตรงกันว่าหมายถึง “ปัญญา” ที่จะนำไปสู่การมีสุขภาพะนั่นเอง ถ้าขาดปัญญา ด้อยปัญญา พร่องปัญญา คือ มีวิชาชามาก จะเข้าถึงสุขภาพะได้ยาก คนที่มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ดี มีเงินมีทอง ลาภยศมากมายไม่เป็นโรคจิตโรคประสาท แต่เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว จ้องกอบโกยเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ก็เรียกว่าเป็นผู้มีสุขภาพดี หรือเข้าถึงสุขภาพะไม่ได้”

อย่างไรก็ตาม เพื่อนคนไทยบางกลุ่มบางท่าน มีความเห็นที่ไม่ควรใช้

ผังภูมิแสดงลำดับเหตุการณ์ประเด็น "สุขภาพทางจิตวิญญาณ"

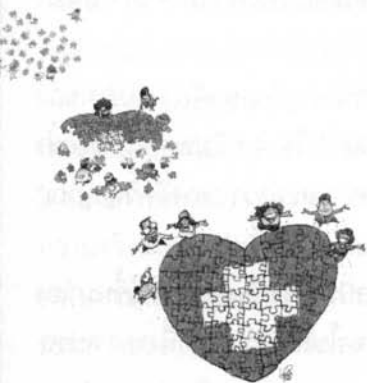
สิงหาคม 2543 - เมษายน 2546

คำว่า “สุขภาพทางจิตวิญญาณ” ให้เป็นส่วนหนึ่งของความหมายของคำว่า “สุขภาพ” โดยอ้างอิงหลักทางพุทธศาสนาเป็นสำคัญ แต่ท่านเหล่านั้น กลุ่มเหล่านั้นต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่า การมองความหมายของสุขภาพให้ไกลไปจากมิติที่แคบแบบเดิมๆ นั้นเป็นเรื่องที่ดี โดยมีการแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางและหลากหลาย ผ่านเวทีและสื่อต่างๆ สรุปลำดับเหตุการณ์ได้โดยสังเขป ดังผังภูมิที่แสดงในหน้า 37

ส่วนหนึ่งของบทความ และความเห็นสาธารณะ

พิจารณา “สุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และ
จิตวิญญาณ รุ่มรวยอักษร: สาร:สับสน”*

ในระยะเวลาครึ่งปีที่ผ่านมา ผู้รัก
สุขภาพทั้งหลายจะได้ยินประโยคใหม่ๆ
ว่าด้วยความหมายของ “สุขภาพ” ซึ่งเริ่ม
มีการแตกประเด็นออกไปจากเดิมที่ว่า
สุขภาพดีหมายถึงการไม่เจ็บไม่ป่วย แต่
ความหมายใหม่ที่ได้รับการระดมยิง
อย่างถี่ยิบเพิ่มขึ้นทุกอณูของวงการ
สัมมนาและวงการข้อมูลข่าวสารทาง
สุขภาพก็คือ ความหมายใหม่ที่ว่า
“สุขภาพดี หมายถึง สุขภาวะทางกาย ทาง

* บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล กลุ่มศิษษาธรรม ศูนย์ธรรมชาติบ้านบับลวี. มติชนรายวัน. ฉบับประจำวันที่
19 กรกฎาคม พ.ศ. 2544.

จิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ (มโนธรรม)”

ผู้ที่อยู่เบื้องหลังของประโยคใหม่นี้ คือ สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) นั่นเอง องค์การนี้เป็นเจ้าภาพในการจัด “(ร่าง) กรอบความคิดระบบสุขภาพแห่งชาติ” นับเป็นท่วงทีใหม่ ขององค์การภาครัฐที่หันมาฟังเสียงประชาชนกันอย่างจริงจัง

ก่อนอื่นใครก็ตามเมื่อได้ยินประโยคนี้ คงต้องสงสัยว่านิยามของสุขภาพะทำไมต้องมี 4 ประมวลผลด้วยกัน และ 2 ใน 4 ประมวลผลนี้ มีคำซ้ำกันอย่างยากที่จะเข้าใจได้ คือ คำว่า “ทางจิต” และคำว่า “ทางจิตวิญญาณ” 2 ประมวลผลนี้แตกต่างกันอย่างไร

น่าเสียดายที่ (ร่าง) กรอบความคิดฯ ที่ สปรส. ซึ่งเป็นผู้ตั้งโจทย์ขึ้นมาเอง ไม่ได้นิยามศัพท์ไว้ แต่เมื่อไขว่คว้าหาต่อไปก็เจอโปสเตอร์แผ่นหนึ่งของ สปรส. จำแนกสุขภาพะไว้ว่า

ทางกาย - ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ไม่เจ็บป่วย ไม่พิการ มีปัจจัยในการดำรงชีวิตที่พอเพียง

ทางจิต - มีความสุขเบิกบาน มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา ใจสบาย ไม่เครียด ไม่บีบคั้น

ทางสังคม - อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี ครอบครัวยุติธรรม ได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ชุมชนเข้มแข็ง มีความเสมอภาค และสมานฉันท์

ทางจิตวิญญาณ - ได้ทำความดี และจิตใจสัมผัสกับความบริสุทธิ์ มีศาสนาหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความเอื้อเฟื้อ ลดความเห็นแก่ตัว

เห็นดังนั้นแล้วให้เกิดความรู้สึกเป็น 2 ด้าน

ด้านหนึ่งชื่นชม ชื่นชมในหลักคิดที่องค์กรนำหน้าทางการแพทย์นี้หันมาให้ความสำคัญไม่เฉพาะความสุขสบายทางกายเนื้อของผู้คน แต่ให้ความสำคัญทางใจแก่ความสุขทางจิตใจด้วย แถมความหมายทางจิตของ สปรส. ไม่ได้หมายเพียงความหมายทาง “จิตเวช” ตามตำราฝรั่งแบบเก่า แต่เป็นจิตในความหมายที่ลึกซึ้งแห่งพุทธศาสนาด้วย เพราะได้ระบุไว้ถึงความมีศีล สมาธิ

และปัญญา ซึ่งเป็นหลักเบื้องต้นของพุทธศาสนาเอาไว้ (ศาสนาอื่นมีเพียงเรื่องของศีลและสมาธิเท่านั้น ดังคำปาฐกถาของสัตยา นารยัน โกอเอ็นก้า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 28 มิ.ย. 2544) สปรส. ยังให้นำหนักในมิติทางสังคมด้วย ทำให้เห็นว่าบุคคลจะสุขได้ มิใช่ด้วยตนเองอย่างเดียวโดด แต่มีปฏิสัมพันธ์อย่างแยกกันไม่ได้กับสังคมและสิ่งแวดล้อม

ด้านสองสัสน ประโยคนี้ของ สปรส. ออกจะรุ่มรวยอักขระ แต่สัสนทางสาระอยู่ไม่น้อย เพราะได้ใช้คำว่า “จิต” และคำว่า “จิตวิญญาณ” ออกมาเป็น 2 อย่าง ท่านพูดอย่างนี้แสดงว่าท่านเห็นว่าจิตนั้นเป็นคนละอย่างกับวิญญาณ ความจริงทั้งสองคำนี้เป็นคำในภาษาบาลีที่เรานำมาใช้ในภาษาไทย เมื่อเป็นคำในภาษาบาลีก็ย่อมเป็นคำที่ปรากฏอยู่ในคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นธรรมดา และ สปรส. ก็ได้ชี้ความหมายของ “จิต” ด้วยคุณสมบัติที่มีศีล สมาธิ และปัญญาอันเป็นหลักของพุทธศาสนาอยู่แล้ว จำเป็นอยู่เองที่ต้องตีความคำ 2 คำที่เป็นปัญหานี้ ด้วยความหมายทางพุทธศาสนาต่อไป

ในเรื่องนี้อาจารย์ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ ผู้รู้ทางอภิธรรมท่านหนึ่งให้ อรรถาธิบายไว้ว่า “ถ้าจะถือความหมายในทางพระพุทธศาสนาแล้วก็น่าจะใช้คำว่า “จิต” หรือ “วิญญาณ” คำใดคำหนึ่งเพียงคำเดียว ไม่น่าจะต้องมีคำว่า “จิตวิญญาณ” อีก ท่านบอกว่าคำว่า “จิต” และคำว่า “วิญญาณ” นี้เป็นคำพูดถึงธรรมชาติอันเดียวกัน เพราะมีข้อความปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก (คัมภีร์ธรรมสังคณี) ความว่า “ถามว่าชื่อว่า จิต ย่อมมีในสมัยนั้นเป็นไหน ? ตอบว่า “จิต มโน มานสะ หทัย ปิณฑระ มโน มนายตนะ มนินทริย วิญญาณ วิญญาณขันธ์ มโนวิญญาณธาตุ อันเกิดจากรวมที่มีผัสสะเป็นดินนั้นใด มีชื่อว่าจิต ย่อมมีในสมัยนั้น” ดังนี้

ใน วิสุทธิมรรค (ชั้นธนิตศ) ท่านก็กล่าวไว้แบบนี้ว่า “วิญญาณ จิตตัมโนติ อตตโต เอก” แปลว่า “คำว่า วิญญาณ จิต มโน ว่าโดยสภาวะก็เป็นอันเดียวกัน” ดังนี้

จากหลักฐานตำราทางพระศาสนาเท่าที่ยกมาแสดงนี้ บอกให้ทราบ

ชัดเจนว่า จิตและวิญญาณ เป็นอย่างเดียวกัน เพียงแต่ใช้ในต่างวาระกันเท่านั้น ในเมื่อ/ สปรส. อ้างถึงจิต เหมือนจะอิงองค์ความรู้ทางพุทธศาสนา แต่กลับจำแนกอีกชนิดหนึ่งเป็นจิตวิญญาณว่าเป็นคนละอย่างกัน ย่อมเป็นความเข้าใจไม่ตรงกับหลักฐานทางตำราพุทธศาสนา อย่างนี้แล้วก็สุดวิสัยที่จะให้คนอ่านเข้าใจได้ว่า “ภาวะที่เป็นสุขทางจิต ภาวะที่เป็นสุขทางจิตวิญญาณ” ที่พูดถึงนั้นเป็นอย่างไร ย่อมมีผลกระทบไปถึงความเชื่อถือในสิ่งที่รัฐจัดดำเนินการอยู่เป็นธรรมดา

ยิ่งไปกว่านั้นถ้าพิเคราะห์ลึกลงไปในความหมายของ “สุขภาวะทางจิต” และ “สุขภาวะทางจิตวิญญาณ” ที่ สปรส. เสนอไว้ในโปสเตอร์ก็ยิ่งจะเห็นความสับสนทางสาระมากเข้าไปอีก เช่นเสนอว่า “ทางจิตคือมีความสุขเบิกบาน...” และเสนอว่า “ทางจิตวิญญาณ คือ...จิตใจสัมผัสความปิติสุข...” เช่นนี้แล้วทั้งสองอย่างย่อมมิใช่ความหมายเดียวกันละหรือ ? ทำไมจะต้องแยกออกเป็น 2 ปริมาณพลด้วยเล่า ?

สปรส. เสนออีกว่า “ทางจิต คือ...มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา...” ซึ่งแท้ที่จริงบุคคลจะมีได้ก็เพราะการมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว แล้วก็ยิ่งเสนอซ้ำซ้อนเข้าไปอีกว่า “ทางจิตวิญญาณคือ... มีศาสนาหรือเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ...” เช่นนี้แล้วย่อมเห็นได้ว่า อันจิตและจิตวิญญาณนั้นแท้ที่จริงก็คือสิ่งเดียวกัน ด้วยเหตุใดฤาที่ สปรส. จะต้องแยกออกเป็น 2 ปริมาณพลให้รุงรังยาวความต่อไปด้วยเล่า

อนึ่ง พึงรู้ไว้ว่าในทางพุทธศาสนาไม่เคยมีที่ใดที่จะใช้คำว่า “จิตวิญญาณ” เป็นสองคำคู่กันเช่นนี้ แท้ที่จริงคำนี้น่าจะเป็นคำใหม่ ดังที่ ศ. น.พ.ประเวศ วะสี ให้สัมภาษณ์ไว้ในมติชนรายวัน เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2544 ว่า “คำนี้เป็นคำใหม่ แปลว่ามาจากภาษาอังกฤษว่า Spiritual health แท้ที่จริงคำนี้คือความสุขที่เกิดจากความดีและลดความเห็นแก่ตัวลง ทำให้เกิดปัญญา” ตรงนี้ต้องขอประทานโทษ อาจารย์ประเวศที่เคารพรักด้วยว่า ยิ่งท่านอธิบายเท่าไรก็ยิ่งทำให้สับสนต่อไปอีกมากเท่านั้น

เพราะคำว่า “...ลดความเห็นแก่ตัวลง” ได้ถูก สปรส. กำหนดไว้เป็น ความหมายของ “จิตวิญญาณ” ส่วนคำว่า “...เกิดปัญญา” ก็ถูก สปรส. กำหนด ไว้เป็นความหมายของ “จิต” เห็นไหมครับว่า เรากำลังทำเรื่องง่ายให้เป็น เรื่องยาก ทำสิ่งที่เรียกว่า “จิต” หรือ “วิญญาณ” ซึ่งก็คือสิ่งเดียวกันในพุทธ- ศาสนามาแบ่งให้เป็นสอง เพียงเพราะแปลมาจากฝรั่งเท่านั้นเอง

เคยมีแพทย์จากกรมสุขภาพจิตท่านหนึ่งอธิบายกับผมถึงสาเหตุที่ทำให้ ด้ยวันนี้ องค์การแพทยภคัรฐจึ่งมักเอ่ยถึงคำว่ “กาย จิต และจิตวิญญาณ” ว่ สาเหตุสืบเนื่องมาจากมติขององค์การอนามัยโลก (WHO) คือในอดีตที่ผ่านม องค์กรอนามัยโลกยอมรับเพียงสขภวะทางกายและจิต (Body & Mind) เท่านั้นโดยจิตก็คงจะตีความในแบบ “จิตเวช” ตามตำราฝรั่งเล่มเดิม ต่อมา ด้ยการดิ้นรนของประเทศทางตะวันออก จึ่งได้มีการเติมคำว่ “Spirit” เข้าไป เป็นคำที่สาม และเป็นเหตุให้เกิดการแปลเป็นไทย ได้คำว่ “จิตวิญญาณ” ออก มา เนื่องเพราะฝรั่งถือว่ Mind เป็นเพียงเรื่องของความรู้สึกรู้จักคิด แต่ Spirit เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สูงส่งไปกว่านั้น

ตรงนี้ต่างกับปัญญาทางพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิง ที่ถือว่ตัวตนของเรา ประกอบด้ยกายกับจิต พิเคราะห์เจาะลึกโดยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาแล้ว ด้ยศีล สมาธิ จนเกิดปัญญาเห็นแจ้งและสอนสั่งมาเป็นเวลากว่ 2,500 ปี ด้ยเหตุฉะนี้ ข้อคิดจึ่งมีอยู่ว่ขณะนี้ในเมื่อเรากำลังจะยกร่าง “พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ” สำหรับคนไทย ประเทศไทย เหตุไฉนโยเล่า เมื่อเร ำริ่เริ่มต้นด้ยความหมาย “จิต” ตามหลักพุทธธรรมแล้วไซ้ร้ กลับจะต้องชูคำว่ “จิตวิญญาณ” อันเป็นความหมายของฝรั่งมาสร้างควมสับสนให้กับคนไทย อีกเล่า

พึงหมายเหตุไว้ตรงนี้ด้ยว่ คำ “จิตวิญญาณ” เป็นคำใหม่ที่เกิดขึ้นตาม ความนิยม ยังไม่เป็นที่รับรองของราชบัณฑิตยสถานผู้มีหน้าที่บัญญัติศัพท์ จึ่งพึงคิดทบทวนอย่างรอบคอบที่จะนำคำใหม่ที่มีความหมายคลุมเครือมาจาร- จารึก ไว้ใน พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ

โดยสรุปแล้ว คำพิจารณ์จากกลุ่มศึกษารวม ที่ศูนย์ธรรมชาติบำบัด บัลวิจึงมีความเห็นว่า

1. เห็นด้วยกับการขยายปริมณฑลของคำว่า สุขภาพดีครอบคลุมทางกาย ทางจิต ทางสังคม นั้นแสดงถึงการยอมรับว่า การสร้างสุขภาพที่ดีสำหรับประชาชนไทยนั้น มิใช่เพียงการนั่งซ่อมสร้างที่ตัวบุคคลเท่านั้น แต่ต้องมีการพยายามในปริมณฑลทางสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย คนที่มีกายกับจิตดีจะช่วยกันสร้างสังคมที่ดี มีมโนธรรม ขณะเดียวกันสังคมที่ดี มีความสมานฉันท์ ไม่เห็นแก่ตัวก็จะส่งผลให้เกิดผู้คนที่ดีทั้งสุขภาพกายและจิตอีกด้วย

2. เห็นด้วยว่าการซ่อมสร้างที่ตัวบุคคลนั้นมีได้เพียงกายเนื้อ แต่หมายถึงไปถึงจิตของบุคคลนั้น และเป็นจิตที่มีความหมายกว้างไกลกว่าขอบเขตเดิมในวิชา "จิตเวช" ตามตำราฝรั่ง แต่เป็น "จิต" อันเป็นธรรมะที่รับรู้อารมณ์ ตามหลักเมืองลี้กแห่งพุทธปัญญา

3. ไม่เห็นด้วยกับการที่สุขภาพจะถูกแบ่งออกเป็น 4 ปริมณฑล เพราะสุขภาพทางจิต และทางจิตวิญญาณ แท้ที่จริงก็คือสิ่งเดียวกัน "การทำความดีและจิตใจสัมผัสกับความปีติสุข มีศาสนาหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความเอื้อเพื่อลดความเห็นแก่ตัว" ที่ สปรส. ถือเป็นความหมายของจิตวิญญาณล้วนสร้างขึ้นได้ด้วยการส่งเสริมสุขภาพทางจิตอยู่แล้ว การจำแนกเป็นจิตและจิตวิญญาณ จารจารึกเข้าไปใน พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ เท่ากับเรากำลังละทิ้งปัญญาแห่งพุทธศาสนา ทั้งๆ ที่ผู้ร่างกรอบความคิด ก็ใช้พุทธศาสนาเป็นจุดตั้งต้นของคำว่า "สุขภาพทางจิต" การมีทั้งสองคำนี้ไว้ด้วยกันจะทำให้ พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติกลายเป็นหัวมังกุท้ายมังกร เป็นน้ำพริกผสมนมเนย ไม่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง

สุขภาพดี จึงหมายถึง สุขภาวะทางกาย ทางจิต และทางสังคม ซึ่งครอบคลุมได้ทั้งสุขภาพของปัจเจกบุคคล และสุขภาพของสังคมอันเป็นสาธารณะ ที่รวมความหมายของการอยู่ร่วมกันทั้งทางกายภาพและทางมโนธรรมพร้อมกันไปอยู่ในตัว

อนึ่ง อาจมีผู้โต้แย้งว่า พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติเป็นของกลางๆ ไม่ควรอิงศาสนาไหน จึงไม่ควรเอาหลักการทางศาสนาพุทธมาท้วงติง อาจทำให้ศาสนาอื่นรับไม่ได้ เพราะศาสนาอื่นก็มีเรื่องของจิต เรื่องของวิญญาณเรื่องนี้ไม่น่าจะเป็นคำโต้แย้งที่มีน้ำหนัก เพราะถ้าจะแก้ไขให้สุขภาพดี คือ สุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม เพียง 3 คำนี้ก็ น่าจะเป็นความหมายกลางๆ ที่ครอบคลุมหลักการเรื่องจิต เรื่องวิญญาณของทุกศาสนาอยู่แล้ว

แต่ถ้าเติมคำที่ 4 คือ “จิตวิญญาณ” เข้าไป แล้วทำให้เกิดความขัดแย้งกับหลักศาสนาพุทธโดยตรง เราจะทำอย่างนั้นกันไปทำไม ?

สปรส. กับสุขภาพทางจิตวิญญาณ*

สปรส. คือ สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ ได้จัดทำร่างกรอบความคิดเรื่องระบบสุขภาพส่งออกไปเพื่อให้สังคมร่วมพิจารณา โดยถือเป็นการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสร้างสรรค์

ในหนังสือพิมพ์มติชนฉบับวันจันทร์ที่ 19 กรกฎาคม 2544 นพ.บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล ได้เขียนบทความวิพากษ์ร่างกรอบความคิดนั้น โดยเจาะจงที่คำว่า “สุขภาพทางจิตวิญญาณ” ว่าไม่จำเป็น ใช้คำนิยามว่าสุขภาพทางกายทางจิต ทางสังคม 3 คำก็พอ นั่นคือ สารของคำวิจารณ์ ซึ่งก็น่าจะดีที่มีการวิจารณ์โดยสาระ แต่ผู้วิจารณ์มีของแถมที่นอกสาระตามสไตล์หรือภูมิหลังที่ยังตัดไม่ขาด มาด้วยอีก 3 ประการ

1. ใช้ชื่อบทความ “**รุ่มรวยอักษร สาระลับสน**” คำว่าสาระลับสนเป็นคำกล่าวหาที่รุนแรง การออกความเห็นเราควรแสดงเหตุผล แต่ไม่จำเป็นต้องไปกล่าวหาเขาอย่างรุนแรง และบางครั้งก็ไปสรรหาคำมาติดฉลาก (label) เรื่องนั้น ๆ ในทางเสียหายเพื่อให้คนจำได้ติดปาก อันเป็นการสร้างอารมณ์มากกว่าสร้างปัญญา ว่าเหตุผลในเรื่องนี้เป็นอย่างไร

2. ผู้วิจารณ์มีข้อความว่า “**ต้องขอประทานโทษ อาจารย์ประเวศ ที่เคารพรักว่า ยิงท่านอธิบายเท่าไรก็ยังไม่ทำให้ลับสนต่อไปอีกมากเท่านั้น**” ที่เกี่ยวกับตัวผม ผมไม่ว่าอะไร ผมถือหลักพรหมชาลสูตร และพยายามดูตัวเองอยู่ และอยากให้คนอื่นเตือนว่าถ้าสิ่งที่พูดที่เขียนมีโทษมากกว่าประโยชน์จะได้หยุด ซึ่งก็จะเป็นการดี เพราะขณะนี้มีการหลบการใช้แรงงานเด็กมาใช้แรงงานคนแก่มากเกินไป

3. ผู้วิจารณ์กล่าวว่าเมื่อเติมคำว่า “จิตวิญญาณ” เข้าไปแล้วทำให้เกิดความขัดแย้งกับหลักพุทธศาสนาโดยตรง เรื่องผู้วิจารณ์เข้าใจหลักพุทธศาสนาในทางแคบ เมื่อแคบ อะไร ๆ ก็ดูอยู่ “นอก” ไปได้ง่ายๆ กล่าวหาคนอื่นได้ง่ายๆ

* ศ. นพ. ประเวศ วะสี. มติชนรายวัน. ฉบับประจำวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2544

ความจริงหลักธรรมทางพุทธศาสนากว้างใหญ่ไพศาล เมื่อกว้างใหญ่ไพศาล
อะไรๆ ก็อยู่ “ใน” ได้ทั้งนั้น สุดแต่จะคิดเชิงโอบอุ้มหรือตัดรอน ธรรมของ
พระศาสนาต่างๆ จะกว้างใหญ่ไพศาล แต่มนุษย์ไปตีความให้แคบตามจิต
ของตัวเอง แล้วนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรง

ต่อไปนี้เป็นคำวิชันนาต่อข้อวิจารณ์

1. ที่ผู้วิจารณ์กล่าวว่า จิต วิญญาณ มโน หทัย เป็นคำที่มีความหมาย
เดียวกัน ไม่นำเอาคำสองคำ คือ “จิต” และ “วิญญาณ” มาใช้ทั้งคู่คือ “จิต
วิญญาณ” ก็เห็นชัดว่ายังศึกษามาน้อยไป เพราะคำว่า มโนวิญญาณ มีที่ใช้
เต็มไปหมดในพระไตรปิฎก ไม่ควรไปถึงอาจารย์ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ ผู้รู้
ทางอภิธรรมมาอ้างเฉพาะส่วน เพื่อสนองเจตนาของตน เพราะจะทำให้คน
เข้าใจท่านผิดไป เนื่องจากผู้เริ่มต้นศึกษาเรื่องจิตทางพระพุทธศาสนาก็จะพบ
คำว่า “มโนวิญญาณ” แล้ว คำหลายคำมีความหมายเหมือนกันในบางด้าน แต่
อาจมีแง่มุมที่ต่างกัน และมีความหมายต่างกัน ใน “บริบท” ที่ต่างกัน มโน
และวิญญาณ ในด้านหนึ่งหมายถึงจิตเหมือนกัน แต่คำว่า **มโนวิญญาณ** มี
ความหมายจำเพาะว่า **การรู้ทางใจ** ในชุดวิญญาณที่ร่วมกับอายตนะทั้ง 6 เริ่ม
จากจักขุวิญญาณที่วารู้ทางตา

มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาเอาคำเก่ามาใช้ร่วมกันในความหมายใหม่เป็น
ธรรมดา ผู้วิจารณ์ ก็รู้ภาษาจีน ซึ่งมีการเอาคำเก่ามาร่วมกันมีความหมายใหม่
เต็มไปหมด ทำให้มีคำใช้มากขึ้นเพื่อให้การคิดคมชัดแตกกิ่งก้านสาขาออกไป
เราจะไปเดือดร้อนทำไมกับธรรมชาติที่เป็นธรรมดาและเป็นความงาม

คำว่า **“จิตวิญญาณ”** เป็นการเอาคำเก่ามาใช้คู่เพื่อให้มีความหมายเพิ่มขึ้น
หมายถึงมิติทางสูงของจิต

สัตว์มี กาย **จิต สังคม** แต่ไม่มีมิติทางจิตวิญญาณ

มนุษย์มี กาย **จิต สังคม จิตวิญญาณ**

จิต และวิญญาณเป็นคำกลางๆ สัตว์ก็มีจิตหรือวิญญาณ แต่ไม่มีมิติ

ด้านสูงของจิต ทางพุทธใช้คำว่าปัญญา ข้อนี้จะเกี่ยวข้องกับการวิไลษณาความเห็นของผู้วิจารณ์ในข้อถัดไป

2. ที่ผู้วิจารณ์กล่าวว่าใช้ 3 ก็ครอบคลุมหมดแล้ว คือ สุขภาวะทางกาย ทางจิต และทางสังคม ผมก็ไม่ว่าอะไร แต่อยากจะทำให้ผู้วิจารณ์ยังศึกษาไม่จบในทางพุทธจะพูดถึง 4 ตามที่พระธรรมปิฎกได้นำมากล่าวไว้เสมอๆ ว่าทางพุทธจะพูดถึงการพัฒนา 4 ด้าน คือ

- (1) พัฒนาทางกาย
- (2) พัฒนาทางจิต
- (3) พัฒนาทางสังคม
- (4) พัฒนาทางปัญญา

ถ้าสังเกตหลักทางพุทธสัณนิทก็จะเห็นว่าจะพูดเรื่อง **จิต** กับ **ปัญญา** แยกออกเป็น 2 ข้อ เช่น จิตสิกขา กับปัญญาสิกขา หรือในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา จิตอยู่ในข้อสมาธิ แต่ถ้าผู้วิจารณ์ต้องการเอาปัญญาไปรวมไว้ในจิตโดยยุบเหลือ 3 คือ กาย จิต สังคม ผมก็ไม่ว่าอะไร เพราะไม่มีใครผูกขาดการตีความ เพียงแต่ต้องการบอกว่าทางพุทธนิยมพูดเป็น 4

3. เดิมองค์การอนามัยโลก นิยามคำว่า "สุขภาวะ" คือ สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางกาย ทางจิต ทางสังคม ผมก็รู้สึกมันขาดไป เพราะถ้าอธิบายแบบพุทธว่าความสุขคือ การหลุดพ้นจากความบีบคั้น 4 ประการ คือ บีบคั้นทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา (หลุดพ้นจากความบีบคั้นของความไม่รู้) จะมีความสมบูรณ์กว่า ต่อมาเมื่อองค์การอนามัยโลกมีมติให้เติมคำว่า spiritual well-being หรือสุขภาวะทางจิตวิญญาณเข้าไปด้วย ผมก็ดีใจว่าคราวนี้ครบสมบูรณ์ทั้งตามพุทธและตามศาสนาอื่นๆ เพราะ spiritual จิตวิญญาณหรือจิตสูงนั้นหมายถึง ความดี การลดความเห็นแก่ตัว การเข้าถึงสิ่งสูงสุด สิ่งสูงสุดทางพุทธคือ พระนิพพาน หรือปัญญาหรือวิชา ศาสนาอื่นหมายถึง พระผู้เป็นเจ้า

ผมจึงอธิบายสุขภาวะทางจิตวิญญาณว่าเป็นสุขภาวะที่เกิดจากความดี

การลดความเห็นแก่ตัว การมีปัญญา ตรงนี้แหละครับ ที่ตรงผู้วิจารณ์ว่าผม
 สับสน ผมจะไม่ไปว่าผู้วิจารณ์เองนั่นแหละสับสนแบบปากตลาดหรือขาด
 ความเมตตา แต่ผมอยากเสนอว่าให้ช่วยกันศึกษาให้ละเอียด เพราะเป็นเรื่อง
 ละเอียดอ่อนและต้องปฏิบัติจนเกิดผล (ปฏิเวธ) ด้วย จึงจะเข้าใจ

ศาสนานั้นเน้นที่การเรียนรู้ การปฏิบัติ และการได้รับผลดีจากการปฏิบัติ
 (ปฏิเวธ) ไม่เหมือนทางโลก ที่เน้นความรู้นอกตัวแล้วก็เอาไปไว้รอดกัน บลัฟกัน
 โดยไม่เกิดการพัฒนาอย่างประณีตในจิตใจของตนเอง

ข้อ 4 นี้จะพูดว่า**สุขภาวะทางปัญญา**ก็ได้ แต่คำว่าปัญญาในทาง
 พระพุทธศาสนามีความหมายจำเพาะ ต่างจากปัญญาที่ใช้กันทั่วไป อย่าง
 ดาดดี้นและมีความลึกที่ต่างจากคำว่า intellect ในภาษาอังกฤษ คำว่า “**สุข-
 ภาวะจิตวิญญาณ**” มีความแปลกใหม่ กระตุ้นให้คิด ดีความหมายได้ทั้งใน
 ทางพุทธ ทางสากล และทางศาสนาอื่น

ผมไม่ติดใจหรือมีความเป็นเจ้าของอะไร กระบวนการปฏิรูปร
 บบสุขภาพเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ จึงไม่อยู่หนึ่งตายตัว
 แต่ขยับเขยื้อนงอกงามออกไปตามธรรมชาติ วิถีทางพุทธไม่ได้อยู่ที่คำใด
 คำหนึ่งแต่อยู่ที่ท่าที วิชิต วิจิ และกรรม ที่ประกอบด้วยความเมตตา เรียนรู้
 แต่งเติม เสริมต่อ เสมือนต้นไม้ที่แตกกิ่งก้านสาขาผลิดอกออกใบ ไม่ใช่
 การลิดรอนถอนโคน

คุณหมอบรรจบ ชุณหสวัสติกุล ผู้วิจารณ์ก็เปรียบเสมือนลูกศิษย์ที่ผม
 มีความเมตตา เช่นเดียวกับศิษย์อื่นๆ ขอท่านทั้งหลายจงมีเมตตาต่อเธอ
 ขอให้เจริญในธรรม ศึกษาและปฏิบัติให้รู้ยิ่ง ปรับท่าที วิชิต และวิจิในแนว
 พุทธ เพื่อสร้างสรรค์โลกให้งดงาม

**การปฏิรูประบบสุขภาพเป็นกระบวนการทางศีลธรรมที่เปิดกว้าง จาก
 การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ เพื่อประโยชน์สุขของเพื่อนมนุษย์ทั้งหมด
 เป็นนิรันดร์**

ขอจงมีเมตตาต่อกันและกัน

ความเห็นจากประชาชน*

เรียน คุณหนูณันที่นับถือ

ผมได้อ่านบทความวิพากษ์ “(ร่าง) กรอบความคิดระบบสุขภาพแห่งชาติ” ของคุณหมอบรรจบ ชุณหสวัสติกุล ในมติชนรายวัน ประจำวันพฤหัสบดีที่ 19 กรกฎาคม 2544 ซึ่งไม่เห็นด้วยกับ สปรส. ที่ให้ความหมายของคำว่า “สุขภาพดี” หมายถึง สุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ” เพราะท่านเห็นว่า จิตและจิตวิญญาณนั้นเหมือนกัน ดังนั้น จึงควรมีเพียง 3 ข้อเท่านั้นคือ สุขภาพทางกาย ทางจิต และทางสังคมเท่านั้นก็พอ

ผมในฐานะที่เป็นคนไทยคนหนึ่ง ซึ่งจะต้องได้รับผลกระทบเมื่อ “กรอบความคิดระบบสุขภาพแห่งชาติ” ได้ถูกบรรจุไว้ใน “พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ....” ซึ่งจะได้บัญญัติขึ้น ผมจึงขอแสดงความคิดเห็นด้วยสักคน

ผมเห็นด้วยกับ สปรส. ที่จำแนกสุขภาวะไว้ 4 ประการคือ

1. สุขภาวะทางกาย - ร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บป่วย ฯลฯ
2. สุขภาวะทางจิต - มีความสุขเบิกบาน มีสติ สมานธิ ปัญญา ฯลฯ
3. สุขภาวะทางสังคม - อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี ครอบครัวอบอุ่น ชุมชน

เข้มแข็ง ฯลฯ และ

4. สุขภาวะทางจิตวิญญาณ - ได้ทำความดี และจิตใจสัมผัสปีติสุข ไม่เห็นแก่ตัว ฯลฯ

แต่ผมอยากให้เปลี่ยนความหมายในข้อ 2 และ ข้อ 4 ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้สับสนอย่างที่คุณหมอบรรจบท่านสับสนว่า มันเหมือนกันทำไมต้องเขียนเพิ่มข้อ 4 เข้ามาด้วย คือ ข้อ 2 สุขภาวะทางจิต หมายถึง ไม่ให้คนเป็นบ้า ไม่ให้คนเป็นโรคจิต โรคประสาท ไม่ให้เครียด ไม่ต้องพึ่งพายาเสพติด ส่วนข้อ 4 สุขภาวะ

* จากหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับประจำวันที 1 สิงหาคม พ.ศ. 2544

ทางจิตวิญญาณ หมายถึง เพื่อให้เป็นผู้ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว

สำหรับผมแล้ว จิตกับจิตวิญญาณ ไม่เหมือนกัน เพราะโรคทางกาย เช่น ผอมปวดท้อง และผมเป็นโรคทางจิตหรือโรคประสาท ผมต้องไปหาหมอที่โรงพยาบาลเหมือนกัน แต่ถ้าผมมีความสุขทางกาย มีความสุขทางจิตไม่เป็นบ้าและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข แต่ว่า ผมมีโรคทางจิตวิญญาณ คือผมมีความโลภ ความโกรธ ความหลง และความเห็นแก่ตัวอย่างรุนแรง ผมจะต้องไปรักษาตัวที่ไหนกับใคร ผมจะอย่างไรดี

ผมว่าถ้ามีการบัญญัติคำว่า “สุขภาวะทางจิตวิญญาณ” ไว้ใน พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติแล้ว ผมถึงว่าจะเป็นกฎหมายที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลที่สุด กฎหมายใดก็ตามถ้าตราไว้ในวันนี้แต่สามารถใช้ได้ไปอีกร้อยปีหรือพันปีข้างหน้า ถือว่าเป็นกฎหมายที่ยอดเยี่ยมมาก บางทีในอนาคตลูกหลานของเราอาจจะมีพร้อมทุกสิ่งทุกอย่าง ร่างกายไม่เป็นโรคอะไรเลย และสุขภาพจิตดีเยี่ยม ไม่มีใครเป็นบ้าเลยสักคน สังคมก็สงบ แต่พวกเขากลับยังเห็นแก่ตัว มีโลภ โกรธ หลง และพวกเขาอยากเอาชนะสิ่งเหล่านี้ เขาก็จะไปศึกษาเพื่อทำความเข้าใจว่า “สุขภาวะแห่งจิตวิญญาณ” นั้นเป็นอย่างไร มนุษย์พันธุ์ใหม่ที่ประเสริฐก็เกิดขึ้นในบ้านเราและในโลก

ด้วยความเคารพ

พีรเสฏฐ์ รินลา

ตอบ ผมเห็นด้วยกับ สปรส. ที่วางกรอบ สุขภาพดีทั้งกายใจ ครอบคลุมไว้ทั้ง 4 มุม คือสุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางสังคม สุขภาวะทางจิตวิญญาณ

สุขภาพดี ทางกาย และใจ เป็นพื้นฐานสุขภาวะที่ต้องการของบุคคล ถ้าปัจเจกบุคคลแต่ละคน มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตดี จิตวิญญาณของคนใน

สังคมจะมีสุขภาวะดี เอื้ออำนวยให้สุขภาวะทางสังคมดีไปด้วย

เขียนคลุมให้ครบ ทั้งสุขภาพบุคคลและสุขภาพสังคมอย่างนี้ดีแล้วครับ
สำคัญอยู่ที่แนววิถีการปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายที่เขียนว่าจะทำกันอย่างไร
ตรงนั้นต่างหากที่จะต้องช่วยกันคิดให้มากๆ และแย้งกันให้หนักๆ เข้าไว้

นายหนูนน

ชมอาจารย์ และเพื่อนพ้อง กระบวนการปฏิรูปอินเมืองมาแต่คำพิจารณา ว่าด้วย “จิต” และ “จิตวิญญาณ” ของ สปรส.*

ในระยะอันใกล้ ผมได้รับความเมตตาจากอาจารย์ 2 ท่าน หนึ่งคือท่านอาจารย์ประเวศ วะสี ผู้เปรียบเสมือนครูทางอุดมการณ์ให้กับแพทย์และนักปฏิรูปรุ่นใหม่ อีกหนึ่งคือ ท่านเจ้าคุณธรรมปิฎก ผู้กรุณาให้ข้อวิชันว่าด้วย “สุขภาพอันดีของ กาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ” ซึ่งอยู่ในร่างกรอบความคิดสุขภาพแห่งชาติ ของ สปรส.

อาจารย์ประเวศท่านกรุณาให้เกียรตินับผมเป็นศิษย์คนหนึ่ง ยิ่งทำให้ผมต้องระมัดระวังใจ ถ้าได้กระทำสิ่งใดที่ทำให้ท่านชุ่นเคืองใจ ผมระลึกในเมตตาของท่าน ซึ่งได้ปฏิบัติต่อศิษย์เหมือนหนึ่งโบราณ พ่อแม่ย่อมให้แก่ลูกด้วย “สละน้ำ ลูยกยอ และกอไผ่” ในจังหวัดอันสมควรแก่กรณี

ที่ผ่านมามาจารย์ประเวศเคยให้ทั้ง “สละน้ำ” คือการให้กำลังใจ “ลูยกยอ” คือการยกย่องชมเชยในการทำงานที่ผมเคยกระทำบ้างเป็นบางครั้งบางคราว ตั้งแต่เมื่อสมัยผมจบมาใหม่ๆ เป็นแพทย์ชนบท

กระทั่งเมื่อเร็ว ๆ นี้ มาครั้งนี้ อาจารย์ประเวศให้ “กอไผ่” แก่ผมบ้าง เพื่อสั่งสอนประหนึ่งครูสอนศิษย์ ไม่พึงใช้ข้อความรุนแรงในการวิจารณ์ ซึ่งผมขอน้อมรับในคำสั่งสอนจากท่าน

ผมคงไม่มีโอกาสได้พบท่านอาจารย์ประเวศในระยะนี้ ก็ได้แต่อาศัยข้อเขียนชิ้นนี้เป็นประหนึ่งดอกไม้และเทียนแพเพื่อชมมาลาโทษ ทั้งท่านอาจารย์ตลอดไปจนถึงเพื่อนพ้องน้องพี่ในกระบวนการปฏิรูปสุขภาพแห่งชาติอันนี้ สปรส. เป็นแกนกลาง ถ้าผมได้ทำให้เสียซึ่งบรรยากาศของการระดมความคิด

* นพ.บรรจบ ชุณหสวัสดิกุล. มติชนรายสัปดาห์. ปีที่ 22 ฉบับที่ 1114 วันที่ 24-30 ธันวาคม 2544.

ในเชิงสร้างสรรค์ของกระบวนการปฏิรูป ผมก็ขอภัยจากน้ำใสใจจริง

ขณะเดียวกัน ผมก็ขอแจ้งความเป็นมาของคำพิเคราะห์ดังกล่าว เพื่อให้รู้ต้นสายปลายเหตุ เรื่องมีอยู่ว่า สปรส. ซึ่งเป็นองค์กรอันมีใจกว้าง สู้สุดส่ำที่ร่าง “กรอบความคิดระบบสุขภาพแห่งชาติ” แล้วแจกจ่ายไปทั่วตามองค์กรต่างๆ โดยประกาศไว้ว่า “เอกสารฉบับนี้ จัดทำขึ้นสำหรับใช้เป็นสื่อตั้งต้นให้ภาคีต่างๆ และผู้สนใจ ได้ช่วยกันพิจารณาแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ตัด เสริม เติม แต่ง ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เพื่อให้ได้กรอบความคิดระบบสุขภาพที่พึงประสงค์ของสังคมไทย สำหรับนำไปเป็นกรอบการยกร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติในขั้นต่อไป เอกสารฉบับนี้จึงมิใช่เอกสารที่สมบูรณ์ตายตัว” ผมเป็นคนหนึ่งที่ได้รับการทาบทามจาก สปรส. ให้ช่วยระดมความคิดจากกลุ่มผู้รักสุขภาพในส่วนของผมเกี่ยวข้อง

เนื่องจากผู้รักสุขภาพปัจจุบันมีบางกลุ่มที่ศึกษาธรรมอยู่ด้วย เมื่อได้อ่าน “(ร่าง) กรอบความคิดฯ” ดังกล่าว ก็เกิดมีข้อไม่เข้าใจหลายประการ โดยเฉพาะในคำจำกัดความว่าด้วย “สุขภาพดี หมายถึง สุขภาวะทางกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ (มโนธรรม)” กลุ่มศึกษาธรรมที่ผมร่วมอยู่ด้วยจึงได้มีจดหมายเป็นทางการไปยัง สปรส. เพื่อขอให้ส่ง “ผู้รู้” มาร่วมการพิจารณา

น่าเสียดายที่ว่า ทางเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องของ สปรส. ได้แต่ตอบเราว่า “ทาง สปรส. ไม่มีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ถ้าทางภาคีจะกรุณา ขอความกรุณาให้ข้อเสนอแนะด้วย”

เมื่อรูปการณ์เป็นเช่นนี้ ทางกลุ่มศึกษาธรรมจึงได้แต่ศึกษากันตามลำพัง และรวบรวมเป็นข้อคิดเห็นบางประการขึ้นมาเพื่อการเสนอข้อคิดเห็นแก่ สปรส.

แต่ในส่วนตัวผมเองนั้น เนื่องจากผมได้เคยเข้าสัมมนาที่บองค์รภาคีหลายกลุ่ม ที่ได้ช่วยกันจัดเพื่อระดมความคิดเห็นเสนอแก่ สปรส. ผมมีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า ความไม่เข้าใจในศัพท์แสงของคำว่า “จิต” และ “จิตวิญญาณ” นั้นมีอยู่ในกลุ่มเหล่านี้ บางกลุ่มไปชาวเสียงหมอบ้านมาจากชนบทบางท้องถิ่นก็เปรยออกมาว่า “เอ๊ะ เตี้ยวนี้กระทรงเขาจะมีเรื่องผีๆ साงๆ เข้ามาด้วย

แล้วหรือ” บางกลุ่มก็มีการเปรยว่า “คำสองคำนี้มีซ้ำความกันอย่างไรพิกล” คำพูดเหล่านี้ น่าจะสะท้อนถึงความสับสนในใจของหลายฝ่าย

อาจารย์ประเวศเคยสอนศิษยานุศิษย์เสมอให้ใช้กาลามสูตรในการพิจารณาสรรพสิ่ง “อย่าปลงใจเชื่อโดยการฟังตามกันมา โดยการถือสืบๆ กันมา โดยการเล่าลือ โดยการอ้างตำราโดยตรรกะ โดยการอนุমান โดยการคิดตรองตามเหตุและผล อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน ฯลฯ”

ผมมีความเห็นว่าในเมื่อยังอยู่ในกระบวนการพิจารณา ก็เชื่อว่ากระบวนการนี้ย่อมเปิดโอกาสให้มีความคิดเห็นที่แตกต่างไป ในขณะที่นั้นผมไม่รู้หรือว่า “(ร่าง) กรอบความคิดฯ” ดังกล่าว สปรส. ได้เคยปรึกษาหารือกับอาจารย์ท่านใดมาแล้วบ้าง ยิ่งไม่ต้องคิดถึงว่าอาจารย์ประเวศจะได้ร่วมส่วนความคิดในคำจำกัดความดังกล่าว ผมจึงได้แต่ติดต่อกับ สปรส. ว่า น่าที่จะขอความรู้จากครูบาอาจารย์หลายๆ ท่าน มีท่านเจ้าคุณธรรมปิฎก เป็นอาทิ

ผมได้เห็นบทสัมภาษณ์ของอาจารย์ประเวศในมติชนก่อนหน้านั้น 2 วัน ว่าด้วยเรื่องนี้ ผมก็เข้าใจว่า ที่ผ่านมา สปรส. คงร่างคำจำกัดความกันไปเอง กระทั่งทำโปสเตอร์กันเอง แต่อธิบายได้ไม่กระจ่าง อาจารย์ประเวศคงจะเข้ามาช่วย เพื่อช่วยอธิบายให้ชัดยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุฉะนี้ จึงได้เขียนและส่งคำวิจารณ์เรื่องนี้ไปยังมติชน ผลก็คืออาจารย์ประเวศได้ช่วยลง “ไม้เรียว” กับผม พร้อมๆ กับขยายความเรื่องนี้ให้แจ่มกระจ่างยิ่งขึ้น ข้อเขียนของท่านน่าจะช่วยให้เกิดปัญญาแก่คนในกระบวนการปฏิรูปสุขภาพ แทนที่ต่างมีความสงสัยแล้วปล่อยให้ผ่านเลยไป (แม้ว่าผมจะต้องเจ็บกันเพราะไม้เรียวของอาจารย์ประเวศไปหลายวัน จนน้องๆ บางคนหยอกว่า “พี่บรรจบคงไปนอนเลียแผลอยู่” ก็ตาม)

ครับ เหล่านี้คือความเป็นมาบางประการ พร้อมความในใจของผู้กระทำ ก็เราอยู่ในบรรยากาศของการรวบรวมความคิดเห็นกันอยู่ ย่อมจะต้องมีความเห็นที่แตกต่างกันไปบ้าง

อนึ่ง ตั้งแต่ต้นที่ผมระลึกอยู่ว่าตนเองยังมีความรู้่น้อย ผมจึงได้ส่งไป

กราบนมัสการท่านเจ้าคุณธรรมปิฎกให้ช่วยวิไลสนา ซึ่งท่านก็ได้กรุณามาเป็น
 ข้อเขียน ส่งถึงผมตั้งแต่ 24 กรกฎาคม 2544 จึงขอฝากข้อความของท่านมา ณ
 ที่นี้ แน่หนอว่าความเห็นของท่านย่อมจะมีความแตกต่างออกไปอีก ขอจง
 เป็นหน้าที่ของ สปรส. ที่จะพิจารณาดำเนินการขั้นต่อไปแล้วละครับ
 และต่อไปนี่คือคำวิไลสนาของท่านเจ้าคุณธรรมปิฎก

วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระพี้

อ.สามพราน จ.นครปฐม 73210

18 กรกฎาคม 2544

เจริญพร คุณหมอบ๊วย โดยสาราณียธรรม

ตามที่คุณหมอบ๊วยได้ขอให้อาตมาพิจารณาและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ
 “(ร่าง) กรอบความคิด พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ” นั้น

เริ่มแรกขออนุโมทนา สปรส. ใน 2 ประการ คือ ในการที่ได้ขยาย
 ขอบเขตแนวความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพให้กว้างออกไป และในการ
 ที่ให้โอกาสแก่คนภายนอกที่จะช่วยพิจารณาให้คิดเห็นกันหลายๆ ด้าน

ในส่วนที่อาตมาจะพูดหรือเขียนต่อไปนี้ ก็เป็นการตอบคุณหมอบ๊วยตาม
 โอกาสที่ สปรส. ให้ไว้ นั่นเป็นความรู้บ้าง ความเห็นบ้าง ในแง่ความรู้ ถ้าจะ
 เป็นประโยชน์บ้าง ก็ขออนุโมทนา แต่ในส่วนความเห็นของอาตมา กรุณาไม่
 ต้องถือเป็นสำคัญ

เรื่องกรอบความคิดเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “สุขภาพดี” มีข้อควร
 พิจารณาเป็นพิเศษสำหรับคำว่า “จิตวิญญาณ”

เท่าที่อาตมาพอจะทราบหรือระลึกได้ว่า คำว่า “จิตวิญญาณ” นี้ เป็นคำที่
 ประจวบ หรือ จัดสรร หรือ **ประกอบขึ้นใหม่** ไม่นานนัก ด้วยความ **พยายาม** ที่
 จะสื่อความหมายที่ลึกซึ้งอย่างหนึ่ง ซึ่งรู้สึกกันว่าไม่มีคำใดที่เราใช้กันอยู่ใน
 ภาษาไทยเวลานี้ที่จะสื่อได้ โดยเฉพาะเมื่อจะแปลคำฝรั่งว่า spiritual และ

spirituality

คำว่า "จิตวิญญาณ" ที่ประกอบขึ้นนี้ โดยทั่วไปนับว่าช่วยสื่อความหมายที่ต้องการได้ดีพอสมควรทีเดียว อย่างน้อยก็ทำให้เกิดความรู้สึกว่าหนักแน่น ลึกซึ้งมากขึ้น ในขณะที่เรา **รู้สึก** ว่ายังหาคำที่ตรงแท้ไม่ได้

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่จะใช้อย่างยุติหรือเป็นทางการให้เป็นหลักฐาน แน่ลงไป คำว่า "จิตวิญญาณ" นี้ ยังมีจุดอ่อนหรือข้อท้วงติงที่ควรพิจารณา แก้ไขให้ลุล่วงหลายอย่าง โดยเฉพาะ

- "จิตวิญญาณ" เป็นคำที่ยังไม่ยุติเป็นหลัก หรือเป็นทางการ
- "จิตวิญญาณ" ที่เขียนไว้ใน (ร่าง) กรอบความคิดนี้ ซึ่งมีวงเล็บว่า

(มโนธรรม) นั้น

สองคำนี้ มีความหมายไม่เหมือนกัน มโนธรรม เป็นเรื่องของความสำนึก ในเรื่อง ดี-ชั่ว ถูก-ผิด ที่จะปฏิบัติออกมาภายนอก แต่จิตวิญญาณเน้นด้าน ความรู้สึกที่เข้าถึงภาวะทางจิตที่ดื่มด่ำลึกซึ้งลงไปภายใน

- อย่างที่กล่าวแล้วว่า "จิตวิญญาณ" เป็นคำที่ประกอบขึ้นใหม่ ทั้งคำว่า "จิต" และ "วิญญาณ" ที่นำมาประกอบเข้าด้วยกันนี้ เป็นคำศัพท์ที่เรานำมา จากพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่ละคำมีความหมายสมบูรณ์ในตัวของมันเอง มีแต่ ใช้แยกต่างหากกันหรือใช้แทนกัน ไม่ใช่รวมแบบต่อกันอย่างนี้

ข้อสำคัญในกรณีนี้ก็ คือ การที่คำว่า "จิตวิญญาณ" สื่อความหมายที่เรา ต้องการนั้น เป็นเรื่องของ **ความรู้สึก** และคำอื่นที่ว่าไม่สื่อความหมายที่ต้องการ ก็เป็นเรื่องของ **ความรู้สึก** (ของคนสมัยนี้) จึงอาจจะเป็นไปได้ว่า ในสมัยอื่น (เช่นสมัยโบราณ) คำอื่นอาจเคยสื่อความหมายลึกซึ้งที่เราต้องการ ดังนั้นอาจ จะต้องค้นหาถ้อยคำตัวจริงในภาษาไทย ที่ความหมายของตัวมันเองตรงกับ ความหมายที่เราต้องการโดยไม่ขึ้นต่อ **ความรู้สึก** ของคนสมัยนี้ (คำที่มีความหมายตรงกับความต้องการของเรา แต่คนสมัยนี้ไม่มีความรู้สึกว่ามัน สื่อความหมายที่ต้องการ)

ที่จริงคำว่า "จิต" และคำว่า "วิญญาณ" แต่เดิมแท้ๆ มีความหมายใกล้เคียง

เคียงกันมาก ในภาษาบาลีถือว่าเป็นไวยากรณ์กัน บางทีก็ใช้แทนกันได้ การนำมาพูดต่อกันเป็นจิตวิญญาณ จึงเป็นการใช้คำซ้ำ คำซ้อน หรือคำซ้ำซ้อน ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในภาษาไทยมีการใช้คำซ้อน หรือคำซ้ำซ้อน หรือคำคู่ หรือหาคำสร้อยมาเติมกันไม่น้อย เพื่อให้รู้สึกว่ามีความหมายหนักแน่นลึกซึ้งยิ่งขึ้น เช่น รุ่งโรจน์ สว่างไสว เรื่องรอง พร้อมเพรียง ครบครัน เน้นย้ำ (หลายท่านอาจจะหาคำคู่ หรือคำซ้อนที่ชัดเจนดียิ่งกว่านี้ได้) ลักษณะนี้อาจเป็นความนิยมในภาษาไทย เนื่องจากเรามักใช้คำพยางค์เดียว ซึ่งในหลายกรณีรู้สึกว่ามันไปจึงชอบพูดซ้ำหรือซ้อนให้ได้ความรู้สึกหนักแน่นขึ้น

คำว่า "จิต" นั้น เป็นคำ (มาจาก) ภาษาบาลี ซึ่งเดิมเป็น "จิตต" มีสองพยางค์ เราเอามาลดรูปเหลือพยางค์เดียว เป็น "จิต" แต่มีบ่อยครั้งเราอยากพูดให้หนักแน่น ก็เอาคำว่า "ใจ" ซ้อนเข้าไปเป็น "จิตใจ" ทั้ง "จิต" และ "ใจ" ก็คือคำเดียวกัน (จิต มาจากบาลี ใจ เป็นคำไทย) อาจเป็นได้ว่าเดิม "จิตใจ" ให้ความรู้สึกลึกซึ้งซึ้งพอ แต่มาถึงปัจจุบันให้ความหมายที่คนสมัยนี้ไม่รู้สึกว่ามีซึ้งพอ เราหันไปเอาคำว่า "จิต" กับ "วิญญาณ" ซึ่งมาจากบาลีทั้งคู่มาซ้อนกัน

อย่างไรก็ดี แม้ว่าคำ "จิตวิญญาณ" อาจให้ความหมายที่คนสมัยนี้หลายท่านรู้สึกว่ามีซึ้งซึ้งตรงกับความต้องการจริง แต่อาจก่อปัญหาใหม่เนื่องจากทั้งสองคำเป็นคำมาจากภาษาบาลีด้วยกัน ความซ้อนนั้นอาจกลายเป็นความสับสน เพราะไปตีกันในภาษาเดิม ทำให้เกิดความยุ่งยากในเวลาศึกษาหาความรู้ทางวิชาการบางด้าน บางระดับ หรือกว้างออกไป จึงน่าจะไม่เหมาะที่จะนำมาใช้กันเสมือนเป็นคำที่ลงตัว เป็นหลัก หรือเป็นทางราชการ แต่ตรงข้ามน่าจะเตรียมป้องกันความสับสนไว้ก่อนแต่ต้น

อีกประการหนึ่ง เนื่องจาก "จิตวิญญาณ" เป็นคำที่ปรุงหรือประกอบขึ้นใหม่ ยังรู้เข้าใจกันในวงแคบหรือเฉพาะกลุ่ม และคำที่เอามาประกอบ ก็มีปัญหาเกี่ยวกับความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนอยู่แล้ว เช่น คนไทยจำนวนมากคิดว่า "วิญญาณ" หมายถึง ภูตผี เป็นต้น พอเอามารวมกันแบบนี้ คนทั่วไปอาจจะงงสับสน หรือเข้าใจผิดพลาดคลาดเคลื่อน อย่างน้อยก็พรวๆ มั่วๆ จึงน่าจะ

ไม่เหมาะที่จะนำมาใช้ในเอกสารที่เป็นสาธารณะ

ส่วนการที่จะใช้คำนั้น คำนี้ หรือคำไหน ไม่ใช่เป็นปัญหาว่าเป็นคำของศาสนาใด เพราะคำเหล่านี้เรานำมาใช้เป็นคำภาษาไทยไปแล้ว และคำไทยในระดับวิชาการแต่เดิมาก็เป็นคำมาจากพระพุทธศาสนาเป็นธรรมดา ข้อสำคัญอยู่ที่ความถูกต้องเข้าใจชัดเจน และความแม่นยำทางปัญญา (คำในภาษาอังกฤษไม่น้อยมาจากหรือใช้มาในศาสนาคริสต์บ้าง ศาสนากรีก-โรมันโบราณบ้าง เป็นต้น ใช้กันจนเป็นสามัญ ก็ไม่ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับ และวงการศาสนาอื่นที่มาเผยแพร่ในเมืองไทยก็มักมาเลือกเอาคำจากภาษาบาลีไปใช้) ถ้าต้องการปัญญา ก็ต้องเอาที่ความถูกต้อง และความถูกต้องทางปัญญานี้ก็ต้องการความหยั่งรู้ลึกลงไปถึงภูมิหลัง รากเหง้า และต้นตอด้วย

คำไทยโดยเฉพาะในระดับวิชาการของเรา เป็นคำจากภาษาบาลี ที่ใช้สืบมาในพระพุทธศาสนา ต่อมาเมื่อคนไทยเห็นห่างจากการศึกษาพระพุทธศาสนาแต่แล้วยังใช้คำไทยเหล่านั้นอยู่ ความหมายของคำเหล่านั้นก็คลาดเคลื่อนหรือเพี้ยนออกไปไกลขึ้นๆ จนเกิดความสับสนและกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาปัญญาในสังคมไทย กลายเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งในสังคมไทย รวมทั้งในวงวิชาการไทย

คำว่า “จิต” และคำที่เกี่ยวกับจิต เป็นตัวอย่างของความพร่ามัวสับสนในปัจจุบัน โดยเฉพาะเมื่อไปสัมพันธ์กับคำศัพท์ทางวิชาการของตะวันตก เลยกลายเป็นความสับสนซับซ้อน

ขอยกตัวอย่างง่ายๆ คำว่า “อารมณ์” ซึ่งเป็นคำจากบาลี หมายถึง สิ่งที่ถูกรับรู้ไม่ว่าทางตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือใจ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งต้องกาย และเรื่องที่รู้-นึก-คิดในใจ ต่อมาในภาษาไทยคนรู้เข้าใจ ความหมายแคบลง กลายเป็นความรู้สึกหรือสภาพจิต จนไปคล้ายกับคำฝรั่งว่า emotion ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของจิตใจ

ที่นี่ ในวงการการศึกษาสมัยใหม่ ที่เราเล่าเรียนวิชาศึกษาศาสตร์แบบตะวันตก เมื่อพบกับ progressive education ที่เขาพูดถึง development

4 ด้าน คือ physical, mental, emotional, social คนไทยก็ได้แปลกันมาว่า พัฒนาการทางกาย ทางจิตใจ ทางอารมณ์ และทางสังคม

ถ้าวิเคราะห์ดู ก็จะเห็นพบปัญหา 2 อย่าง คือ

1. เกิดความซ้ำซ้อน และแคบหรือไม่เพียงพอในคำแปลภาษาไทย
2. คำแปลภาษาไทย ไม่ตรง และไม่ครบตามคำเดิมในภาษาอังกฤษ

ในข้อ 1 คำว่า “อารมณ์” ก็มีความหมายแคบและคลาดเคลื่อนมาก่อนขั้นหนึ่งแล้ว คือคลาดจาก sense-objects และ mind-object เพี้ยนมาเป็น emotion และเมื่ออารมณ์กลายเป็น emotion แล้วก็ยังเป็นเพียงส่วนหนึ่งของจิต คือสภาพจิต เช่น รัก โกรธ ฯลฯ จึงกลายเป็นว่า คำแปลว่า ทางจิตใจ กับ ทางอารมณ์นั้น ซ้ำซ้อนกัน

ส่วนด้านภาษาอังกฤษ เมื่อ mental มาคู่กับ emotional คำว่า mental หมายถึง intellectual (ซึ่งพวกนัก progressive education ก็ใช้ intellectual เป็น alternative term สำหรับ mental) เพราะฉะนั้น ถ้าจะให้ถูกต้อง พัฒนาการ 4 ด้านน่าจะแปลว่า (พัฒนาการ) ทางกาย ทางปัญญา ทางจิตใจ และทางสังคม นี่ก็คือคำแปลแบบไทยขาดหายไปทางหนึ่ง ไม่ครบตามเดิมของฝรั่ง

ครั้นมาไม่นานนี้ นักวิชาการไทยบางท่านคงจะเห็นว่า พัฒนาการ 4 ด้านที่พูดกันมาว่า ทางกาย ทางจิตใจ ทางอารมณ์ และทางสังคมนั้นไม่เพียงพอ จึงเติมทางปัญญาเข้ามา ดังที่เคยได้ยินทางวิทยุ เป็น (พัฒนาการ) ทางกาย ทางจิตใจ ทางอารมณ์ ทางสติปัญญา และทางสังคม กลายเป็นความซ้ำซ้อนในความลับสน

หันมาพูดถึงคำว่า “จิต” ตามความหมายเดิมของตัวศัพท์ที่เป็นคำบาลี และเราเรียนมาจากพระพุทธศาสนา

พุทธศาสนามองชีวิตเป็นที่ประชุมหรือประกอบขึ้นด้วยรูปธรรมและนามธรรม (พูดแบบไทยว่ากายกับใจ) แต่ถือว่าเป็นองค์รวม ขององค์รวม 2 อย่าง ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียว จึงเรียกเป็นคำเอกพจน์คำเดียว (แต่มี 2 ศัพท์

ประกอบกัน) ว่า “นามรูป” (บาลีเป็นเอกพจน์ว่า “นามรูป”)

จากองค์ร่วมหรือองค์ประกอบ 2 อย่างนี้ ก็แยกส่วนย่อยออกไปได้หลายระดับ แล้วแต่จะต้องการความชัดเจนแ่งไหนแค่ไหนในกรณีนั้น เช่น อาจแยกเป็น ชั้น 5 (กอง หรือหมวด หรือส่วนทั้ง 5) คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

ในกรณีที่แยกแบบชั้น 5 อย่างนี้ ด้านรูปธรรมยังพูดรวมๆ ไว้ ไม่แยกย่อย แยกย่อยเฉพาะด้านนามธรรม เป็น 4 อย่าง คือ เวทนา (ความรู้สึก สุข-ทุกข์-ไม่สุขไม่ทุกข์) สัญญา (การจำหมาย จำได้ หมายถึง เรียกเก็บข้อมูล) สังขาร (กระบวนการคิดปรุงแต่ง) วิญญาณ (การรู้ต่อสิ่งเร้าหรือสิ่งที่ปรากฏ)

ในการแยกแบบชั้น 5 นี้ เมื่อพูดอย่างเคร่งครัด วิญญาณ ตรงกับคำว่า “จิต” ส่วน เวทนา สัญญา และสังขาร เป็นอาการและคุณสมบัติเป็นต้นของจิต เรียกว่า เจตสิก (แปลว่า สิ่งที่เกิดร่วมกับจิต หรือส่วนประกอบของจิต) ถ้าพูดว่าด้านจิต หรือด้านจิตใจ ก็คือพูดรวมทั้ง 4 อย่างนี้ (เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ)

มีข้อสังเกตว่า ในการแยกส่วนอย่างนี้ ปัญหารวมอยู่ในข้อสังขาร (กระบวนการคิดปรุงแต่ง) ซึ่งมีองค์ประกอบย่อย ๆ มากมาย (อภิธรรมแยกเป็น 50 อย่าง) คืออยู่ในด้านจิตใจ ที่คู่กับด้านร่างกาย

ดังนั้น จึงพูดถึงชีวิตของมนุษย์สั้นๆ ว่า มี ด้านกาย กับ ด้านจิตหรือ ด้านจิตใจ

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์หรือแยกส่วนแบบนี้เป็นการมององค์ประกอบของชีวิตตามธรรมชาติของมันว่า “ชีวิต” ประกอบด้วยอะไรบ้าง เหมือนดูส่วนประกอบของรถที่จอดอยู่ คือ ดูตัวรถเอง

แต่ในกรณีที่เป็น “การดำเนินชีวิต” คือการบริหารและพัฒนาชีวิต เพื่อให้เป็นอยู่และดำเนินไปด้วยดีในโลก หรือท่ามกลางสิ่งแวดล้อมซึ่งชีวิตจะอยู่ได้และอยู่ดีต้องมีการเรียนรู้ (ศึกษา) รวมทั้งปรับตัว และปรับปรุงตัวตลอดเวลา พุทธศาสนาแยกส่วน “การดำเนินชีวิต” นี้ ออกไปเป็น 3 ด้าน คือ

1. การติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยอินทรีย์ต่างๆ และกาย วาจา พร้อมทั้งฝึกหัดพัฒนาปรับตัวในด้านนี้ เรียกว่า คีล

2. ความตั้งใจ แรงจูงใจ ความรู้สึก คุณสมบัติและอาการความเป็นไปต่างๆ ภายในจิตใจ ที่อยู่เบื้องหลังการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการแสดงออกเป็นพฤติกรรมต่างๆ ทั้งหมดนี้เป็นด้านจิต ซึ่งก็ต้องมีการฝึกหัดพัฒนาปรับตัวให้ดียิ่งขึ้น เรียกสั้นๆ ว่า สมภาติ

ด้านจิตใจ หรือด้านที่ต้องใช้สมภาตินี้ แยกย่อยโดยอนุโลมให้คนสมัยใหม่เข้าใจง่ายขึ้น เป็น 3 ด้านย่อย คือ

ก) คุณสมบัติ หรือคุณภาพ ด้านความดี ความซื่อ กิเลส และคุณธรรมต่างๆ เช่น ความรัก ความโกรธ ความอยากได้ ความเห็นแก่ตัว ความมีเมตตา กรุณา หิริ โอตตปปะ ความริษยา มูหิตา ศรัทธา เป็นต้น

ข) สมรรถภาพ และประสิทธิภาพของจิตใจ เช่น ความเข้มแข็ง ความหนักแน่นมั่นคง ความเพียรพยายาม ความขยัน ความอดทน ความยับยั้งชั่งใจ การบังคับควบคุมตนได้ ความแน่วแน่ สติ สมภาติ เป็นต้น

ค) สภาพจิต หรืออาการของความสุข ความทุกข์ เช่น ความชุ่มนัว เศร้าหมอง ความเครียด ความเร่าร้อนใจ ความร่าเริง สดชื่น เบิกบาน ผ่องใส ความอึดใจ ความปลาบปลื้มใจ ความสุข เป็นต้น

3. ความรู้ ความเข้าใจ การหยั่งรู้ การรู้เข้าใจสิ่งนั้นๆ ตามที่มันเป็น การมองเห็นความจริงของสิ่งทั้งหลาย โดยอาการต่างๆ เช่นว่า คืออะไร เป็นอย่างไร ประกอบด้วยอะไร เกิดจากอะไร เป็นมาอย่างไร เพราะเหตุใด สัมพันธ์กันอย่างไร เป็นเหตุปัจจัยแก่กันอย่างไร มีประโยชน์หรือมีโทษอย่างไร จะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์อย่างไร จะนำไปใช้จะแก้ไขปรับปรุงอย่างไร จะทำอะไรอย่างไรต่อไป เป็นต้น เรียกสั้นๆ ว่า **ปัญญา**

ในการวิเคราะห์หรือแยกส่วนของ “ชีวิต” แบบแรกถือว่าปัญญาเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งที่ประกอบอยู่กับจิตใจ

แต่ในการแยกหรือจำแนก “การดำเนินชีวิต” ปัญญาถูกแยกออกมา

เป็นด้านหรือแดนหนึ่งต่างหาก เพราะปัญหาเป็นตัวเชื่อมโยงมนุษย์ให้เข้าถึง สิ่งแวดล้อม หรือสิ่งทั้งหลายทั้งปวง หรือโลกทั้งหมด (เชื่อมต่อกับธรรมชาติ ทั้งหมด) รวมทั้งให้ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นได้ถูกต้อง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการดำเนินชีวิตหรือการที่จะเป็นอยู่อย่างดี ซึ่งต้องมีการเรียนรู้ ปรับตัว ฝึกหัด พัฒนาตัวอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่คุณสมบัติอย่างอื่นของจิตใจเป็นเรื่องของชีวิตนั้นๆ เอง ซึ่งจะต้องพัฒนาให้เป็นฐานปฏิบัติการที่ดีของปัญญา

การเป็นอยู่-ดำเนินชีวิตทั้งหมด ทั้งด้านติดต่อสัมพันธ์กับโลกหรือ สิ่งแวดล้อม เช่น พฤติกรรม การแสดงออกต่างๆ และด้านความเป็นไปของ จิตใจ ต้องอาศัยปัญญาซึ่งนำบอกช่องทางและเป็นไปได้ภายในขอบเขตของ ความรู้เข้าใจหรือปัญญานั้น ต้องอาศัยปัญญามาช่วยขยายขอบเขตให้ เคลื่อนไหวแสดงออกมีพฤติกรรมพูดทำอะไรๆ ได้กว้างขวางลึกซึ้งซับซ้อน และได้ผลมากขึ้น ต้องอาศัยปัญญาเป็นตัวปรับแก้ (เช่น เห็นคนอื่นหน้าบึ้ง ไม่รู้ ไม่เข้าใจ ไม่ใช่ปัญญา ก็ไม่พอใจ โกรธเขา แต่พอรู้ เข้าใจว่าเขามีทุกข์ มีความกังวล ปัญญามา ก็เปลี่ยนจากโกรธเป็นสงสาร) และปัญญาเป็นตัวปลด ปลอยให้เป็นอิสระ (เช่น เจออะไร ไม่รู้ว่าคืออะไร จะปฏิบัติต่อมันอย่างไร ก็ อึดอัด ตัดขาด บีบคั้น เกิดปัญหาเป็นทุกข์ แต่พอรู้ก็โล่ง ดับปัญหา พันทุกข์ทันที)

การเรียนรู้ ฝึกฝนปรับตัวพัฒนาที่จะให้มีชีวิตอยู่อย่างดี คือศึกษา 3 ด้าน = ไตรสิกขา นี้ดำเนินไปด้วยกัน เป็นปัจจัยแก่กัน ประสานกัน ให้ชีวิตมี คุณภาพดียิ่งขึ้น เป็นอยู่ได้ดียิ่งขึ้น รวมเป็นระบบอันหนึ่งอันเดียว ชีวิตทั้งชีวิต หรือมนุษย์ทั้งคนจึงพัฒนาไปเป็นองค์รวม

การพัฒนาคนนี้ ใช้ศัพท์เฉพาะว่า "ภาวนา" เมื่อจะวัดผลการศึกษาที่ เรียกว่าไตรสิกขานั้น จะแยกวัดผลตามการพัฒนาที่เรียกว่า ภาวนา 4 ด้าน คือ

1. พัฒนาการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้านวัตถุ เช่น ปัจจัย 4 สิ่งของเครื่องใช้ สิ่งเสพบริโภค และสิ่งที่รับรู้ด้วยอินทรีย์ต่าง ๆ เรียกว่า **กาย-**

ภาวนา เป็นการพัฒนาด้านกาย

2. พัฒนาการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น อยู่

ร่วมกันด้วยดี เกื้อกูล ไม่เบียดเบียนกัน เรียกว่า **สีถาวนา** เป็นการพัฒนาด้านพฤติกรรมกายวาจา

3. พัฒนาสภาพจิต แรงจูงใจ คุณธรรม คุณสมบัติต่างๆ สมรรถภาพ และความสุข ความสดชื่น ร่าเริง เบิกบานของจิตใจ เรียกว่า **จิตถาวนา** เป็นการพัฒนาด้านจิต

4. พัฒนาความรู้ ความคิดความเข้าใจ เริ่มแต่การรับรู้ ดู ฟัง เป็นต้น ให้เกิดปัญญามองเห็นตามเป็นจริง คือตามที่สิ่งทั้งหลายมันเป็นของมัน จนถึงขั้นมีความรู้เท่าทันต่อสภาวะของสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้เป็นอิสระ หลุดพ้นจากกิเลสไร้ทุกข์ และมีชีวิตเป็นอยู่ด้วยปัญญา เรียกว่า **ปัญญาถาวนา** เป็น การพัฒนาด้านปัญญา

ถ้าผู้ใดพัฒนาเต็มทั้ง 4 ด้านนี้แล้ว ก็เป็น **ภาววิตัตต์** เรียกว่า เป็น **พระอรหันต์**

มีจุดเห็นว่า การพัฒนาพฤติกรรมจะได้ผลดีต้องมีการพัฒนาจิตใจเป็นฐานรองรับ จิตใจจะพัฒนาสมบูรณ์ จนมีความสุข พ้นทุกข์ พ้นปัญหาได้จริง ต่อเมื่อพัฒนาปัญญาจนเกิดความเห็นแจ้งความจริง เพราะปัญญาเป็นตัวปรับแก้และปลดปล่อยจิตใจให้เป็นอิสระ ทำให้จิตลงตัวมีดุลยภาพโดยสมบูรณ์ เป็นจิตใจไร้พรมแดน (วิมรียาทิกตจิต) ถ้าจะใช้คำของตะวันตก ก็เป็นสุดยอดของ *emotional intelligence* และเป็น *E.Q.* ที่สมบูรณ์

ถ้านำหลักที่ได้อธิบายนี้ มาใช้พิจารณาความหมายที่เขียนไว้ใน “(ร่าง) กรอบความคิดระบบสุขภาพแห่งชาติ” ที่ว่า

“สุขภาพดี คือสภาวะที่สมบูรณ์ และเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล ทั้งมิติทางจิตวิญญาณ (มโนธรรม) ทางสังคม ทางกาย และทางจิต...”

จะเห็นว่าที่เขียนไว้นี้ก็นับว่ามองได้กว้างทีเดียว แต่ยังขาดความชัดเจนในองค์ประกอบด้านปัญญา (ปัญญาถูกนำไปแทรกไว้ในด้านจิต) การใช้คำว่า “จิตวิญญาณ” คงมุ่งให้มีความหมายเชิงปัญญาด้วย แต่ปัญญาก็ไม่ออกมาชัดเจนและไม่เข้าช้องกับคำว่า “ทางจิต” ที่มีอยู่ท้ายสุดอีกด้วย

ปัญญานั้นขาดไม่ได้สำหรับการที่จะมีสุขภาพดี คนยิ่งด้อยปัญญา ก็ยิ่งมีโอกาสน้อยลงที่จะมีสุขภาพดี เพราะแก้ปัญหามิได้ ถ้ามีปัญญาน้อยการมีสุขภาพก็จะเป็นแบบพึ่งพา ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกมาก ถ้ามีปัญญาแท้จริง ก็จะเป็นอิสระและมีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ (spirituality ก็ดีมาก แต่ไม่เป็นหลักประกันให้มีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ บางทีกลับทำให้มีปัญหาทางจิตลึกๆ)

ถ้าเปลี่ยนคำว่า “ทางจิตวิญญาณ” เป็น “ทางปัญญา” หรือถ้าไม่ใช้คำตรงอย่างนั้น จะใช้คำอื่นที่หมายถึงปัญญาก็ได้ ก็จะชัดเจนลงไปและครบถ้วนสมบูรณ์ (ส่วนคำว่า “มโนธรรม” คงไม่จำเป็น แต่ถ้าจะคงไว้ ก็อาจจะเขียนไว้เป็นคำอธิบายส่วนหนึ่งของ “ทางจิต”)

ขอวิจารณ์เพิ่มเติมอีกนิดว่า คำว่า “ทางสังคม” น่าจะต้องให้ความหมายที่ครอบคลุมเรื่องศีลธรรมด้วย (จะเห็นว่าของพระ คำว่า “ทางสังคม” ท่านใช้ว่า “ด้านศีล” จึงเป็น 4 คือ ทางกาย ทางศีล ทางจิต ทางปัญญา)

อาตมาเขียนมายืดยาวมากไปเสียแล้ว ควรจะพอเท่านี้ แต่ก่อนจะจบ ขอ...
สรุปข้อสังเกต บางประการ ดังนี้

1. เท่าที่ได้ยินได้ฟังและอ่านผ่านมา เห็นว่า คำว่า “จิตวิญญาณ” ยังเป็นคำประเภทช่วยเสริมย้ำความรู้สึกให้หนักแน่น มากกว่าจะเป็นคำที่มีความหมายของตัวเอง

2. ความหมายของคำ “จิตวิญญาณ” ที่ใช้กันอยู่ เห็นได้ว่ายังใช้ต่างๆ กันไม่ลงตัว ลองดูหนังสือพิมพ์เพียง 3-4 วัน ผู้เขียนบางคอลัมน์ใช้ในความหมายว่า จิตสำนึก หรือความรู้ที่รู้ตัว บางท่านใช้ในความหมายว่าแก่นแท้สาระ (เช่นในคำว่า จิตวิญญาณของจังหวัดลพบุรี) คล้ายกับที่เคยใช้คำว่า ชีวิตจิตใจบ้าง วิญญาณโดดๆ บ้าง บางท่านใช้ในความหมายว่าเป็นเรื่องทางด้านผีสังและฤทธิ์ปาฏิหาริย์บ้าง

3. ในขณะที่มีการใช้ในความหมายต่างๆ กันอย่างนี้ คำว่า “จิตวิญญาณ” เองก็ไม่มี ความหมายเดิมที่จะเป็นหลัก หรือเป็นฐานที่จะตัดสินใจหรือจำกัดให้ลงตัวได้ เพราะ “จิตวิญญาณ” เองก็เป็นคำที่ผูกขึ้นใช้ใหม่ด้วยเช่นกัน

4. ทางแก้ไขคือ ต้องมีสถาบันหรือองค์กรที่ยอมรับเป็นทางการ เช่น ราชบัณฑิตยสถานกำหนดความหมายให้ ซึ่งขณะนี้ก็ยังไม่ได้มีการบัญญัติความหมายเป็นทางการอย่างที่ว่านั้น

5. ในการบัญญัติความหมายเช่นนั้น วิธีหนึ่งที่สามารถทำได้คือ กำหนดให้ **“จิตวิญญาณ”** เป็นคำแปลภาษาไทยของคำภาษาอังกฤษว่า **spiritual** และ **spirituality**

เหมือนอย่างที่เคยเมื่อ 30-40 ปีก่อน ได้มีการบัญญัติคำว่า “จริยธรรม” ขึ้นมาให้เป็นคำแปลของคำภาษาอังกฤษว่า “ethic” และยึดถือความหมายตามคำภาษาอังกฤษนั้นเป็นฐานหรือเป็นหลักตัดสิน

6. อย่างไรก็ดี ในกรณีนี้ คนไทยและภาษาไทยน่าจะมีย่อยคำของตัวเองพร้อมทั้งแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังถ้อยคำนั้น อยู่ในรากฐานทางวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาของตนเพียงพอ จึงไม่น่าจะจำเป็นต้องไปเอาคำฝรั่งมาเป็นหลัก

7. อีกประการหนึ่ง คำว่า spiritual เอง ถ้ามองจากฐานทางความคิดของเรา ก็เห็นได้ว่า ยังเป็นคำที่เสี่ยงหรือกำกวม เช่น อาจเป็นการไปเอียงสุดตรงข้ามกับ material

อย่างพวกฤาษีชีไพร ไปอยู่ป่ากินเผือกกินมัน ตัดขาดจากสังคม เล่นฌานก็พำกัณ ก็เป็นเรื่อง spiritual ซึ่งพระพุทธเจ้าไม่ทรงเห็นชอบด้วย

แม้แต่ฝรั่งเอง ที่ศาสนาของเขาหนักไปทาง faith หรือศรัทธา บางคราวก็จะตี๋มต่ำลงไปทาง spiritual แบบนี้ก็ทำสงครามศาสนากัน ซึ่งเราก็ถือว่าเป็นปัญหาทางจิตอย่างหนึ่ง

พระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วยกับด้าน spiritual ที่ตี๋มต่ำในทาง faith เกินไป จึงให้เอาปัญญามาเป็นตัวแก้อีกชั้นหนึ่ง ซึ่งถือว่าเรื่องจิตใจจะขาดปัญญาไม่ได้ (ถ้าใช้คำของคนสมัยนี้ ก็ว่า ต้องเอาปัญญามาปรับแก้อารมณ์อีกทีหนึ่ง จึงจะปลอดภัยและปลอดภัยจริง)

8. ถ้าว่ากันให้ถึงศัพท์จริงๆ เรื่อง spiritual ก็อยู่ในขอบเขตของจิตนั่นเอง เพียงแต่เรารู้สึกว่า คำว่า “จิต” และแม้แต่ “จิตใจ” เดียวนี้ให้ความ

รู้สึกไม่หนักแน่นพอ ก็เลยหาคำเช่น “จิตวิญญาน” นี้มาพูดให้จับจิตถึงใจมากขึ้น

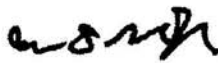
พอใช้เป็นทางการหรือเป็นเรื่องวิชาการ ถ้านำคำว่า “จิต” กับ “จิตวิญญาน” มาไว้ด้วยกัน ก็เลยไม่มีทางที่จะให้ความหมายแยกกันจริงๆ ได้ ก็ต้องถ่าย-เกย-คาบเกี่ยว-ซ้อนกันอยู่นั่นเอง ซึ่งที่จริง “จิตวิญญาน” ก็มีความหมายที่รวมอยู่ในคำว่า “จิต” นั่นเอง

9. ตามความหมายที่ สปรส. เขียนไว้ใน (ร่าง) ก็เห็นได้ว่า ความหมายของ “จิตวิญญาน” เอง ยังไม่ชัด ดังที่มีคำว่า มโนธรรม รวมอยู่ด้วย ซึ่งน่าจะเป็นคนละความหมาย และยังมีคำอธิบายที่ซ้ำซ้อน เกยกันกับความหมายของ “จิต” ที่นำมาเขียนไว้เป็นต่างข้อในชุดเดียวกัน

ข้อสังเกตนี้ ก็คงมาลงที่คำพูดข้างต้นว่า คำว่า “จิตวิญญาน” เป็นคำประเภทเสริมย้ำความรู้สึกให้หนักแน่น ซึ่งในแง่นี้ก็เป็นที่ประโยชน์อย่างหนึ่ง ในทางภาษา ถ้าใช้ในขอบเขตที่เหมาะสม

อาตมาเขียนตอบมาอย่างที่ว่าอาจจะยืดยาวเกินไปเสียแล้ว จึงขอโอกาสจบ และขออนุโมทนาคุณหมอไว้ ณ ที่นี้

ขอเจริญพรโดยสาราณียธรรม

(พระธรรมปิฎก)

โรคทางวิญญาณ กับยาระงับสรรพโรค*

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคมาฆบูชาในวันนี้ อาตมาจะบรรยาย โดยหัวข้อว่า “ยาระงับสรรพโรค” เป็นอันว่า ในภาคมาฆบูชานี้ จะพูด ด้วย เรื่องปกิณฑะแต่ละเรื่องๆ เป็นเรื่องๆ ไป ไม่ต้องติดต่อกันเป็นชุดเป็นพวกอะไร ก็ได้ บรรยายมาเช่นนั้นหลายครั้งแล้ว วันนี้ก็จะได้พูดเรื่องยาระงับสรรพโรค เพราะว่าได้แจกจ่ายไปมากแล้วนานแล้ว ก็จะติดตามอธิบายให้สำเร็จ ประโยชน์

“เรื่องการเป็นโรค บางคนอาจคิดว่าไม่มีโรค ขอให้สังเกตและพิจารณา ดูกันใหม่ โรคทางจิตใจนี้แหละสำคัญมาก พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ว่า โรคมี สองชนิด โรคที่เกิดเกี่ยวกับทางกาย และโรคที่เกิดเกี่ยวกับทางจิต แต่ อาตมาเคยเอามาแยกเป็นสามโรค โรคทางกาย เจ็บปวดทางกาย อะไรทางกาย ก็ไปหาโรงพยาบาลตามธรรมดา โรคทางจิต จิตไม่สมประกอบ บ้าบอ เป็น โรคประสาทบกรวณะอะไรเหล่านี้ก็เป็นโรคทางจิต ต้องจัดการไปอีกอย่างหนึ่ง หรือไปหาโรงพยาบาลประสาท โรงพยาบาลโรคจิต แต่ถ้าเป็นโรคทางวิญญาณ คือ โรคทางสติปัญญาแล้ว ต้องไปหาโรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า คือธรรมะ ที่จะช่วยขจัดโรคทางวิญญาณ”

โรคมี 3 อย่าง

สิ่งแรกก็คือเรื่อง “โรค” เรื่องการเป็นโรค บางคนอาจจะคิดว่าไม่มีโรค ข้าพเจ้าไม่มีโรค ไม่มีโรคที่น่ากลัวอะไร ขอให้สังเกตพฤติกรรมดูกันเสียใหม่ว่า

* ส่วนหนึ่งของธรรมบรรยายของท่านพุทธทาสภิกขุ ประจำวันเสาร์ที่ 20 กุมภาพันธ์ 2531 คัดลอกจากหนังสือ “ยาระงับสรรพโรค” : พิมพ์โดยสำนักพิมพ์สุขภาพใจ, พ.ศ. 2541

โรคทางจิตใจนี้แหละสำคัญมาก พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า โรคมี 2 ชนิด คือ กายิกโรค โรคที่เกิดเกี่ยวกับทางกายนี้พวกหนึ่งแล้ว เจตสิกโรค โรคที่เกิดเกี่ยวกับทางจิตนี้อีกโรคหนึ่ง เป็น 2 โรค แต่อัตมาเคยเอามาแยกออกเป็น 3 โรค คือว่า โรคทางจิตนั้น แยกออกเป็น 2 คือ เป็นโรคทางจิต อีกโรคหนึ่งเรียกว่า โรคทางวิญญาณ

โรคทางกาย เจ็บปวดทางกาย อะไรงทางกาย ก็ไปหาโรงพยาบาลตามธรรมดา

โรคทางจิต จิตไม่สมประกอบ บ้าบอ เป็นโรคประสาททรมานอะไร เหล่านี้ก็เป็นโรคทางจิตก็ต้องจัดการไปอีกอย่างหนึ่ง หรือไปหาโรงพยาบาลประสาท โรงพยาบาลโรคจิต

แต่ถ้าเป็นโรคทางวิญญาณ คือ โรคทางสติปัญญาแล้ว ต้องไปหาโรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า คือ ธรรมะที่จะช่วยจัดโรคทางวิญญาณ

เห็นชัดเป็น 3 อย่าง 3 ประการด้วยกัน ดังนี้

โรคทางจิตวิญญาณ สำคัญและเป็นกันมาก

ต่อไปก็จะได้พูดถึงสิ่งที่จะระงับโรคเหล่านี้ ใช้คำว่า “สรรพโรค” คือ โรคทั้งปวง ก็เป็นโรคทางวิญญาณนั่นแหละ แต่ต้องสังเกตดูให้ดีว่า โรคทางวิญญาณนั้นมันเป็นปัญหามากที่สุด เพราะว่าโรคทางวิญญาณนั้นมันเป็นปัญหามากที่สุด เพราะว่าโรคทางกายนั้นมันไม่มีความหมายอะไรนัก มันเป็นแต่ทางกาย แล้วอีกอย่างหนึ่ง โรคทางกายนี้ไม่ค่อยจะเป็นกันนานๆ จะปวดหัวตัวร้อนสักทีหนึ่ง นานๆ จะเจ็บด้วยโรคนั้นโรคนี้อีกทีหนึ่ง แต่ถ้าโรคทางจิตทางวิญญาณนี้ดูจะเป็นกันตลอดเวลา จนจะเรียกว่าแทบจะทุกลมหายใจเข้าออกก็ได้ มันเกิดเร็ว มันดับเร็ว คิดดูให้ดีเออะ โรคทางจิตมันเกิดเร็ว ดับเร็ว วันเดียวเป็นสักร้อยโรคก็ได้ แล้วมันก็ไม่แสดงอะไรให้เอะอะตึงตัง ไม่ค่อยแสดงในทางกาย แสดงแต่ในทางจิต คนก็คิดไปเสียอย่างอื่นได้ จึงคล้ายๆ กับว่าไม่ได้เป็นโรคอะไร ที่จริงจะเป็นอยู่แทบตลอดเวลา นั่งอยู่ตรง

นี้ดูให้ดีเถอะก็มีโรคทางจิตอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ รมกวนอยู่ ถ้าไม่สังเกตดูให้ ดีก็看不见 เพราะฉะนั้นเราจะต้องจาระโนแจกแจงในเรื่องโรคทางจิตนี้กัน ให้เห็นได้ว่ามันเป็นอยู่เกือบจะตลอดเวลาเลย แล้ววันหนึ่งไม่รู้กี่ครั้ง ก็ลืบครั้ง หรือก็ร่อยครั้งก็ได้ ถ้ามันเป็น เป็นเก่ง พูดกำปั้นทุบดินก็พูดว่า เกิดกิเลสทีหนึ่ง ก็เป็นโรคทางจิตทีหนึ่ง เกิดกิเลสวันละกี่ครั้งมันก็เป็นเท่านั้นครั้ง

โรคทางจิตวิญญาณเป็นต้นเหตุให้เกิดโรคทางกาย

ขอให้ฟังให้ดีๆ โรคทางจิตมันมีอาการอย่างไร ถ้ารู้จักอาการของมันแล้ว ก็จะเข้าใจได้ มันเป็นอยู่แทบจะทุกลมหายใจเข้าออก แล้วเมื่อเป็นโรคทางจิต แล้วมันจะพาลเป็นโรคทางกายเอาด้วย เช่น เป็นโรควิตกกังวล นอนไม่หลับ เตี้ยวกี่ปวดหัว เป็นโรคทางกาย มีความรบกวนทางจิตมาก มันก็เป็นโรค กระเพาะอาหาร เป็นโรคลำไส้ เป็นโรคร้ายๆ ต่างๆ สารพัดอย่างขึ้นมา เพราะว่า มันมีโรคทางจิตเป็นต้นเหตุอยู่ภายใน โรคทางจิตเป็นเหตุให้เกิดโรคทางกาย

ตัวอย่างโรคทางจิตวิญญาณ

จะยกตัวอย่างโรคทางจิตให้เป็นเครื่องสังเกตได้ง่ายๆ ว่า ความรัก เป็นโรคทางจิต ความโกรธ เป็นโรคทางจิต ความเกลียด เป็นโรคทางจิต ความกลัว เป็นโรคทางจิต ความตื่นเต้น เป็นโรคทางจิต ความวิตกกังวล เป็นโรคทางจิต ความอาลัยอาวรณ์ เป็นโรคทางจิต ความอิจฉาริษยา เป็นโรคทางจิต ความหวง เป็นโรคทางจิต ความหึง เป็นโรคทางจิต ความยึดมั่นเป็นคู่ๆ บวกลบ ดีชั่ว บุญบาป ยึดมั่นเป็นคู่ๆ แล้วก็ดีใจเสียใจนี่เรียกว่าความยึดครองเป็นคู่ นี่ก็เป็นโรคจิต ความสงสัยไม่แน่ใจไปเสียทุกอย่าง กระทั่งว่าไม่แน่ใจว่าได้สิ่งที่ควรจะได้แล้ว

ที่นี่ก็จะขอกถามทุกคนที่นั่งอยู่ตรงที่นี้ว่า ใครไม่มีความสงสัยข้อนี้บ้าง ใครมีความแน่ใจว่าได้สิ่งที่ควรได้โดยแน่นอนแล้ว หรือใครยังมีปัญหาว่าเรายังไม่ได้สิ่งที่ควรจะได้ ถ้ายังมีความสงสัยอยู่ ลังเลอยู่อย่างนี้ ก็นั่งอยู่ที่นี้ตรงที่นี้

แหละ ฟังบรรยายอยู่นี่ เป็นโรคจิต เป็นโรคสงสัยอยู่เสมอว่า มันยังไม่ได้
 สิ่งที่เราจะได้ ยังดับทุกข์ไม่ได้ ยังไม่ได้ดับทุกข์ ยังไม่มีพระนิพพานที่หวัง
 อันแน่นอน มันวิตกกังวล สงสัย อาลัยอาวรณ์ นี่ก็เป็นโรคจิตทางวิญญาณ
 จึงว่าไม่ยกเว้นใครทั้งนั้น ไม่ยกเว้น มันเป็นไปได้ทุกหนทุกแห่ง เมื่อไรก็ได้ เท่าไร
 ก็ได้ อย่างไม่รู้ก็ได้ ขอให้ลองคิดดู

โรคทางจิตทางวิญญาณจึงเป็นโรคที่มหาศลน่ากลัวยิ่งกว่าโรคใดๆ เลย
 ถ้าเราไม่มีโรคทางจิตแล้ว เราก็ไม่มีความทุกข์ คิดดูให้ดีๆ แล้วเราก็ไม่ต้อง
 มาศึกษาพุทธศาสนาให้ลำบากหรอก ถ้าเราไม่มีโรคทางวิญญาณคือโรคที่เป็น
 ไปทางจิต เดี่ยวนี้มันมีโรคเป็นไปทางจิต มีความทุกข์ จึงต้องพยายามอย่าง
 ยิ่งที่จะศึกษา ที่จะต่อสู้เพื่อรักษาโรคทางจิต

สภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
THE ASSEMBLY OF BUDDHIST ORGANIZATIONS OF THAILAND

71/3 โรงพยาบาลวิชัยยุทธ อาคารเหนือ ถนนเศรษฐศิริ
เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400 โทร. 02-618-6200

15 กุมภาพันธ์ 2545

เรื่อง ขอให้แก้ไขคำจำกัดความของสภากาแพง

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานปฏิรูประบบสภากาแพงแห่งชาติ (สปรส.)

ตามที่ สปรส. ได้เสนอร่าง พ.ร.บ.สภากาแพงแห่งชาติเพื่อรวบรวมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง โดยได้ให้คำจำกัดความของสภากาแพงที่ดีว่า **“หมายถึงสภากาแพงของกาย จิต สังคม และวิญญาน (มโนธรรม)”** ซึ่งคำจำกัดความนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิรูประบบสภากาแพงของชาติ เนื่องจากคำจำกัดความนี้ได้ใช้คำทางพระพุทธศาสนาหลายคำ ได้แก่ คำว่า กาย จิต และยังมีคำว่า จิตวิญญาน ซึ่งมีใช้คำทางพระพุทธศาสนา และได้มีผู้เห็นด้วยกับคำ **“จิตวิญญาน”** ในคำจำกัดความนี้ ทั้งที่เป็นแพทย์, นพ.บรรจบ ชุณหสวัสติกุล ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา เช่น ศ.ระวี ภาวิไล และพระสงฆ์ที่ถือกันว่าเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในยุคนั้นคือ พระธรรมปิฎก

สภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย เป็นองค์กรอิสระที่เกิดจากการรวมตัวขององค์กรทางพระพุทธศาสนา 28 องค์กรด้วยกัน มีหน้าที่ในการปกป้องดูแลส่งเสริมฯ พระพุทธศาสนา และได้มีองค์กรสมาชิกนำเรื่องการใช้คำจำกัดความของสภากาแพงที่ไม่เหมาะสมกับประเทศไทยที่มีพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาของประชาชนไทยประมาณร้อยละ 94 เข้ามาพิจารณาและที่ประชุมของสภาฯ ให้ความเห็นเห็นว่าไม่ควรใช้คำว่า **“จิตวิญญาน”** ใน

จำกัดความดังกล่าวด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

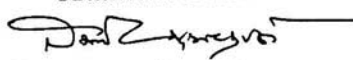
1. คำว่า "จิตวิญญาณ" เป็นคำที่ยังไม่เป็นที่รับรองของราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งเป็นองค์กรที่มีหน้าที่บัญญัติศัพท์ จึงไม่ควรนำคำที่ยังไม่รับรองในความหมายมาใช้เป็นทางการ
2. ความหมายของคำว่า "จิตวิญญาณ" ที่ สปรส. แปลไว้ไม่ถูกต้องและคัดค้านกันเอง เพราะในวงเล็บของคำว่าจิตวิญญาณคือ "มโนธรรม" ซึ่งความหมายของ "มโนธรรม" เป็นคำที่ยอมรับได้ทางพุทธศาสนา มีความหมายและใช้กันมานานแล้ว เพราะมโนหมายถึง จิตหรือใจ ที่มีธรรมชาติตรงกับคำขยายความดังข้างต้นนี้ ทางพระพุทธศาสนามีคำว่า มโนวิญญาณ มีคำว่า จิต มีคำว่า วิญญาณ แต่ไม่มีคำว่า จิตวิญญาณ จึงไม่ควรนำมาใช้ในคำอธิบายโดยอ้างอิงองค์รอนามัยโลกว่า "สภาวะทางจิตวิญญาณอยู่เหนือสภาวะทางจิตแห่งโลกีย์วิสัย คือ ต้องไม่เห็นแก่ตัว ไม่ยึดถือตัวตน ไม่ยึดถือลัทธิวัตถุนิยม แสวงแก่นแท้ของชีวิต และที่สำคัญคือ เชื่อในพลังอำนาจที่เหนือกว่าตนในพระผู้เป็นเจ้า และในความรักเพื่อนมนุษย์" ข้อความอันนี้ไม่สามารถยอมรับได้ เพราะเป็นการนำหลักการของเทวนิยมในพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาอื่นมาใช้กับประชากรไทยที่เกือบทั้งหมด เป็นชาวพุทธที่มีได้ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า นอกจากนี้จะเอาคำว่านิพพานไปปนกับคำนี้ไม่ได้เช่นกัน
3. เรามีความเข้าใจและเชื่อว่าคณะผู้ร่างคำจำกัดความของสุขภาพคงจะไม่ได้คิดเองและไม่ได้มีเจตนาจะนำคำในศาสนาอื่นมาใช้ แต่แปลมาจากคำจำกัดความขององค์การอนามัยโลกจากคำว่า spirit หรือ spiritual ซึ่งบังเอิญไม่มีคำที่ใช้อยู่ก่อนหรือเหมาะสมในภาษาไทยจึงนำคำว่า "จิตวิญญาณ" มาใช้ เราทราบดีว่านักวิชาการไทยมักจะแปลหรือเอาตำราต่างประเทศมาใช้โดยมิได้พิจารณาให้รอบคอบขอเรียนว่าไม่มีความจำเป็นและไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะแปลคำจำกัด-

ความขององค์การอนามัยโลกที่เขียนไว้สำหรับทุกประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นประเทศที่ด้อยพัฒนา เพราะประเทศไทยมีความเจริญและมั่นคงทางด้านจิตใจ และวัฒนธรรมมากกว่ามาเป็นเวลานานนับพันปีแล้ว

สภาองค์การพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ขอเรียนให้ทราบว่า ได้มีหลักฐานถึงความพยายามต่างๆ ทั้งที่เปิดเผยและซ่อนเร้นของบางศาสนาที่จะแทรกซึมเข้ามาในองค์กรของรัฐในรูปแบบต่างๆ ดังที่เห็นชัดเจนในการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งถ้ากระทรวงสาธารณสุขและสปรส. ปลอ่ยให้มีการใช้คำจำกัดความที่มีความหมายของศาสนาอื่นแล้ว จะถือว่าเป็นเจตนาร้ายต่อพระพุทธศาสนาที่บรรพบุรุษของไทยได้รักษามานับพันปีสภากฯ จึงขอเรียนมาให้แก้ไขคำจำกัดความของสุขภาพโดยตัดคำว่า **“จิตวิญญาณ”** ออกจากคำจำกัดความ และในสิ่งพิมพ์ทุกอย่างของ สปรส. ทุกฉบับ และถ้ายังหากำที่เหมาะสมกว่ายังไม่ได้ อาจใช้คำว่า **“มโนธรรม”** ที่ทาง สปรส. ใส่วงเล็บไว้แทน เพราะเป็นคำที่ประชาชนชาวไทยทั่วไปเข้าใจ มีความหมายที่ถูกต้องตามคำอธิบายขององค์การอนามัยโลก และเป็นคำที่มีความหมายทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสูงส่งกว่าความหมายของคำว่า จิตวิญญาณ หรือ spirit สภากฯ เชื่อว่าผู้บริหารในกระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้มีการศึกษาสูง มีความใจกว้างยอมรับความคิดเห็นที่ถูกต้องของผู้อื่น และไม่ดื้อรั้นทำสิ่งที่ไม่สมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ถือเป็นภัยภายนอกที่มีผลต่อพระพุทธศาสนา

ขอبارมีของพระรัตนตรัย จงได้คุ้มครองรักษาทุกท่านที่เป็นพุทธมามกะที่ดี ให้ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง และประสบความสุขความเจริญตลอดไป

ขอแสดงความนับถือ

(พันโท นายแพทย์สมพันธ์ บุญยุคปต์)

ประธานสภาองค์การพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ
National Health System Reform Office

ที่ สวรส. สปรส. 116 / 2545

22 มีนาคม 2545

- เรื่อง ขอให้แก้ไขคำจำกัดความของสุขภาพ
- เรียน ประธานสภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
- อ้างถึง
1. หนังสือสภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ลงวันที่ 1/5 กุมภาพันธ์ 2545
 2. หนังสือ “yarabbsrrwvrc” คำบรรยายธรรมของท่าน พุทธทาสภิกขุ สำนักพิมพ์สุขภาพใจ
 3. แผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ในช่วงแผนฯ 9 พ.ศ. 2545 - 2549
 4. หนังสือคำและความหมายในงานนโยบายและแผนสาธารณสุข
 5. หนังสือ “สู่การปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ”
- สิ่งที่ส่งมาด้วย
1. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2543
 2. หนังสือ สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์
 3. หนังสือ สู่สุขภาพทางสังคมและจิตวิญญาณ
 4. หนังสือ สุขภาพ อุดมการณ์และยุทธศาสตร์ทางสังคม

ตามหนังสือที่อ้างถึง สภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ได้กรุณาให้คำแนะนำและเสนอแนะให้ตัดคำว่า “จิตวิญญาณ” ออกจากคำจำกัดความของสุขภาพ โดยระบุว่า “ถ้า สปรส. ปล่อยให้มีการใช้คำจำกัดความที่มีความหมายของศาสนาอื่นแล้ว จะถือว่าเป็นเจตนาร้ายต่อพระพุทธศาสนาที่บรรพบุรุษของไทยได้รักษามานับพันปี ...” ความโดยละเอียดแจ้งแล้วนั้น

สปรส. ในฐานะองค์กรเลขานุการของคณะกรรมการปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (คปรส.) ใคร่ขอขอบคุณในคำแนะนำดังกล่าว และมีความยินดีที่องค์กรภาคส่วนต่างๆ ให้ความสนใจเข้าร่วมคิด ร่วมเสนอแนะและร่วมผลักดันการปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ ซึ่งเป็นภารกิจร่วมกันของคนไทยทั้งสังคม แต่สำหรับข้อกล่าวหาว่าการดำเนินงานดังกล่าวมีเจตนาร้ายต่อพระพุทธศาสนา นั้น ดูว่าจะเป็นการกล่าวหาที่รุนแรงและเกินเลยความเป็นจริงไปอย่างมาก ดังนั้น สปรส. จึงใคร่ขอเรียนข้อมูลเพื่อประกอบการพิจารณาเพิ่มเติมดังนี้

1. การปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ เป็นความพยายามร่วมกันของคนไทยทั้งภาคการเมือง / ราชการ ภาควิชาชีพ / วิชาการ และภาคประชาชน เพื่อปฏิรูปความคิด ปฏิรูประบบและโครงสร้าง รวมไปถึงปฏิรูปพฤติกรรม การกระทำและวิถีชีวิตที่สร้างสุขภาพ โดยมีการจัดทำ พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ เพื่อใช้เป็นธรรมนูญด้านสุขภาพของสังคมไทย และใช้กระบวนการจัดทำ พ.ร.บ.ดังกล่าวเป็นเครื่องมือให้ประชาชนทุกภาคส่วนเข้าร่วมคิด ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน การดำเนินงานนี้มีคณะกรรมการระดับชาติรับผิดชอบตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2543 มีระยะเวลาดำเนินงานไม่เกิน 3 ปี (นับจากวันที่ 9 สิงหาคม 2543)

2. จากการตรวจสอบเอกสารสิ่งพิมพ์ที่เผยแพร่จาก คปรส. และ สปรส. ในห้วงเวลาที่ผ่านมาทั้งหมด ไม่พบข้อความดังที่ระบุในหนังสือที่อ้างถึงข้อ 2 ที่ว่า “...ในคำอธิบายโดยอ้างอิงองค์การอนามัยโลกว่า สุขภาวะทางจิตวิญญาณ อยู่เหนือสุขภาวะทางจิตแห่งโลกีย์วิสัย คือต้องไม่เห็นแก่ตัว ไม่ยึดถือตัวตน ไม่ยึดถือลัทธิวัตถุนิยม แสวงแก่นแท้ของชีวิต และที่สำคัญคือ เชื่อในพลังอำนาจที่เหนือกว่าตนในพระผู้เป็นเจ้าและในความรักเพื่อนมนุษย์...” โดยในหนังสือดังกล่าว ระบุว่า “...ข้อความนี้ไม่สามารถยอมรับได้ เพราะเป็นการนำหลักการของเทวนิยมในพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาอื่นมาใช้กับประชากรไทย ที่เกือบทั้งหมดเป็นชาวพุทธที่มีได้ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า...”

สปรส. สันนิษฐานว่า ข้อความในเครื่องหมายคำพูดที่ปรากฏในหนังสือที่อ้างถึง น่าจะเป็นข้อความที่เกิดจากการปรุงแต่งขึ้น มิใช่ข้อความที่เผยแพร่โดย คปรส. และ สปรส.

3. จากการตรวจสอบเอกสารทางราชการ เอกสารวิชาการ และเอกสารเผยแพร่อื่นๆ ในเบื้องต้น พบว่ามีเอกสารที่เผยแพร่ความหมายของเรื่องสุขภาพครอบคลุมมิติเรื่องจิตวิญญาณ เช่น

3.1 **คำบรรยายธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ เรื่อง “ยาระงับสรรพโรค”** (วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2531 พิมพ์เผยแพร่โดยสำนักพิมพ์สุขภาพใจ) ท่านพูดถึงว่าพระพุทธเจ้าตรัสว่ามีโรค 2 ชนิด คือ กายโรค และเจตสิกโรค แต่ท่านนำมาแยกให้เห็นชัดเป็น 3 โรค โดยแยกเจตสิกโรค เป็นโรคทางจิต (โรคจิตโรคประสาท) กับโรคทางวิญญาณ ซึ่งท่านใช้คำว่า “โรคทางจิตทางวิญญาณ” บ้าง “โรคทางวิญญาณ” บ้าง

3.2 **ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2543** ระบุว่า “การปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ หมายถึง กระบวนการใดๆ อันนำไปสู่การปรับเปลี่ยนการจัดการระบบสุขภาพแห่งชาติ ให้เป็นระบบที่มุ่งให้ประชาชนทั้งมวลสามารถมีสุขภาพที่ดี ทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ ตลอดจนมุ่งให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพตามความจำเป็นอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และคุณภาพ ได้มาตรฐาน” (เอกสารราชการ)

3.3 **แผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 - 2549** ระบุในแนวคิดหลักของการพัฒนาสุขภาพว่า “สุขภาพ คือ สุขภาวะ ซึ่งหมายถึง สุขภาพ คือ สุขภาวะที่สมบูรณ์และมีคุณภาพทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ สุขภาพจึงแยกไม่ได้จากวิถีชีวิตที่จะต้องดำเนินไปบนพื้นฐานของความถูกต้องพอดี โดยดำรงอยู่ในครอบครัว ชุมชน และสังคมที่พัฒนาอย่างสมดุล ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม” (เอกสารราชการ)

3.4 หนังสือ “คำและความหมายในงานนโยบายและแผน สาธารณสุข” ของกระทรวงสาธารณสุข ระบุความหมายของคำว่าสุขภาพว่า หมายถึง “สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ สุขภาพจึงแยกไม่ได้จากวิถีชีวิตที่จะต้องดำเนินไปบนพื้นฐานของความถูกต้องพอดี โดยดำรงอยู่ในครอบครัว ชุมชน และสังคมที่พัฒนาอย่าง “ดุลยภาพ” ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม” (เอกสารราชการ)

3.5 หนังสือวิชาการชุด “สุขภาพคนไทย” ปี พ.ศ. 2543 จัดพิมพ์ โดยสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข ชื่อ “สู่การปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ” บทที่ 2 ญาณทัสสะของสังคมไทยต่อระบบสุขภาพ หัวข้อ แนวโน้มของระบบสุขภาพข้อที่ 1 ระบุว่า “สุขภาพ (Health) มีบริบทที่กว้างขวางขึ้น สุขภาพดีจึงมิได้หมายถึงเพียงแค่การปราศจากโรคและการรักษาโรคเท่านั้น แต่วิวัฒนาการของความรู้เกี่ยวกับสุขภาพปัจจุบันนี้ ได้เปลี่ยนความเชื่อของมนุษย์ไปสู่แนวคิดที่ว่า โรคเกือบทุกโรคสามารถป้องกันได้ สุขภาพมีความเกี่ยวพันกับทุกสิ่งทุกอย่างทั้งทางกายภาพ จิตใจ จิตวิญญาณ พฤติกรรม วิถีชีวิต สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม” (เอกสารทางวิชาการ)

3.6 หนังสือ “สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์” เขียนโดย ศ.นพ.ประเวศ วะสี และหนังสือ “สู่สุขภาพทางสังคมและจิตวิญญาณ” ให้คำอธิบายความหมายของสุขภาพ 4 มิติ โดย ศ.นพ.ประเวศ วะสี กล่าวว่า “จิตวิญญาณในที่นี้ หมายถึง จิตชั้นสูง คือ จิตที่ลดความเห็นแก่ตัว จิตที่เห็นแก่ผู้อื่น จิตที่เข้าถึงสิ่งสูงสุดคือ นิพพานหรือพระผู้เป็นเจ้า” เป็นการให้ความหมายของจิตวิญญาณเป็นสากล ที่เชื่อมโยงได้กับทุกศาสนา มิได้แบ่งแยกความหมายติดอยู่กับศาสนาใดศาสนาหนึ่งเท่านั้น

3.7 หนังสือ “สุขภาพ อุดมการณ์และยุทธศาสตร์ทางสังคม” เขียนโดย นพ.วิพุธ พูลเจริญ เขียนถึงสุขภาพ 4 มิติ โดยได้ขยายความเรื่องสุขภาพทางจิตวิญญาณไว้ในหลายประเด็น (เอกสารทางวิชาการ)

4. เรื่อง “สุขภาพ” เป็นเรื่องสากลที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงอยู่กับวิถีชีวิตของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมทั้งโลก การคิดถึงเรื่องสุขภาพ จึงเป็นความพยายามก้าวให้พ้นความขัดแย้งต่างๆ ที่เป็นเครื่องทำลายหรือบั่นทอนสุขภาพ ให้เกิดเป็นทุกขภาวะ เจตนาารมณของการปฏิรูประบบสุขภาพจึงมิใช่การทำร้ายหรือทำลายไม่ว่าเรื่องใดๆ

สปรส. จะได้นำเสนอประเด็นนี้ต่อภาคีปฏิรูปและผู้เกี่ยวข้องต่างๆ พิจารณาเพื่อการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาสติปัญญาอย่างสร้างสรรค์ และเป็นกัลยาณมิตรร่วมกัน เพื่อการจัดทำ พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติและการปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติร่วมกันต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อทราบ ด้วยความขอบพระคุณ

ขอแสดงความนับถือ

อัมพล จินดาวัฒนะ

(นายแพทย์อัมพล จินดาวัฒนะ)

ผู้อำนวยการสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

สภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
THE ASSEMBLY OF BUDDHIST ORGANIZATIONS OF THAILAND

71/3 โรงพยาบาลวิชัยยุทธ อาคารเหนือ ถนนเศรษฐศิริ
เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400 โทร. 02-618-6200

2 เมษายน 2545

เรื่อง การใช้คำว่า จิตวิญญาณ ในคำจำกัดความของสุขภาพ
เรียน นายแพทย์อำพล จินดาวัฒนะ
ผู้อำนวยการสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

ผมและกรรมการของสภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ขอขอบคุณต่อคำชี้แจงของ สปรส. ในจดหมาย สวรส. สปรส. 116/2545 ลงวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2545 และ สปรส. จะนำประเด็นข้อคิดเห็นของ สภาฯ ต่อภาคีปฏิรูปและผู้เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อจัดทำ พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ เนื่องจากประเด็นที่ท่านได้ชี้แจงมายังสภาฯ นั้นยังไม่ชัดเจน สภาฯ จึงขอเรียนข้อคิดเห็นเพิ่มเติม เพื่อได้นำไปพิจารณาคือ

1. เป็นที่แน่นอนว่า สปรส. ได้นำคำจำกัดความของสุขภาพมาจาก องค์การอนามัยโลกใน ค.ศ. 1998 ที่ได้เพิ่มคำว่า Spiritual เข้าไป ด้วย ตามความเข้าใจของประเทศส่วนใหญ่ที่เป็นคริสตศาสนา เพราะคำนี้เป็นคำของศาสนา และหลังจากนี้องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมสุดยอดของผู้นำทางศาสนาและผู้นำทาง Spiritual ขึ้นเมื่อวันที่ 27-31 สิงหาคม พ.ศ. 2543 (Millennium World Peace Summit of Religion and Spiritual Leaders) ขอให้สังเกตว่าเขาแยกผู้นำของศาสนา และ Spiritual ออกเป็น 2 คำ แสดงความ

- ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน และ Spiritual อาจไม่ใช่คำทางศาสนา และที่แน่นอนคือไม่ใช่คำทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาของชาติไทย
2. เมื่อนำคำจำกัดความขององค์การอนามัยโลกมาใช้ทั้งดุ้น แต่ไม่สามารถหาคำที่เหมาะสมกับคำว่า Spiritual นักวิชาการของ สปรส. (ไม่ทราบว่าเป็นใคร) จึงแปลคำนี้ว่า “จิตวิญญาณ” (จากเอกสาร “เวทีปฏิรูปเพื่อสุขภาพคนไทย” เอกสารของ สปรส. ฉบับปฐมฤกษ์ 2545) แม้ว่าจะให้ข้อแม้ไว้ว่า “ในขณะที่ก็ยังหาข้อยุติไม่ได้ว่าเราควรแปล Spiritual ว่า “จิตวิญญาณ” หรือไม่ ซึ่งสภาฯ มีความเห็นว่ามันไม่ควรใช้คำนี้ถึงแม้บทความนี้จะอ้างว่า “คำนี้ไม่ใช่คำใหม่ หากแต่มีมานานกว่า 2,500 ปีแล้ว” ซึ่งความจริงแล้วทางพุทธศาสนามีคำว่า “จิต” และ “วิญญาณ” ซึ่งใช้แทนกันหรือถ้าใช้ติดกันว่า จิตวิญญาณ หมายถึง จิตส่วนหนึ่ง และวิญญาณที่เป็นตัวรับรู้ของจิตอีกส่วนหนึ่ง รวมกันหมายถึงว่าความรู้อารมณ์ทางใจ **ไม่ได้มีความหมายตามคำ Spiritual โดยเด็ดขาด** เพราะจากคำนิยามขององค์การอนามัยโลกตามที่เขียนไว้ในเอกสารของ สปรส. ชื่อ “สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์” พิมพ์ครั้งที่ 1 (มีนาคม 2543) หน้า 20 ว่า Spiritual development คือ “การยกจิตให้สูงไปสู่คุณค่าอันสูงสุดอันได้แก่ความว่างจากการเห็นแก่ตัว หรือการเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าของ...”
3. เมื่อมีการปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติขึ้น ทำให้กระทรวงสาธารณสุขได้เสนอไว้ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติที่ นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี ได้ลงชื่อไว้เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2543 โดยให้คำจำกัดความว่า “กระบวนการใดๆ อันนำไปสู่การปรับเปลี่ยนการจัดการระบบสุขภาพแห่งชาติ ให้เป็นระบบที่มุ่งให้ประชาชนทั้งมวลสามารถมีสุขภาพที่ดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ...” นี่คือการนำคำว่า จิตวิญญาณ เข้าไปใช้ในเอกสารทางราชการโดยแสดงให้เห็นว่า ได้นำ

คำจำกัดความขององค์การอนามัยโลก มาใส่ไว้ทั้งดุ้น โดยมิได้พิจารณาถึงความถูกต้องต่อประชาชนคนไทย

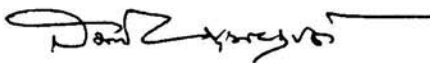
การที่ทาง สปรส. กระทรวงสาธารณสุขจนถึงทางราชการได้นำคำว่า "จิตวิญญาณ" ไปใช้โดยผิดความหมายอาจเป็นเพราะมีนักวิชาการนำเสนอเข้าไปก่อน แล้วจึงใช้ในหนังสือทางราชการตามๆ กัน ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าจะแก้ไขความผิดพลาดหรือข้อบกพร่องซึ่งมีผลต่อภาษา และต่อความเข้าใจผิดในอนาคตหรือไม่ เราเคยมีความภาคภูมิใจในความเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง มีภาษาเป็นของตัวเอง แต่บัดนี้เราจะเอาคำของภาษาอื่นมาใช้ในภาษาเราในความหมายที่ผิด และยังเป็นการยอมรับเอาหลักการของศาสนาอื่นเข้ามาใช้กับชีวิตและสุขภาพของคนไทยที่เป็นชาวพุทธถึง 94 % เป็นอย่างน้อย ที่ไม่ได้สนใจนับถือพระเจ้า ตามความหมายที่แท้จริงของ Spiritual เรามีคำอื่นที่มีความหมายตรงกับลักษณะของสุขภาพที่ต้องการและเป็นพุทธแท้ เช่น คำว่า มโนธรรม ที่เคยมีผู้เสนอและวงเล็บไว้ในบางเอกสารของ สปรส. คือธรรมะที่อยู่ในใจของผู้นั้นเป็นสิ่งที่ดีทั้งสิ้น เป็นจิตที่ไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ผู้อื่น และเป็นทางเข้าถึงสิ่งที่สูงได้ และมโนธรรมใช้ได้กับคนของทุกศาสนาอยู่แล้ว ไม่ขัดแย้งกับความหมายของ Spiritual เพียงแต่ตัดพระเจ้าออกไป การที่มีผู้แปล Spiritual ไปให้ถึงนิพพานนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องเช่นกัน Spiritual ของพระเจ้านั้นเป็นโลกียะ ส่วนนิพพานเป็นโลกุตระสูงส่งกว่ามากมาย และไม่ใช้สิ่งที่จะนำลงมาเป็นความหมายในที่นี้

สภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย จึงขอเสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติมมาอีกครั้ง เพื่อยืนยันขอไม่ให้ใช้ Spiritual ที่ใช้คำแปลว่าจิตวิญญาณ ในคำจำกัดความของสุขภาพ เพราะผิดความหมาย ทำให้สับสนต่อภาษาไทย เพราะจิตวิญญาณเป็นภาษาทางพุทธศาสนา มีความหมายเฉพาะของคำนี้ ส่วนจะใช้คำอื่นใดที่มีความหมายตรงกับคำจำกัดความและมีความหมายทางพุทธศาสนาที่ถูกต้องที่สุดแต่จะเห็นสมควร ในระหว่างนี้ควรดใช้คำนี้ในเอกสารสิ่งพิมพ์ของ สปรส. เสียก่อน เพื่อมิให้ความเข้าใจผิดแพร่กระจาย

ออกไปจนเกินแก้ ที่ชักท้วงมานี้ด้วยความหวังดีต่อ สปรส. ต่อประเทศชาติ และต่อพระพุทธศาสนาโดยแท้ โดยหวังว่าท่านผู้อำนวยการ สปรส. และ นักวิชาการซึ่งส่วนใหญ่คงเป็นพุทธมามกะ และมีความหวังดีต่อพุทธศาสนา ซึ่งกำลังมีภัยในหลายรูปแบบตามหนังสือเรื่อง "ภัยของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย" ของพระคุณเจ้าพระธรรมปิฎก ที่ได้ส่งมาให้ศึกษาพร้อมกันนี้ เพื่อจะได้เข้าใจว่าสภาฯ มิได้ทำไปโดยปราศจากเหตุปัจจัย

จึงเรียนมาเพื่อทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(พินโท นายแพทย์สมพันธ์ บุญญคุปต์)

ประธานสภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

มูลนิธิพุทธธรรม

BUDDHADHAMMA FOUNDATION

มูลนิธิพุทธธรรม องค์การชาวพุทธ และผู้เข้าร่วมสัมมนา
ในหัวข้อ “การส่งเสริมการบริหารจิตเพื่อสุขภาพ”
เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2545
ณ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข

2 สิงหาคม 2545

เรื่อง เสนอมติให้ตัดคำว่า “จิตวิญญาณ” ออกจากคำจำกัดความของ
สุขภาพ ในร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ
เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

ตามที่มูลนิธิพุทธธรรมได้จัดสัมมนาเรื่อง “การส่งเสริมการบริหารจิตเพื่อสุขภาพ” ในวันที่ 16 กรกฎาคม 2545 โดยมีวัตถุประสงค์ดังที่ ฯพณฯ รมต.สุदारตน์ เกยุราพันธุ์ ประธานเปิดงาน ได้กำหนดไว้ว่า “เป็นครั้งแรกที่เปิดโอกาสให้ผู้แทนองค์กรพระพุทธศาสนาได้มีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นต่อร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ นับเป็นนิมิตหมายที่ดีที่จะได้นำความคิดเห็นจากที่สัมมนาวันนี้ไปปรับปรุงแก้ไขร่าง พ.ร.บ.ดังกล่าว ให้เป็นธรรมนูญสุขภาพของคนไทยอย่างแท้จริง”

เกี่ยวกับคำจำกัดความของสุขภาพที่ระบุไว้ว่า “หมายถึงสุขภาพะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ” โดยให้ความหมายว่า “ทางจิตมีความสุข เบิกบาน มีสติ มีปัญญา ใจสบาย ไม่เครียด ไม่บีบคั้น ทางจิตวิญญาณ

ได้ทำความดี และจิตใจสัมผัสกับความปีติสุข มีศาสนาหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความเอื้อเพื่อ ลดความเห็นแก่ตัว” นั้น ผู้ร่วมสัมมนาซึ่งประกอบด้วย พระเถรานุเถระในพระพุทธศาสนา ผู้รู้ทางปริยัติธรรม อาจารย์แพทย์ แพทย์ ผู้แทนองค์กรพระพุทธศาสนา และองค์กรสุขภาพต่างๆ กว่า 60 ท่าน ได้ให้ข้อคิดเห็นร่วมกันดังนี้คือ

1 เห็นด้วยที่มีการขยายความหมายของจิต ให้กว้างไกลไปกว่าความหมายของจิตแพทย์เป็นคำจำกัดความที่กินความหมายถึงการมีสติ สมาธิ ปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาด้วย

2 ไม่เห็นด้วยกับคำว่า “จิตวิญญาณ” ซึ่งถูกนำมากำหนดเป็นอีกมิติหนึ่ง ด้วยเหตุผลดังนี้

2.1 คำว่า “จิต” และ “วิญญาณ” เป็นคำในพระพุทธศาสนาเป็นไวยากรณ์กัน เมื่อนำคำทั้งสองมาเรียงกันเป็น “จิตวิญญาณ” คำเดียว โดยกำหนดให้มีความหมายใหม่ ที่แตกต่างไปจากความหมายเดิม ซึ่งให้ความหมายที่ กายเกย คาบเกี่ยวกัน จนไม่อาจทำความเข้าใจได้ เช่น ถ้าถือตามหลักของ สปรส. เมื่อจิตมีสติ มีสมาธิ ก็ให้ถือเป็นสุขภาวะทางจิต แต่เมื่อใดจิตมีปีติสุข ก็กลายเป็นจิตวิญญาณ ครั้นเมื่อเกิดปัญญาขึ้น ก็กลายเป็นจิตอีก แท้ที่จริงจิตเป็นกุศลย่อมพัฒนาตั้งแต่ คีล สมาธิ ปัญญา จนกระทั่งเข้าถึง โลกุตระธรรม การนำไปดัดแปลงกระทั่งให้คำจำกัดความที่ขัดแย้งในตัวเอง ย่อมลดความน่าเชื่อถือในสิ่งที่จะระบุไว้ใน พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ ตลอดจน เป็นเหตุทำให้ภาษาทางพระพุทธศาสนาวิบัติ

2.2 คำว่า “จิตวิญญาณ” ไม่มีในหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ทั้งยังไม่เป็นที่รับรองของราชบัณฑิตยสถาน ไม่ใช่ภาษาที่เป็นทางการ ในปัจจุบันมีความนิยมใช้คำว่า “จิตวิญญาณ” กันอย่างแพร่หลายในความหมายที่แตกต่างกันออกไป ตามแต่ผู้ใช้จะกำหนด หากความหมายที่แน่นอนไม่ได้ที่ผ่านมาในวงการไม่เคยมีการใช้คำภาษาชาวบ้านไปตราเป็นภาษาราชการ หรือคำระดับชาติ

2.3 มีความพยายามขยายความคำว่า "จิตวิญญาณ" ไว้เป็นส่วนหนึ่งของหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งจะยิ่งสร้างความเข้าใจผิด เช่น หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่า สพรส. "ซูพุทธสุขภาพ" ให้สังคมสนใจแนวคิดตามหลักพุทธศาสนา โดยศึกษาว่าด้วยชีวิต ความตาย และจิตวิญญาณ แม้จะเป็นความปรารถนาดีที่จะให้คนไทยใช้พระพุทธศาสนามาดำเนินชีวิตและดูแลสุขภาพ แต่ทั้งคำว่า จิตวิญญาณ และคำว่า พุทธสุขภาพ ล้วนเป็นคำแต่งขึ้นเอง **อันที่จริงทั้งคำศัพท์และความหมายตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท กำหนดไว้อย่างแน่นอนแล้วในพระไตรปิฎก มิใช่ใครจะดัดเติมเสริมแต่งตามใจได้**

2.4 เอกสารของ สปรส. และองค์กรที่เกี่ยวข้องหลายแห่ง แม้จะพยายามเขียนให้เป็นกลางๆ เพื่อผู้นับถือศาสนาต่างๆ กัน แต่ด้วยเจตนาหรือไม่ก็ตาม การพยายามตราและอธิบายคำว่า "จิตวิญญาณ" ลงใน พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ มักทำให้เกิดข้อความบางคำที่มีผลกระทบหลักการของพระพุทธศาสนาอยู่เนืองๆ ในต่างกรรมต่างวาระกัน เช่น ว่า "พุทธบัญญัติไม่ช่วยให้คนพ้นทุกข์" หรือ "คำตอบสุดท้ายของสุขภาพกลับจะต้องเป็น "จิตวิญญาณ" ที่สอนให้เชื่อในพลังอำนาจเหนือตน ในพระผู้เป็นเจ้า" อันเป็นการนำเอาความเชื่อในศาสนาอื่น มาครอบงำอยู่เหนือปัญญาแห่งพระพุทธศาสนา และการเสนอว่า "จิตวิญญาณ" คือ จิตสูงสุด คือนิพพานหรือพระผู้เป็นเจ้า เท่ากับเป็นการเสนอ **ความเชื่อทางเทวนิยมเป็นอัตตา มาเทียบเคียงกับนิพพานซึ่งเป็นอนัตตา อันเป็นอเทวนิยม ทำให้คนไทยเข้าใจความหมายไขว้เขว เพราะนิพพานไม่ใช่จิตวิญญาณ และนิพพานไม่ใช่พระผู้เป็นเจ้า**

ผู้ร่วมสัมมนาฯ เคารพเสรีภาพในการนับถือศาสนาของคนไทยทุกคน และมีได้คาดหวังที่จะให้ พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติระบุคำหนึ่งคำใด ที่เน้นเฉพาะความสำคัญของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการให้ พ.ร.บ. ดังกล่าว ปรากฏคำหนึ่งคำใดที่ขัดแย้งกับหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่นับถือของคนไทยมากกว่าร้อยละ 90 ของประเทศ

ด้วยเหตุผลทั้งหมดดังกล่าว มูลนิธิพุทธธรรม องค์กรชาวพุทธ และ

ผู้ร่วมสัมมนาฯ จึงมีมติร่วมกัน ขอให้ตัดคำว่า “จิตวิญญาณ” ออกจากคำจำกัดความของร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ โดยให้เหลือแต่คำว่า “สุขภาพที่ดีหมายถึง สุขภาวะทางกาย ทางจิต และทางสังคม” การใช้คำว่า สุขภาวะทางจิตนั้น เป็นคำกลางๆ ที่ยอมรับได้ทุกๆ ศาสนา และสามารถครอบคลุมความหมายทุกประการของจิตที่ตีงาม อันจะนำไปสู่ความสุขของบุคคลและสังคมแวดล้อมอยู่แล้ว และไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับความเชื่อหรือศรัทธาของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือผู้นับถือศาสนาใดๆ ด้วยวิธีนี้จะนำมาซึ่งความสงบสันติ และเจริญก้าวหน้าแก่สังคมไทยอันเป็นส่วนรวม

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ ได้โปรดให้ความกรุณารับฟังข้อคิดเห็นดังกล่าวข้างต้น รวมทั้งพิจารณาตัดคำว่า “จิตวิญญาณ” ออกจากพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ เพื่อประโยชน์สุขของสังคมและประเทศชาติสืบไป

ขอแสดงความนับถือ

มูลนิธิพุทธธรรมและองค์กรชาวพุทธ รวม 25 องค์กร

แถลงการณ์

เกี่ยวกับคำจำกัดความของสุขภาพที่ระบุไว้ว่า “หมายถึง สุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ” โดยให้ความหมายว่า “**ทางจิต** มีความสุข เบิกบาน มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา ใจสบาย ไม่เครียด ไม่บีบคั้น **ทางจิตวิญญาณ** ได้ทำความดี และจิตใจสัมผัสกับความปีติสุข มีศาสนาหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความเอื้อเฟื้อ ลดความเห็นแก่ตัว” นั้น ผู้ร่วมสัมมนา ซึ่งประกอบด้วย พระเถรานุเถระในพระพุทธศาสนา ผู้รู้ทางปริยัติธรรม อาจารย์ แพทย์ แพทย์ ผู้แทนองค์กรพระพุทธศาสนา และองค์กรสุขภาพต่างๆ กว่า 60 ท่าน ได้ให้ข้อคิดเห็นร่วมกันดังนี้คือ

1. เห็นด้วยที่มีการขยายความหมายของจิต ให้กว้างไกลไปกว่าความหมายของจิตแพทย์ เป็นคำจำกัดความที่กินความหมายถึงการมีสติ สมาธิ ปัญญา ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาด้วย
2. ไม่เห็นด้วยกับคำว่า “จิตวิญญาณ” ซึ่งถูกนำมากำหนดเป็นอีกมิติหนึ่ง ด้วยเหตุผลดังนี้
 - 2.1 คำว่า “จิต” และ “วิญญาณ” เป็นคำในพระพุทธศาสนาเป็นไวยากรณ์กัน เมื่อนำคำทั้งสองมาเรียงกันเป็น “จิตวิญญาณ” คำเดียว โดยกำหนดให้มีความหมายใหม่ ที่แตกต่างไปจาก ความหมายเดิม ซึ่งให้ความหมายที่ กายเกย คาบเกี่ยวกัน จนไม่อาจทำความเข้าใจได้ เช่น ถ้าถือตามหลัก สปรส. เมื่อจิตมีสติ มีสมาธิ ก็ให้ถือเป็นสุขภาวะทางจิต แต่เมื่อใดจิตมีปีติสุข ก็กลายเป็นจิตวิญญาณ ครั้นเมื่อเกิดปัญญาขึ้น ก็กลายเป็นจิตอีก แท้ที่จริงจิตที่เป็นกุศลย่อมพัฒนาตั้งแต่ศีล สมาธิ ปัญญา จนกระทั่งเข้าถึงโลกุตระธรรม การนำไปดัดแปลง กระทั่งให้คำจำกัดความที่ขัดแย้งในตัวเอง ย่อมลดความน่าเชื่อถือในสิ่งที่ระบุไว้ใน พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ ตลอดจนจนเป็นเหตุทำให้ ภาษาทางพระพุทธศาสนาวิบัติ

- 2.2 คำว่า “จิตวิญญาน” ไม่มีในหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ทั้งยังไม่เป็นที่รับรองของราชบัณฑิตยสถาน ไม่ใช่ภาษาที่เป็นทางการ ในปัจจุบันมีความนิยมใช้คำว่า “จิตวิญญาน” กันอย่างแพร่หลายในความหมายที่แตกต่างกันออกไป ตามแต่ผู้ใช้จะกำหนด หากความหมายที่แน่นอนไม่ได้ ที่ผ่านมาในวงราชการไม่เคยมีการใช้คำภาษาชาวบ้านไปตราเป็นภาษาราชการหรือคำระดับชาติ
- 2.3 มีความพยายามขยายความคำว่า “จิตวิญญาน” ไว้เป็นส่วนหนึ่งของหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งจะยิ่งสร้างความเข้าใจผิด เช่น หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่า สวรรส. “ชูพุทธสุขภาพ” ให้สังคมสนใจแนวคิดตามหลักพุทธศาสนา โดยศึกษาว่าด้วยชีวิต ความตายและจิตวิญญาน แม้จะเป็นความปรารถนาดีที่จะให้คนไทยใช้พระพุทธศาสนามาดำเนินชีวิตและดูแลสุขภาพ แต่ทั้งคำว่า จิตวิญญาน และคำว่า พุทธสุขภาพ ล้วนเป็นคำแต่งขึ้นเอง อันที่จริงทั้งคำศัพท์และความตายตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท กำหนดไว้อย่างแน่นอนแล้วในพระไตรปิฎก มิใช่ใครจะตัดเติมเสริมแต่งตามใจได้
- 2.4 เอกสารของ สปรส. และองค์กรที่เกี่ยวข้องหลายแห่ง แม้จะพยายามเขียนให้เป็นกลางๆ เพื่อผู้นับถือศาสนาต่างๆ กัน แต่ด้วยเจตนาหรือไม่ก็ตาม การพยายามตราและอธิบายคำว่า “จิตวิญญาน” ลงใน พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติมักทำให้เกิดข้อความบางคำที่มีผลกระทบหลักการของพระพุทธศาสนาอยู่เนืองๆ ในต่างกรรมต่างวาระกัน เช่น ว่า “พุทธปัญญาไม่ช่วยให้คนพ้นทุกข์” หรือ “คำตอบสุดท้ายของสุขภาพกลับจะต้องเป็น “จิตวิญญาน” ที่สอนให้เชื่อในพลังอำนาจเหนือตน ในพระผู้เป็นเจ้า” อันเป็นการนำเอาความเชื่อในศาสนาอื่น มา

ครอบงำอยู่เหนือปัญญาแห่งพระพุทธศาสนาและการเสนอว่า “จิตวิญญาณ คือ จิตสูงสุด คือ นิพพาน หรือพระผู้เป็นเจ้า” เท่ากับเป็นการเสนอความเชื่อทางเทวนิยม เป็นอัตตา มาเทียบเคียงกับนิพพาน ซึ่งเป็นอนัตตา อันเป็นอเทวนิยม ทำให้คนไทยเข้าใจความหมายไขว้เขว เพราะนิพพานไม่ใช่จิตวิญญาณ และนิพพานไม่ใช่พระผู้เป็นเจ้า

องค์กรชาวพุทธ และผู้ร่วมสัมมนาฯ เคารพเสรีภาพในการนับถือศาสนาของคนไทยทุกคน และมีได้คาดหวังที่จะให้ พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ ระบุคำหนึ่งคำใดที่เน้นเฉพาะความสำคัญของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการให้ พ.ร.บ. ดังกล่าว ปรากฏคำหนึ่งคำใดที่ขัดแย้งกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่นับถือของคนไทยมากกว่าร้อยละ 90 ของประเทศ ด้วยเหตุผลทั้งหมดดังกล่าว มูลนิธิพุทธธรรม องค์กรชาวพุทธ และผู้ร่วมสัมมนาฯ จึงมีมติร่วมกัน ขอให้ตัดคำว่า “จิตวิญญาณ” ออกจากคำจำกัดความของ ร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ โดยให้เหลือแต่คำว่า “สุขภาพที่ดี หมายถึง สุขภาวะทางกาย ทางจิต และทางสังคม” การใช้คำว่า สุขภาวะทางจิตนั้น เป็นคำกลางๆ ที่ยอมรับได้ทุกๆ ศาสนา และสามารถครอบคลุมความหมายทุกประการของจิตที่ตีงาม อันจะนำไปสู่ความสุขของบุคคลและสังคมแวดล้อมอยู่แล้ว และไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับความเชื่อหรือศรัทธาของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือผู้นับถือศาสนาใดๆ ด้วยวิธีนี้จะนำมาซึ่งความสงบสันติ และความเจริญก้าวหน้าแก่สังคมไทยอันเป็นส่วนรวม

มูลนิธิพุทธธรรม และองค์กรชาวพุทธ รวม 25 องค์กร
และผู้เข้าร่วมสัมมนา ในหัวข้อ “การส่งเสริมการบริหารจิตเพื่อสุขภาพ”
 เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2545 ณ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข
 2 สิงหาคม 2545

เหตุผลประกอบ

การเสนอมติให้ตัดคำว่า “จิตวิญญาณ” ออกจากคำจำกัดความ
ของสุขภาพ ใน ร่าง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ

โดย

มูลนิธิพุทธธรรม องค์การพระพุทธศาสนาและผู้เข้าร่วมสัมมนา

ตามที่มูลนิธิพุทธธรรมได้จัดสัมมนาเรื่อง “การส่งเสริมการบริหารจิตเพื่อสุขภาพ” ในวันที่ 16 กรกฎาคม 2545 ณ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข โดยมีวัตถุประสงค์ที่ ๑ พณฯ รมต. สุदारัตน์ เกยุราพันธุ์ ประธานเปิดงานได้กำหนดไว้ว่า “เป็นโอกาสแรกที่เปิดโอกาสให้ผู้แทนองค์การพระพุทธศาสนา ได้มีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นต่อร่าง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ นับเป็นนิมิตหมายที่ดี ที่จะได้นำความคิดเห็นจากที่สัมมนานี้ไปปรับปรุงแก้ไขร่าง พ.ร.บ. ดังกล่าว ให้เป็นธรรมนุญสุขภาพของคนไทยอย่างแท้จริง”

เกี่ยวกับคำจำกัดความของสุขภาพที่ระบุไว้ว่า “หมายถึงสุขภาพะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ โดยให้ความหมายว่า **ทางจิต** มีความสุข เบิกบาน มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา ใจสบาย ไม่เครียด ไม่บีบคั้น **ทางจิตวิญญาณ** ได้ทำความดี และจิตใจสัมผัสกับความปีติสุข มีศาสนาหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความเอื้อเพื่อ ลดความเห็นแก่ตัว” นั้น ผู้ร่วมสัมมนาซึ่งประกอบด้วย พระเถรานุเถระในพระพุทธศาสนา ผู้รู้ทางปริยัติธรรม อาจารย์แพทย์ แพทย์ ผู้แทนองค์การพระพุทธศาสนา และองค์กรสุขภาพต่างๆ กว่า 60 ท่าน ได้ให้ข้อคิดเห็นร่วมกันดังนี้คือ

1. **เห็นด้วยที่มีการขยายความหมายของจิต** ให้กว้างไกลไปกว่าความหมายของจิตแพทย์เป็นคำจำกัดความที่กินความหมายถึงการมีสติ สมาธิ ปัญญา อันเป็นแก่นแท้ทางพระพุทธศาสนา การมีสุขภาพะทางจิต ย่อมเป็นทางออกที่แท้ของสังคมไทยและของมวลมนุษยชาติด้วย บุคคลผู้มีจิตที่เป็น

กุศล นับตั้งแต่ มหากุศลจิต รูปาวจรจิต และอรูปราวจรจิต ย่อมกระทำกรรมดีทั้งต่อตนเองและสังคมแวดล้อม อันทำให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข บุคคลที่ขัดเกลากิเลสจนได้ซึ่งโลกุตรจิตย่อมไปถึงซึ่งนิพพาน

2. **ไม่เห็นด้วยกับคำว่า “จิตวิญญาน”** ซึ่งถูกนำมากำหนดเป็นอีกมิติหนึ่ง แม้ว่าด้วยความปรารถนาดีของผู้ร่างที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยทางจิตใจ ที่จะช่วยทั้งบุคคลและสังคมดีขึ้น ทั้งพยายามใช้คำกลางๆ หวังว่าจะเข้าใจกับทุกๆ ศาสนา แต่การใช้คำว่า “จิตวิญญาน” ก็ทำให้เกิดปัญหาหลายอย่างตามมา ด้วยเหตุผลดังนี้ :

2.1 คำว่า “จิต” และ “จิตวิญญาน” เป็นคำในพระพุทธศาสนา เป็นไวยากรณ์กัน ถ้านำคำทั้งสองมาเรียงกันเป็น “จิตวิญญาน” โดยกำหนดให้มีความหมายใหม่ที่แตกต่างไปจากความหมายเดิม ซึ่งให้ความหมายที่กายเกยคาบเกี่ยวกัน จนไม่อาจทำความเข้าใจได้ ตัวอย่างเช่น ถ้าถือตามหลักของ สปรส. เมื่อจิตมีสติ มีสมาธิ ก็ให้ถือเป็นสุขภาวะทางจิต แต่เมื่อใดจิตมีปีติสุขก็กลายเป็นจิตวิญญาน ครั้นเมื่อเกิดปัญญาขึ้นก็กลายเป็นจิตอีก จะเห็นได้ว่าเพียงแค่นี้ก็สร้างความสับสนเข้าใจไม่ได้ และไม่ถูกต้องเสียแล้ว แท้ที่จริงภาวะของจิตที่เป็นกุศล ย่อมพัฒนาตั้งแต่การมีศีล มีสมาธิ มีปัญญา จนกระทั่งเข้าถึงซึ่งโลกุตรธรรม เหล่านี้พระพุทธเจ้าได้พิสูจน์และสั่งสอนไว้เป็นอย่างดีแล้ว การนำไปดัดแปลงกระทั่งให้คำจำกัดความที่ขัดแย้งในตัวเอง ย่อมลดความน่าเชื่อถือในสิ่งที่จะระบุไว้ใน พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ ตลอดจนเป็นเหตุทำให้ ภาษาทางพระพุทธศาสนาวิบัติ

2.2 คำว่า “จิต” และ “วิญญาน” เป็นคำในภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาดั้งเดิมที่รักษาพระพุทธพจน์เอาไว้ มีหลักไวยากรณ์ที่แน่นอน เมื่อนำมาใช้ก็ควรรักษาให้ตรงตามหลักและความหมายเดิม ปัจจุบันมีความนิยมใช้คำว่า “จิตวิญญาน” กันอย่างแพร่หลาย ในความหมายที่แตกต่างกันออกไป ตามแต่ผู้ใช้จะกำหนด จนหาความหมายที่แน่นอนไม่ได้ เช่น หมายถึงภุติผี หมายถึงน้ำใจ หมายถึงอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัว หมายถึงศักดิ์ศรี หมายถึง

ประเพณีท้องถิ่น หมายถึงความขลังของป่าเขา หมายถึงปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ หมายถึงพลังงานและมวลสารในจักรวาล เป็นต้น จิตวิญญาณถูกใช้เป็นแพชชั่นจนติดปาก แต่หากความหมายที่แท้จริงยังไม่ได้ คำว่า “จิตวิญญาณ” จึงไม่ใช่ภาษาราชการ ที่ผ่านมาในวงราชการไม่เคยมีการใช้คำภาษาชาวบ้าน ไปตราเป็นภาษาราชการหรือคำระดับชาติ คำว่า “จิตวิญญาณ” ไม่มีหลักฐานการใช้ในทางพระพุทธศาสนา ทั้งยังไม่เป็นที่รับรองของราชบัณฑิตยสถาน ไม่ใช่ภาษาที่เป็นทางการ

2.3 มีความพยายามขยายความคำว่า “จิตวิญญาณ” ไว้เป็นส่วนหนึ่งของหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งจะยิ่งสร้างความเข้าใจผิด เช่น หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่า “**“รื้อกระบวนทัศน์” สวรรส. “ชูพุทธสุขภาพ”** โดยนายแพทย์สังกัด สวรรส. ท่านหนึ่งกล่าวว่า ผมอยากให้สังคมสนใจแนวคิดตามหลักพุทธศาสนา โดยผมจะเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องกระบวนทัศน์สุขภาพในสังคมไทยว่าด้วย ความตายและจิตวิญญาณ¹ แม้จะเป็นความปรารถนาดีที่จะให้คนไทยใช้พระพุทธศาสนามาดำเนินชีวิตและดูแลสุขภาพ แต่ทั้งคำว่า จิตวิญญาณ และคำว่า พุทธสุขภาพ ล้วนเป็นคำแต่งขึ้นเองตามใจนึก **แท้ที่จริงหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสนาที่กำหนดไว้อย่างแน่นอนแล้วในพระไตรปิฎก มิใช่ใครจะตัดเติมเสริมแต่งตามใจได้**

2.4 พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงเหตุที่พระสังฆกรรมเสื่อมเสื่อมสูญ ไว้ดังนี้ “**ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 2 อย่างนี้ ทำให้พระสังฆกรรมเสื่อมสูญได้ คือ บทพยัญชนะที่ผิดพลาดและเนื้อความที่รู้อย่างผิดพลาด ดูกรภิกษุทั้งหลาย เนื้อความของบทพยัญชนะที่ผิดพลาด ก็ถูกรู้อย่างผิดพลาดด้วยเช่นกัน ธรรม 2 อย่างนี้ ทำให้พระสังฆกรรมเสื่อมสูญได้แล**” (อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาติ อธิกรณวรรค)

การใช้คำว่า “จิตวิญญาณ” นับเป็นบทพยัญชนะที่ผิดพลาด และเป็นเนื้อความที่รู้อย่างผิดพลาดด้วยเช่นกัน จึงเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเสื่อม

¹ มติชนรายวันประจำวันที่ 3 กรกฎาคม 2545

เสื่อมสูญได้ ตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ จึงน่าจะพิจารณาคำนี้ด้วย
 สัมมาทิวาว่า การใช้คำ “จิตวิญญาณ” เป็นสาเหตุหนึ่งในหลายๆ สาเหตุ ที่มี
 ผลทำให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยเสื่อมลง

2.5 การเปิดใช้คำว่า “จิตวิญญาณ” ในเอกสารของ สปปรส. และ
 องค์กรที่เกี่ยวข้องหลายแห่งแม้จะพยายามเขียนให้เป็นกลางๆ เพื่อผู้นับถือ
 ศาสนาต่างๆ กัน แต่ข้อความบางคำกลับเป็นการลบหลู่และกล่าวร้าย
 พระพุทธศาสนา และนำความเชื่อของศาสนาอื่นมาครอบงำพระพุทธศาสนา
 ทำให้พระพุทธศาสนาได้รับความเสียหาย

สปปรส. ได้ตีพิมพ์บทความ “เปิดหน้าต่างความคิด สุขภาพทางจิต
 วิญญาณ” ความว่า “จิตวิญญาณ” คือ มิติที่ว่าเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคืออะไร
 ซึ่ง “จิต” ไปไม่ถึง คำว่า “จิตวิญญาณ” ต้องใช้คำหลายคำมาช่วยอธิบายและ
 ตอบโจทย์ คือ คำว่า ปัญญา ศรัทธา การมีสติ ความดี ความงาม ความจริง
 ล้ำพียงพุทธปัญญาอย่างเดียวไม่ช่วยให้คนพ้นทุกข์ได้ อาจทำให้จ่อมจมอยู่ใน
 ทุกข์ด้วยซ้ำไป²

สปปรส. ตีพิมพ์ในหนังสือ “สู่สุขภาพทางสังคมและจิตวิญญาณ” ความว่า
 จิตวิญญาณในที่นี้หมายถึงจิตขั้นสูง คือ จิตที่ลดความเห็นแก่ตัว จิตที่เห็น
 แก่ผู้อื่น จิตที่เข้าถึงสิ่งสูงสุด นิพพานหรือพระผู้เป็นเจ้า³

องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูประบบสุขภาพของ สปปรส. ตีพิมพ์บทความ
 “จิตวิญญาณกับปัญหาสุขภาพในโลกศตวรรษใหม่” ความว่า เหตุใดสุขภาพ
 ทางจิต จึงไม่สามารถเป็นคำตอบสุดท้ายให้กับปัญหาสุขภาพทั้งปวงในโลก
 ยุคปัจจุบันได้.... ตรงนี้แหละมิติทางจิตวิญญาณตามกรอบ WHO อยู่เหนือ
 ระดับสุขภาพทางจิตแห่งโลกียวิสัย กล่าวคือ คุณสมบัติของจิตวิญญาณนั้น
 อย่างน้อยจะต้อง....มีความเชื่อในพลังอำนาจที่เหนือกว่าตนในพระผู้เป็นเจ้า⁴

² มติชนสุดสัปดาห์ เพื่อสุขภาพคนไทย สปปรส., 17 กุมภาพันธ์ 2545

³ ศ.นพ.ประเวศ วะสี. สู่สุขภาพทางสังคมและจิตวิญญาณ.

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, พฤศจิกายน 2545

⁴ มูลนิธิสุขภาพไทย ศาสตราจารย์ชวิต. มติชนรายวัน, 27 มกราคม และ 3 กุมภาพันธ์ 2545

แท้ที่จริง พุทธปัญญา คือ ปัญญาแห่งพุทธ - ปัญญาของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม กำลังถูก สปรส.ปฏิบัติเสกษา ไม่ช่วยให้คนพ้นทุกข์ กลับจ่อมจมอยู่ในทุกข์ด้วยซ้ำไป และคำตอบสุดท้ายของสุขภาพกลับจะต้องเป็น "จิตวิญญาณ" ที่สอนให้เชื่อในพลังอำนาจเหนือตน ในพระผู้เป็นเจ้าของตน ตรงนี้เท่ากับเป็นการนำเอาความเชื่อในศาสนาอื่นมาครอบงำอยู่เหนือปัญญาแห่งพระพุทธศาสนา

อนึ่ง การเสนอว่าจิตวิญญาณ คือ จิตสูงสุด คือ นิพพานหรือพระผู้เป็นเจ้าของตน ก็เป็นการเสนอความเชื่อทางเทวนิยมเป็นอัตตา มาเทียบเคียงกับนิพพานซึ่งเป็นอนัตตาอันเป็นอเทวนิยม ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้เปรียบเทียบกันไม่ได้ มีแต่จะทำให้คนไทยไขว้เขว เพราะนิพพานไม่ใช่จิตวิญญาณ และนิพพานก็ไม่เหมือนกับพระผู้เป็นเจ้าของตน

ด้วยเหตุผลทั้งหมดดังกล่าว ผู้ร่วมสัมมนาฯ จึงมีมติร่วมกันขอให้ตัดคำว่า "จิตวิญญาณ" ออกจากคำจำกัดความของร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ โดยให้เหลือแต่คำว่า "สุขภาพที่ดีหมายถึง สุขภาวะทางกาย ทางจิต และทางสังคม" ผู้ร่วมสัมมนาเคารพในเสรีภาพในการนับถือศาสนาของคนไทยทุกคน และมีได้คาดหวังที่จะให้ พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ ระบุคำหนึ่งคำใดที่เน้นเฉพาะความสำคัญของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ขณะเดียวกัน ก็ไม่ต้องการให้ พ.ร.บ. ดังกล่าวปรากฏคำหนึ่งคำใดที่ขัดแย้งกับหลักพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่ยึดถือของคนไทยมากกว่าร้อยละ 90 ของประเทศ การใช้คำว่า สุขภาวะทางจิตนั้น เป็นที่ยอมรับได้ทุกๆ ศาสนา และสามารถครอบคลุมความหมายทุกประการของจิตที่ดั่งาม อันจะนำไปสู่ความสุขของบุคคลและสังคมแวดล้อมอยู่แล้ว สุดแล้วแต่ใครจะตีความหรืออธิบายอย่างไรก็ได้ และไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับความเชื่อหรือศรัทธาของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือผู้นับถือศาสนาใดๆ ด้วยวิธีนี้จะนำมาซึ่งความสงบสันติและความเจริญก้าวหน้าแก่สังคมไทยอันเป็นส่วนรวม

จิตวิญญาณ*

ในปัจจุบัน สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติขึ้นมาฉบับหนึ่ง เพื่อรวบรวมความคิดเห็นจากองค์กรสุขภาพและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ในร่างดังกล่าวระบุว่า “สุขภาพดี” หมายถึง “สุขภาพของกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ (มโนธรรม)” นั้น

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) ได้บัญญัติศัพท์ขึ้นมาใหม่คือคำว่า “จิตวิญญาณ” โดยอาศัยรากศัพท์เดิมมาจากศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ภายหลังจากนำศัพท์ 2 คำ คือ “จิต” และ “วิญญาณ” มารวมเป็นคำๆ เดียว คือ “จิตวิญญาณ” แล้วจึงเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาต่อไปว่า มีผลกระทบอย่างไร เมื่อ สปรส. บัญญัติศัพท์ใหม่ขึ้นมาใช้ในครั้งนี้

ต่อไปนี้เป็นการสัมภาษณ์ ศ.ดร.ระวี ภาวิไล ถึงเรื่องศัพท์คำว่า “จิตวิญญาณ” มีดังนี้

ความหมายคำว่า จิตหรือวิญญาณ ตามแนวพระพุทธศาสนา

พูดถึงเรื่องจิตวิญญาณ อันที่จริงถ้าพิจารณาในแนวทางของพระอภิธรรม คำว่า “จิต” กับคำว่า “วิญญาณ” ท่านถือเป็นคำที่เป็นไวยากรณ์ของกันได้ หมายความว่าแทนที่ท่านจะเรียกว่าจิต ท่านเรียกว่าวิญญาณก็ได้ วิญญาณในทางพระอภิธรรมหรือแม้แต่ในทางพระสูตร ท่านหมายถึงวิญญาณชั้น เป็นชั้น 1 ใน 5 เป็นนามชั้น 1 ใน 4 ชั้น คือองค์ประกอบของชีวิต อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงวิเคราะห์ออกมา เพื่อการประกาศธรรมของท่าน ท่านจะแยกแยะปรากฏการณ์ชีวิตออกเป็น

1. รูปชั้น
2. เวทนาชั้น
3. สัญญาชั้น

* ศ.ดร.ระวี ภาวิไล คัดจากหนังสือ “คำว่า จิตวิญญาณ ในร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างไร ?” เครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, 2546.

4. สังขารชั้น

5. วิญญาณชั้น

ชั้นเหล่านี้เป็นธรรมชาติที่เรียกว่า มีปัจจัยปรุงแต่ง เป็นสังขตธรรม แต่ว่าก็เป็นปรมาตถธรรมด้วย เป็นของมีจริงอาจจะตามหลักที่ว่าปรมาตถ์ นี่คือธรรมชาติที่มีอยู่จริง ถ้าเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดขึ้นบัญญัติขึ้น ท่านเรียกว่า บัญญัติธรรม บัญญัติธรรมนั้นบางครั้งเรียกว่า สมมติหรือสมมุติ บางครั้งท่านเรียกว่า สมมุติบัญญัติ เอาสองคำมาใช้อยู่ด้วยกันเลย แต่มีความหมายร่วมกันว่า เป็นสิ่งที่มนุษย์คิดขึ้น ตกลงกันให้มีเพื่อประโยชน์ของการดำเนินชีวิตตามธรรมดา สมมุติบัญญัติไม่มีความลึกซึ้งเหมือนสิ่งที่เรียกว่า ปรมาตถธรรม ปรมาตถธรรมเป็นของมีจริงในธรรมชาติ จะมีมนุษย์เกิดขึ้นหรือไม่ คิดอะไรขึ้นเป็นบัญญัติหรือไม่ก็ตาม ปรมาตถธรรมนั้นมีอยู่แล้ว

ลักษณะของจิต และองค์ประกอบของจิตที่เรียกว่า เจตสิก

ปรมาตถธรรมนี้ ในเชิงพระอภิธรรมท่านจำแนกเป็น 4 ประการด้วยกัน คือ ปรมาตถธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง ได้แก่ จิต เจตสิก และรูป ส่วนปรมาตถธรรมอีกอย่างหนึ่งท่านเรียกว่านิพพาน นั่นหมายความว่า ปรมาตถธรรม ท่านจำแนกแบบนี้มี 4 คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพานนี้สามารถวิเคราะห์ได้อีกแบบหนึ่งคือ

จิต เจตสิก ได้แก่ นามชั้น

รูป ก็คือรูปชั้น

ส่วนนิพพานนั้น พ้นจากความเป็นชั้น

ถ้าเราจำแนกอย่างนี้แล้ว จะเห็นได้ว่าเมื่อกล่าวถึงวิญญาณชั้นนั้น เฉพาะวิญญาณชั้นนี้อาจจะเรียกว่าจิตนั่นเอง เจตสิกนั้นเป็นเวทนาชั้นหนึ่ง สัญญาชั้นอีกหนึ่ง นอกจากนั้นเรียกว่าเป็นสังขารชั้นทั้งนั้น เวทนาเจตสิก เป็นเวทนาชั้น สัญญาเจตสิกเป็นสัญญาชั้น เจตสิกที่เหลือรวมเป็นสังขารชั้น ในพระอภิธรรม ท่านยังแสดงต่อไปอีกถึงจำนวนเจตสิก จิตซึ่งถือว่าเป็นหนึ่ง

เป็นตัวธรรมชาติรู้ เจตสิกเป็นธรรมชาติที่เกิดประกอบจิต จะต้องอธิบาย อันนี้เพื่อให้เห็นชัดในเรื่องที่ถาม เมื่อท่านแสดงว่าเจตสิกมี 52 ประเภท ภาษาไทยเราใช้คำเรียกว่า ดวงไปหมด ที่จริงควรจะใช้คำว่าประเภท เจตสิก ทั้ง 52 ประเภทนี้ เป็นเวทนาขันธ์เสียหนึ่ง เป็นสัญญาขันธ์หนึ่ง ที่เหลือทั้งหมด อีก 50 เป็นสังขารขันธ์ทั้งนั้น ทั้งสังขารขันธ์ เวทนาขันธ์ และสัญญาขันธ์ รวมกันเป็น 52 ถือเป็นธรรมชาติที่เกิดประกอบจิต นี้ก็ยังพอเห็นได้

ศัพท์พระพุทธศาสนาที่ศาสนาคริสต์นำไปใช้ ในอีกความหมายหนึ่งที่แตกต่างออกไปจากเดิม

เราต้องรับรู้ว่าในยุคปัจจุบันนี้ คำสอนทางศาสนาต่างๆ เข้ามาปนเปกัน เข้ามาสับสนกัน ในกรณีเรื่องที่เรากล่าวถึงนี้ คำสอนทางศาสนาคริสต์มี หลักสำคัญที่แตกต่างจากพระพุทธศาสนา คือการกล่าวถึงพระเป็นเจ้า เขามี ภาษาของเขา เป็นภาษาดั้งเดิมของเขา ภายหลังแปลมาเป็นภาษาตะวันตก เพราะ คนตะวันตกรับภาษาดั้งเดิมที่เป็นมาอาจจะเริ่มต้นมาจากภาษาฮีบรู แล้วก็ ถูกนำเข้าไปในกรีกในโรมัน ก็เป็นภาษาโรมันกรีก รับเอาศัพท์ภาษายิวเข้าไป มันเป็นกลุ่มภาษาที่จะประกาศคริสต์ศาสนา ในหลักการของคริสต์ศาสนา นี้ มีคำที่กล่าวถึงพระเป็นเจ้า มีหลักทางคริสต์ที่ว่าพระเป็นเจ้านั้นปรากฏต่อ มนุษย์เป็น 3 ลักษณะ

1. ภาษาอังกฤษว่า God the Spirit พระเป็นเจ้าเมื่อมาปรากฏจะ อยู่ในลักษณะเป็นนามธรรม ไร้ตัวตน แปลเป็นไทยว่า พระจิต
2. พระเจ้าปรากฏในลักษณะรูปแบบคล้ายมนุษย์ ในคริสต์ศาสนา ถือพระเจ้าเหมือนพ่อที่รักลูก จึงเป็น God the Father แปลว่า พระบิดา พระเจ้าในรูปลักษณะของบุรุษผู้เป็นพ่อ
3. พระเจ้าที่มาปรากฏในโลกนี้ในลักษณะที่เป็นมนุษย์แต่ว่าเป็น บุตรของพระเจ้า คือ พระบุตร God the Son สำหรับ God the Son นี้ ศาสนาคริสต์ประกาศว่าคือพระเยซู

เพราะฉะนั้นสรุปว่า พระเจ้ามี 3 ลักษณะ ได้แก่ God the Spirit, God the Father, God the Son

เมื่อคนตะวันตกเข้ามาประกาศศาสนาคริสต์ในประเทศไทยได้ศาสนิกเป็นคนไทย ก็ศึกษาเพื่อหาคำที่จะแปลพระคัมภีร์ของเขาให้เป็นภาษาไทย เพราะฉะนั้นเขาจึงแปลคำว่า

1. God the Spirit เป็นพระจิต เรบอกว่าเป็นมาขอยืมคำว่าจิต จากพุทธศาสนาไป แต่ไปใช้ในความหมายอื่น ใช้ในความหมายของเขาแล้ว นี่คือพระจิต
2. God the Father นี่คือใคร คือพระบิดา ได้แก่ พระเจ้าในลักษณะของความเป็นพ่อ พระเจ้าในฐานะเป็นพระบิดา ฉะนั้นจึงมีพระจิต พระบิดาแล้ว
3. เมื่อมีลูกพระเจ้า ถ้าเรารวมกันเรียกว่า God the Son คือพระเยซู เป็นพระบุตร

สามอันนี้ สามเสี้ยนนี้เป็น Trinity หรือ ตรีสภาวะของสิ่งสูงสุดในคริสตศาสนาที่เข้ามาประสานกัน

ความหมายของคำว่า “จิตวิญญาณ”

ที่นี้คำว่า “จิตวิญญาณ” นี้ จะหมายความว่าอย่างไร เมื่อดูในมนุษย์ โดยทั่วไปพระเยซูก็เป็นมนุษย์ แล้วก็ก็เป็นลูกพระเจ้า ถ้าสืบสาวไปในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของคำสอนคริสต์ ที่มีมาเมื่อก่อนพระเยซูมาปรากฏ คือคำสอนเรื่องพระเจ้านี้มีตกทอดมาตั้งแต่สมัยพวกยิวโบราณ คำสอนที่ตกทอดมาในสมัยยิวโบราณนั้น ถือว่าพระเจ้าสร้างมนุษย์ สร้างมนุษย์ขึ้นมาอย่างไร รายละเอียดผมจะไม่พูด พระเจ้าซึ่งมีอำนาจมาก เป็นใหญ่ในจักรวาล เกิดขึ้นมาอย่างไรเราไม่ต้องพูดถึง พระเจ้าเป็นผู้ที่มีอำนาจ มีอำนาจครอบงำโลกธาตุทั้งหมด อยู่ทุกหนทุกแห่ง รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง พระเจ้าสร้างมนุษย์ขึ้นมาคนเดียวก่อน เป็นมนุษย์ผู้ชาย แล้วสร้างมนุษย์ผู้หญิงตามมา โดยเอาซี่โครง

มนุษย์ผู้ชายมาสร้างมนุษย์ผู้หญิงให้อยู่ด้วยกัน แล้วก็ให้มนุษย์ผู้หญิงผู้ชาย คู่แรก เท่ากับว่าเป็นลูกพระเจ้า ที่ผ่านมายังไม่กล่าวถึงพระบุตรคือ พระเยซูเลย สองคนนี้อยู่ด้วยกันในสวนสวรรค์ที่ชื่อว่า อีเดน อย่างผาสุก ไม่มีความรู้ ไม่มีความเข้าใจ มีแต่ความสุข รู้ว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้าง แล้วพระเจ้าได้สั่งห้ามไว้ว่า อย่าไปกินผลไม้ที่ออกมาจากต้นไม้ต้นหนึ่ง

เรื่องก็มีว่า มีมารหรือซาตานแปลงเป็นงูมายุให้ลองกินดู พอกินดูแล้ว ก็มีความรู้สึกเรื่องเพศ และเนื่องจากว่ามีความรู้สึกเรื่องเพศก็มีความอับอาย เกิดความรู้สึกอับอาย กลายเป็นเรียกว่าบาป เป็นคนบาป พระเจ้ารู้เข้าก็โกรธ พระเจ้าโกรธได้นะ ไม่พอใจไล่ออกจากสวนสวรรค์ เพราะฉะนั้นต้องจากสวนอีเดนลงมาอยู่ในโลกมนุษย์ แล้วก็มาสืบพืชพันธุ์เป็นมนุษย์ แต่เมื่อพระเจ้าสร้างมนุษย์ขึ้นมา นั้น ก็ประสาทให้ในมนุษย์มีสิ่งที่เรียกว่า Soul ก็คือ เป็นส่วนซึ่งมีธรรมชาติอย่างเดียวกับผู้สร้างคือ ธรรมชาติเช่นพระเจ้าเหมือนกัน แต่มันอยู่ลึกซึ่งอยู่ในชีวิต Soul อันนี้แหละที่เป็นตัวสำคัญในมนุษย์ เมื่อมนุษย์ถูกไล่ลงมาแล้วนั้นก็มาอยู่สืบลูกหลานมา มันมีบาปดั้งเดิมคือ บาปที่มนุษย์คู่แรกนั้นทำไว้ เรียกว่าบาปดั้งเดิม Original sin ทำให้มนุษย์ต้องมาทรมานอยู่ในโลก จะต้องมาอยู่ในชีวิตของความเป็นทุกข์ และไม่สำนึกถึงว่าตัวนี้มี Soul อยู่ ที่จะมีโอกาสกลับไปอยู่กับพระเจ้าอย่างเดิม ตัว Soul นี้เองที่ถูกเรียกว่า "จิตวิญญาณ" ในคริสตธรรม ทั้งนี้คำว่าวิญญาณก็ดี คำว่าจิตก็ดี ล้วนยืมมาจากคำในพระพุทศศาสนา แต่ว่าเอาไปแปลตรงกับคำว่า Soul เลย ตามที่ถามความเห็นของผม ผมจึงตอบความเห็นผมอย่างที่ผมรู้มาว่า มันเป็นความสับสนแล้ว เนื่องจากมายืมคำทางพระพุทศศาสนาไปใช้ การนำเอาคำว่า จิตวิญญาณก็ดี หรือแม้แต่คำว่า วิญญาณ เฉยๆ กิติ มาใช้นั้น ยืมมาจากคำของพระพุทศศาสนา ไปใช้ในอีกความหมายหนึ่งที่แตกต่างออกไปจากเดิม ซึ่งเป็นการสร้างความสับสนให้เกิดขึ้น ทำให้ความเข้าใจทางภาษาศาสตร์บิดเบือนไปจากเดิม

ความสับสนกับผลกระทบของการใช้คำ “จิตวิญญาณ”

ถาม : ปัจจุบันนี้มีผู้นำเอาคำว่า จิตวิญญาณมาใช้โดยทั่วไปนั้นก่อให้เกิดความเข้าใจที่สับสนหรือเปล่า

ศ.ดร.ระวี : คนตั้งหลายคนใช้ศัพท์นี้ ผมสงสัยว่าทำไมเขาใช้ ผมได้แต่เดา ผมจะไปรู้ได้ยังไงว่าเขาใช้ทำไม ผมอดข้องใจไม่ได้ ผมเดาว่าเวลาที่เขาพูดที่เขาคิดถึงคำว่า Spirit ซึ่งคำว่า Spirit นี้ เราเคยแปลว่า น้ำใจ เราไม่ได้แปลว่า จิต-วิญญาณ แต่เดี๋ยวนี้ไปพบคำว่า มีน้ำใจ กลายเป็นแปลว่า มีจิต-วิญญาณ คือไปยกเอาคำนั้นมาโดยจะรู้หรือไม่ก็ตาม ว่ามันมีความหมายอย่างที่ผมพูด คือ รากศัพท์มาจากความคิดทางตะวันตก หรือความคิดในคริสตศาสนา หมายถึง จิตวิญญาณ หรือ Soul ดังได้กล่าวมาแล้ว

ถาม : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ เขาใช้คำว่า สุขภาพดี หมายถึง สุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ (มีโนธรรม)

ศ.ดร.ระวี : ถ้ายิ่งพูดแบบนี้ก็ยังสับสนมากขึ้น กาย ใจ จิต คือใจ คือวิญญาณธาตุ แล้วอารมณ์คือ สิ่งที่มีส่วนหนึ่งมันเป็นทั้งธาตุ คำว่าอารมณ์ตามความหมาย Emotion ไม่ใช่ศัพท์ทางอภิธรรมว่าอารมณ์ หมายถึงสิ่งที่จิตรู้ ส่วน Emotion ทางจิตวิทยาแปลว่า อาเวค บางครั้งก็เทียบคล้ายกับคำว่า Mood Mood นี้คือเวทนانه สุขเวทนา คือ โสมนัส ทุกขเวทนา คือ โทมณัส และ อุเบกขาเวทนา คือ เป็นกลางๆ

ถาม : อย่างที่เขาเข้าใจ จิตหรือจิตใจคือ สุขภาพจิตหรือเปล่า

ศ.ดร.ระวี : คำว่าสุขภาพจิตมีความเป็นมาอย่างไร มันมาทางจิตวิทยาตะวันตกแล้ว สมมติเราเห็นว่า Mental health คำว่า Mental health ถ้าคิดตามพระพุทธศาสนาสุขภาพจิตดีไม่ดี ก็คือใจมีกุศลหรืออกุศล คือเป็นการกล่าวถึงว่าใจประกอบด้วยคุณธรรม หรือบาปกรรม บุญหรือบาป ใจเป็นบุญเราเรียกว่าใจมีสุขภาพดี ในทางพระพุทธศาสนา เราถือสุขภาพใจคือใจที่มีกุศลธรรมประกอบ แต่ถ้าใจที่มีอกุศลประกอบคือใจมีสุขภาพไม่ดี อันนี้ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกได้พูดถึง คุณไปค้นดูเถอะ ท่านพูดในลักษณะนี้

ถาม : สุขภาพจิตกับสุขภาพใจนั้นคืออันเดียวกัน

ศ.ดร.ระวี : ในกรณีนี้จิตกับใจนี้ก็เรื่องเดียวกัน อย่างที่เราพูดมาแล้ว

ถาม : คำว่าสุขภาพจิตนี่คือลักษณะขององค์ประกอบของจิตใช่ไหม

ศ.ดร.ระวี : ใจที่มีสุขภาพดีก็คือจิตที่มีองค์ประกอบของจิตคือ เจตสิก เป็นฝ่ายตั้งงามหรือโสถณเจตสิก และใจที่มีสุขภาพไม่ดีก็คือจิตที่มีองค์ประกอบของจิตหรือเจตสิกฝ่ายเป็นอกุศลมาประกอบ

ถาม : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) ใช้คำว่าทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ

ศ.ดร.ระวี : นั่นนะซี มันเป็นแนวคิดทางศาสนาที่มี Soul ชีวิตประกอบด้วยกาย ใจ พอแล้ว กายกับใจ รูปขันธ์กับนามขันธ์ กายคือ รูปขันธ์ ใจนี่คือนามขันธ์ทั้งหมดแล้ว เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ขันธ์รวมอยู่ในนั้นแล้ว กายใจเป็นองค์ประกอบของชีวิตพอแล้ว ที่เติมเข้ามา คือ Soul ซึ่งมันไม่มีในพระพุทธศาสนา คำที่เติมเข้ามาคือจิตวิญญาณนั่นเอง เติมเข้ามาแล้วเกิดมีความหมายเป็นของศาสนา ที่มี Soul ตัว Soul นั่นคืออัตตา นี่แสดงว่าคนพูดอย่างนี้ใช้ไม่ได้ แต่ถ้าจะอ้างตัวว่าเป็นพุทธครั้ง เป็นคริสต์ครั้ง นั่นก็อีกเรื่องหนึ่ง นี่คือคำตอบของผม ที่คิดว่าชัดแล้ว

ถาม : การเติมศัพท์คำว่า จิตวิญญาณ จึงเป็นความสับสนของการใช้ศัพท์ในปัจจุบันนี้

ศ.ดร.ระวี : ถ้าเป็นการสับสนของการใช้ศัพท์ มันสะท้อนถึงความสับสนในความรู้ความเข้าใจ ก็น่าวิตกว่าผู้ตั้งตัวเป็นนักวิชาการแล้วมาพูดอย่างนี้มันหมายความว่าอย่างไร

ถาม : เมื่อใช้ศัพท์ผิดจากความหมายเดิมส่งผลอย่างไร

ศ.ดร.ระวี : มันจะส่งผลให้คนที่ได้ฟังยิ่งสับสนหนักเข้าไป แล้วไปจับเอาสิ่งที่ไม่ใช่พุทธศาสนามาเป็นพระพุทธศาสนา ถ้าคิดว่ากำลังพูดเรื่องพุทธศาสนาเราจะเรียกว่าเป็นอะไร เราเรียกว่า เป็นความเบี่ยงเบน ทำให้พุทธศาสนาคลาดเคลื่อนไป ถ้ามันคลาดเคลื่อนโดยผู้ที่ประกาศตัวว่าเป็นผู้รู้

ผู้ศึกษามา มันก็มีผลร้ายต่อการศึกษาทางพระพุทธศาสนามาก เพราะว่าบางคนมีคนที่เชื่อถือมาก เมื่อพูดออกไปแล้วคนก็เอาไปคิดไปพูดไป ไปขยายผลต่อไป ก็คือประกาศสิ่งที่ไม่ใช่พุทธศาสนา ในนามของพระพุทธศาสนา ผมไม่รู้ว่าเขาตั้งใจจะประกาศศาสนาหรือตั้งใจจะประกาศพุทธศาสนา แต่เขาต้องทำให้ธรรมทางพุทธศาสนาเลอะเลือน

ถาม : ในทางพระพุทธศาสนา มักจะใช้ศัพท์คำว่า โสตวิญญูณ แปลว่า การรับรู้ทางหู จักขุวิญญูณ แปลว่า การรับรู้ทางตา มโนวิญญูณ แปลว่า การรับรู้ทางใจ ทำไมถึงใช้คำว่า “จิตวิญญูณ” แทนคำว่า “มโนวิญญูณ” ไม่ได้ ทั้งๆ ที่ “มโน” กับ “จิต” เป็นศัพท์ที่ไวพจน์กัน คือความหมายเหมือนกัน

ศ.ดร.ระวี : ถึงแม้ “มโน” กับ “จิต” จะเป็นศัพท์ที่มีความหมายเหมือนกัน แต่ก็เหมือนกันในแง่กว้างๆ ทั่วๆ ไป ในทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา คือในพระอภิธรรมนั้น มีการกำหนดความหมายไว้อย่างชัดเจน เราจะให้เป็นอย่างอื่นไม่ได้ ตัวรู้ หรือธรรมชาตารู้เรียกว่า จิตหรือวิญญูณ นี้เกิดขึ้นโดยอาศัยผ่านทางทวารทั้ง 6 หรือช่องทางทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทวารทั้ง 5 ช่องแรกนั้น สามารถกำหนดตำแหน่งได้แน่นอน แต่ทวารที่ 6 คือทางใจนั้น ยังไม่สามารถกำหนดตำแหน่งที่ตั้งได้แน่นอน ในอดีตบอกว่า ตำแหน่งของทวารทางใจตั้งอยู่ที่หัวใจ แต่ในปัจจุบันคนบางกลุ่มบอกว่า ตำแหน่งตั้งอยู่ที่สมอง

การรับรู้ที่ผ่านช่องทางต่างๆ นั้นมีศัพท์เรียกเฉพาะดังนี้

1. การรับรู้ที่ผ่านช่องทาง หรือทวาร ทางตา เรียก จักขุวิญญูณ
 2. การรับรู้ที่ผ่านช่องทาง หรือทวาร ทางหู เรียก โสตวิญญูณ
 3. การรับรู้ที่ผ่านช่องทาง หรือทวาร ทางจมูก เรียกว่า ฆานวิญญูณ
 4. การรับรู้ที่ผ่านช่องทาง หรือทวาร ทางลิ้น เรียกว่า ชิวหาวิญญูณ
 5. การรับรู้ที่ผ่านช่องทาง หรือทวาร ทางกาย เรียกว่า กายวิญญูณ
 6. การรับรู้ที่ผ่านช่องทาง หรือทวาร ทางใจ เรียกว่า มโนวิญญูณ
- เราไม่เรียกการรับรู้ที่ผ่านช่องทาง ทางใจว่า “จิตวิญญูณ” เพราะจิต

ไม่ใช่ทวาร หรือช่องทางของการรับรู้ แต่จิตมีความหมายอันเดียวกันกับวิญญาณ แปลว่า การรับรู้ และมโนมีความหมายเฉพาะที่เจาะจงลงไปว่า เป็นทวารของจิต การใช้คำว่า “จิตวิญญาณ” จึงเป็นการเอาศัพท์ 2 คำ ที่มีความหมายเหมือนกัน มาซ้อนเข้าเป็นคำคำเดียว ทำให้เกิดความสับสนทางวิชาการ ในพระอภิธรรม ไม่ปรากฏการใช้คำนี้ ไม่ว่าในทีใด การใช้คำว่า “จิตวิญญาณ” จึงเป็นคำที่แต่งขึ้นใหม่ ไม่มีที่มาหรือที่อ้างอิงของการใช้คำนี้ในพระอภิธรรม

ถาม : ขอขอบพระคุณอาจารย์ระวี เป็นอย่างยิ่ง ที่กรุณาสละเวลาในการช่วยชี้แจงคำว่า “จิตวิญญาณ” ให้ประชาชนโดยทั่วไปได้เข้าใจกระจ่างชัด

จิตวิญญาณกับสุขภาพ*

วันนี้ นับเป็นโอกาสอันดีที่เราจะได้มาคิดและทบทวนในเรื่องสำคัญที่มักไม่ได้พูดถึงกันมากนัก เรื่องที่ว่าก็คือ "จิตวิญญาณกับสุขภาพ" ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญโดยเฉพาะในยุคสมัยปัจจุบันที่การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของโลกมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเราอย่างมาก ระบบการค้าโลกและตลาดเสรีได้เร่งให้ลัทธิบริโภคนิยมแผ่ขยายไปทุกปริมณฑลของชีวิตมนุษย์ ขณะที่โลกในทางวัตถุกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและเทคโนโลยีต่างๆ มีอิทธิพลครอบงำวิถีคิดและวิถีชีวิตของมนุษย์ เทคโนโลยีทางชีวภาพกำลังเปลี่ยนแปลงพันธุกรรมของพืชของสัตว์ และของมนุษย์ คอมพิวเตอร์ก็ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีคิดของมนุษย์ ในทางการแพทย์และสุขภาพก็เช่นเดียวกัน เทคโนโลยีที่ซับซ้อนถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลาย โดยที่เราไม่รู้วาทะกติกและเครื่องมือทันสมัยเหล่านี้จะทำให้มนุษย์มีความลุ่มลึกหรือทำให้ผู้คนลุ่มหลงอยู่กับความฉาบฉวยจนหลงลืมมิติอื่นของชีวิต หรือว่าเทคโนโลยีเหล่านี้จะมาขวางกั้นความเป็นมนุษย์ระหว่างแพทย์กับคนไข้ไว้บ้างหรือไม่

มิติทางจิตวิญญาณของสุขภาพเป็นเรื่องที่พูดถึงกันน้อยโดยเฉพาะสถาบันการแพทย์สมัยใหม่ แต่ก็มีแนวโน้มว่า เรื่องมิติจิตวิญญาณของสุขภาพนั้นจะเป็นประเด็นที่พูดถึงมากขึ้น เพราะทัศนคติต่อชีวิตเริ่มถูกท้าทายมิใช่เพราะวิทยาศาสตร์การแพทย์ในกระบวนทัศน์เดิมนั้นเริ่มมีข้อจำกัดมากขึ้นในการแก้ปัญหาสุขภาพเท่านั้น แต่การค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ใหม่ๆ ยังได้พบปรากฏการณ์ที่ทำให้นักวิทยาศาสตร์ตระหนักถึงข้อจำกัดของความรู้แบบวิทยาศาสตร์วัตถุนิยมมากเกินไปเป็นเพียงเสี้ยวส่วนของความจริง

* นพ.ดร.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ปรับปรุงจากปาฐกถาพิเศษเนื่องในวันมหิดล ของแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 22 กันยายน 2543 และเอกสารที่ใช้ประกอบการสัมมนาเรื่อง "การปรับกระบวนทัศน์ทางการแพทย์และสุขภาพของสังคมไทย ครั้งที่ 2" ระหว่างวันที่ 22-24 สิงหาคม 2544

และทำให้เกิดการตั้งคำถามอย่างลึกซึ้งต่อวิธีการศึกษาที่วิทยาศาสตร์การแพทย์แบบดั้งเดิมใช้ในการทำความเข้าใจกับชีวิต และตั้งคำถามยิ่งไปกว่านั้นว่า เครื่องมือทางชีววิทยาและการแพทย์ที่ศึกษาชีวิตโดยแยกชีวิตออกเป็นส่วนๆ นั้น ได้ทำให้บางสิ่งบางอย่างสูญหายไปหรือไม่ สิ่งทีวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้ทำให้สูญหายไปจากชีวิตและเป็นประเด็นที่จะพิจารณาก็คือ มิติทางจิตวิญญาณ สุนทรียภาพและความเป็นมนุษย์

ความเป็นองค์รวมของชีวิต

อาจกล่าวได้ว่ามิติที่สะท้อนความเป็นองค์รวมของชีวิต อันได้แก่ มิติทางจิตวิญญาณ สุนทรียภาพ และความเป็นมนุษย์เป็นอาทิ ได้สูญหายไปพร้อมๆ กับที่ความดี ความงาม และความจริงสูงสุดของชีวิตได้สูญหายไปจากกระบวนวิธีคิดทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะว่า จิตวิญญาณ สุนทรียภาพ และความเป็นมนุษย์เป็นคุณสมบัติที่เกิดจากบูรณาการของชีวิต เมื่อใดก็ตามที่เรานำชีวิตมาแยกเป็นส่วนๆ เพื่อทำการศึกษา คุณสมบัติบางประการซึ่งเป็นสิ่งที่ก่อกำเนิดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนในองค์รวมอันเป็นหนึ่งเดียวของชีวิตก็จะสูญหายไป ดังนั้น เมื่อการแพทย์สมัยใหม่ศึกษาการทำความเข้าใจชีวิตโดยแยกสรีระออกเป็นอวัยวะต่างๆ มิติทางจิตวิญญาณ สุนทรียภาพ และความเป็นมนุษย์ก็สูญหายไป วิธีการศึกษาทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่เน้นการชำแหละแยกชิ้นส่วนของมนุษย์มาทำความเข้าใจเป็นส่วนๆ นั้นเป็นวิธีการศึกษาที่ปฏิเสธการดำรงอยู่ของคุณลักษณะของชีวิตที่ไม่มีปรากฏอยู่ในชิ้นส่วนย่อย การแพทย์สมัยใหม่จึงมีการแบ่งความเชี่ยวชาญเป็นสาขาตามอวัยวะหรือตามหน่วยทางชีววิทยาที่ย่อยลงไปกว่าอวัยวะ โดยที่สถาบันการแพทย์สมัยใหม่จะไม่มีผู้เชี่ยวชาญที่เข้าใจชีวิตอย่างเป็นองค์รวม เมื่อไม่มีทัศนะแบบบูรณาการหรือมองให้เห็นองค์รวมของชีวิต มิติแห่งความเป็นองค์รวมของชีวิตจึงสูญหายไปจากวิธีคิดของการแพทย์สมัยใหม่

จิตวิญญาณ ความเป็นมนุษย์ และมิติแห่งสุขภาพ

เวชปฏิบัติสมัยใหม่และทัศนคติต่อสุขภาพของสังคมจึงถูกพันธนาการไว้ด้วยระบบวิธีคิดซึ่งเราเองก็แทบจะ 모르ตัว ระบบวิธีคิดแบบชีวกลไกทางการแพทย์นี้มีความเป็นมาและมีพลังลึกลับที่กำหนดวิธีคิดของการแพทย์สมัยใหม่และสังคมโดยรวม ทัศนคติแบบนี้ได้กลายเป็นกระแสหลัก และได้ทำให้เราเคยชินกับการคิดแบบชีวกลไกและค่อยๆ ลืมมิติอื่นๆ ของชีวิตและสุขภาพไป ที่เราลืมไปมากที่สุด ดูเหมือนจะเป็นมิติของความเป็นมนุษย์ จนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยเป็นความสัมพันธ์บนพื้นฐานของชีววิทยา ไม่ใช่บนพื้นฐานของการเคารพในศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ จึงมักมีการพูดกันว่าเมื่อคนไข้มาหาหมอ หมอเห็นแต่ไข้ไม่เห็นคน คือแพทย์มักไม่ได้คิดถึงความเป็นคนของผู้ป่วยเท่ากับความเจ็บป่วยของคน ในแง่นี้หมอจึงมักเห็นญาติของผู้ป่วยที่มาเยี่ยมคนไข้เป็นเรื่องวุ่นวาย ยุ่งยาก บางคนตำหนิชาวบ้านที่เสียเงินเช่ารถจากหมู่บ้านมาเยี่ยมเพื่อนบ้านหรือญาติที่เจ็บป่วย เพราะไม่เห็นประโยชน์ว่าจะทำให้คนไข้หายในทางชีววิทยาได้อย่างไร โดยลืมนึกไปว่านี่เป็นเรื่องของความเป็นคนที่ย่อมมีความรัก ความผูกพันและความเอาใจใส่เมื่อคนใกล้ชิดประสบเคราะห์กรรม ระบบงานในโรงพยาบาลโดยเฉพาะโรงพยาบาลขนาดใหญ่จะออกแบบมาเพื่อกีดกันญาติของผู้ป่วยมิให้มายุ่งกับกิจกรรมการเยียวยารักษาผู้ป่วยซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของคน เพราะหมอผู้ดีที่สุดในเรื่อง “โรค” เมื่อหมอมาตรวจคนไข้ ญาติจึงต้องออกไปอยู่ข้างนอก เพราะมิติทางสังคมไม่มีบทบาทในเวชปฏิบัติแบบชีวภาพทางการแพทย์

ความเป็นมนุษย์และมิติทางจิตวิญญาณนั้นเป็นคุณสมบัติที่เกิดมาจากองค์รวมของชีวิตซึ่งมีมากไปกว่าเรื่องของชีววิทยา หลายคนคงเคยได้ยินข่าวการจัดนิทรรศการภาพถ่ายที่ชื่อ “My Positive Life” ซึ่งเป็นการบอกเล่าเรื่องราวชีวิตของคนติดเชื้อโรคเอดส์ผ่านภาพชีวิตของพวกเขา หากมองกันโดยนิยามของสุขภาพแบบการแพทย์สมัยใหม่แล้ว คนเหล่านี้เป็นคนป่วยแน่

เพราะมีเชื้อไวรัสอยู่ในร่างกายและร่างกายมีปฏิกิริยาโต้ตอบกับไวรัส แต่หากเรามองจากมิติอื่นหรือมุมมองอื่น เราอาจเห็นได้ว่าเขาเหล่านั้นอาจมีสุขภาพดีกว่าคนหลายๆ คนที่ไม่ได้ติดเชื้อโรคเอดส์เช่นเขา คนเหล่านี้เคยเจ็บป่วยร่างกายติดเชื้อและทรุดโทรม เคยถูกสังคมประณามและรังเกียจแต่บัดนี้ที่เคยมีชีวิตที่เต็มไปด้วยความโกรธ ความเกลียด และความกลัว แต่ประสบการณ์ชีวิตและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในหมูกักยาดมิตร์ของเขานั้นได้ช่วยให้คนเหล่านี้จำนวนหนึ่งได้ก้าวพ้นไปจากนิยามของสุขภาพแบบชีวกลไกทางการแพทย์ ก้าวพ้นแม้กระทั่งความโกรธ ความเกลียด และความกลัว ไปพบกับอิสรภาพที่ยิ่งใหญ่ที่ทำให้เขาไม่กลัวตาย ไม่โกรธสังคม ไม่เกลียดเพื่อนมนุษย์ และไม่หวั่นไหวต่อคำพิพากษาและสายตาของผู้คนที่จ้องตัดสินความผิดชอบชั่วดีของเขา

ในทางตรงกันข้าม คนเหล่านี้กลับได้ค้นพบคุณค่าและความหมายของการมีชีวิตอยู่ที่มีมากกว่าการมีลมหายใจและใช้ชีวิตฉาบฉวยไปวันๆ หลายคนได้ค้นพบตนเอง ได้เห็นเป้าหมายของการมีชีวิตอยู่เพื่อคนอื่น เพื่อเป็นกำลังใจให้กับผู้ติดเชื้ออื่นๆ อีกจำนวนมาก เป็นการมีชีวิตอยู่เพื่อต่อสู้ให้กับคนอื่น ๆ ที่อาจต้องติดเชื้อไวรัสเช่นเดียวกับเขาจะได้ไม่ต้องเผชิญกับชะตากรรมที่ยากลำบากเหมือนเขาอีก การค้นพบคุณค่าและความหมายของชีวิตใหม่นี้มีรากฐานมาจากการเข้าใจต่อแก่นแท้ของการมีชีวิตอยู่ เป็นความเข้าใจที่ปลดปล่อยเขาให้เป็นอิสรภาพจากความทุกข์ บางคนถึงกับเปรียบเทียบประสบการณ์ชีวิตที่ได้ค้นพบอิสรภาพนี้เป็นเหมือนกับการบรรลุธรรม เพราะเป็นภาวะที่ปลอดพ้นจากความกลัว มีอิสรภาพจากความบีบคั้น และมีสุขภาพะ แม้ว่าในร่างกายของเขายังมีพยาธิสภาพทางชีววิทยาอยู่ แต่พยาธิสภาพก็มีใช้สิ่งเดียวที่เป็นตัวชี้ขาดการมีสุขภาพที่ดี เพราะสุขภาพนั้นเป็นผลรวมของปฏิสัมพันธ์อันเป็นพลวัตระหว่างมิติทางกายใจ สังคม และ จิตวิญญาณ แม้ร่างกายจะป่วยแต่ก็สามารถมีสุขภาพที่ดีได้ สถาบันทางการแพทย์จึงจำเป็นต้องมีความลุ่มลึกในมิติทางจิตวิญญาณและ

ความเป็นมนุษย์เพื่อให้สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับผู้คนได้อย่างถูกต้อง เพราะหากพิจารณาให้ถ่องแท้แล้วจะเห็นได้ว่ามีเพียงเลี้ยวส่วนที่น้อยนิดของ ประสบการณ์ความทุกข์ จากความป่วยไข้เท่านั้นที่สามารถอธิบายได้จาก ความเข้าใจทางชีววิทยา

ในงานศึกษาวิจัยหลายชิ้นในระยะหลังที่พยายามใช้กระบวนการค้น สุขภาพแบบองค์รวมเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสุขภาพได้ก้าวพ้นไป จากวิธีการเยียวรักษาแบบกลไกที่ปฏิเสธความรู้สึกนึกคิดของผู้รักษาและผู้ป่วยไปสู่การร่วมทุกข์ร่วมสุข โดยเคารพในชีวิตและคุณค่าความเป็นมนุษย์ ของคน มีงานวิจัยหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นว่า การร่วมทุกข์มีผลสำคัญต่อการ เยียวรักษาซึ่งเป็นการฟื้นคืนสู่สภาพสมบูรณ์อย่างเป็นองค์รวม การฟื้นคืน สู่สภาพสมบูรณ์นี้มีความหมายมากกว่าแค่การให้ยาหรือการผ่าตัด คำว่า เยียวรักษาคือคำว่า healing ไม่ใช่ treatment คำว่า healing หมายถึง การทำให้ฟื้นตัว การสมานฟื้นฟูสู่ภาวะปกติ การกลับมาสู่ความสมบูรณ์ คำว่า healing และคำว่า health นั้นมีรากศัพท์มาจากคำเดียวกันคือคำว่า whole คือการรวมกัน ประสานกันเข้าเป็นองค์รวมหนึ่งเดียว ที่เรามักใช้คำว่า holistic คือมีความเป็นองค์รวมหนึ่งเดียว ผู้ติดเชื่อเอดส์เป็นตัวอย่างเด่นชัดที่แสดง ให้เห็นว่าในภาวะผิดปกติทางชีววิทยานั้นนั้นอาจจะมีคุณสมบัติทางจิต วิญญาณอยู่ก็ได้ การดำเนินไปอย่างประสานสอดคล้องกันของการเยียวยา รักษาทั้งทางกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ จึงเป็นสิ่งที่สำคัญและเป็น ศิลปะสูงสุดของการเยียวรักษาโรค

ศาสนา สุขภาวะทางจิตวิญญาณ และความเป็นมนุษย์

วิวัฒนาการของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่แบ่งการศึกษาทางกายและจิต ออกเป็น 2 ส่วน ไม่เกี่ยวข้องกันและไม่ต้องอ้างอิงถึงกันตามหลักปรัชญา ของเดส์คาร์ทส์นั้นได้ทำให้วิทยาศาสตร์สมัยใหม่จำกัดขอบเขตความรู้อยู่แค่ มิติทางกายภาพ ส่วนมิติทางจิตวิญญาณนั้นถือว่าเป็นเรื่องของศาสนา

การแสวงหาความเข้าใจในมิติทางจิตวิญญาณของชีวิตจึงอาจต้องมาเรียนรู้จากศาสนา เราจะเห็นได้ว่าไม่มีสังคมใดไม่มีศาสนาหรือระบบคำสอนและแนวทางการปฏิบัติเพื่อชีวิตที่ดี บางสังคมอาจมีศาสนาที่เป็นความเชื่อแบบดั้งเดิมหรือว่าอาจมีศาสนาที่มีคำสอน วิธีคิด และแนวทางการปฏิบัติที่สลับซับซ้อนมากขึ้น แม้ว่ามิติทางจิตวิญญาณของแต่ละศาสนาอาจมีความหมายที่แตกต่างกันออกไปบ้าง แต่ในศาสนาต่างๆ ทั่วโลกนี้มีลักษณะร่วมกันอยู่ประการหนึ่งก็คือ การให้ความหมายของการมีชีวิตอยู่ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่การมีชีวิตไปวันๆ แต่การเป็น “มนุษย์ที่แท้” นั้น อยู่ที่การทำให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ทางจิตวิญญาณ

การเข้าถึงความหมายของชีวิตหรือความสมบูรณ์ทางจิตวิญญาณนั้น จำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์ทางศาสนา ซึ่งทุกศาสนามีแบบวิธีการปฏิบัติเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่ใช่การท่องบ่น จดจำ หรือครุ่นคิดในระดับพุทธิปัญญา หมายความว่าเราไม่สามารถที่จะเข้าถึงความหมายของคำวจิตวิญญาณโดยผ่านความเข้าใจหรือการครุ่นคิดในระดับหลักการและเหตุผล แต่ต้องอาศัยประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกิดจากการตรึกตรองอย่างลึกซึ้งถึงชีวิตด้านในของเรา ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ระบบการศึกษาสมัยใหม่ได้ละเลยมาโดยตลอด

ถ้าเราพิจารณาคำสอนทางศาสนาต่างๆ ว่ามีรากฐานของการคิดเกี่ยวกับชีวิตไว้อย่างไร เราจะเห็นว่าศาสนาให้แง่มุมของการมีชีวิตอยู่อย่างน้อยแง่มุมหนึ่งที่ต่างจากวิทยาศาสตร์ก็คือ ศาสนาให้ความสำคัญต่อความหมายของการมีชีวิตอยู่ ส่วนวิทยาศาสตร์นั้นไม่สนใจ “ความหมายของการมีชีวิตอยู่” แต่ให้ความสำคัญเฉพาะ “การมีชีวิตอยู่” กล่าวคือ ในทางวิทยาศาสตร์การแพทย์นั้น ชีวิตวัดกันที่การมีสัญญาณชีพ (vital sign) เช่น มีการหายใจ มีการเต้นของหัวใจ เป็นต้น แต่วิทยาศาสตร์การแพทย์นั้นไม่ได้ให้ความสำคัญว่าสัญญาณชีพที่มีอยู่เป็นชีวิตที่เป็นไปเพื่อเป้าหมายที่สูงส่งกว่าการกิน การนอน การขับถ่าย และการสืบพันธุ์หรือไม่ อย่างไร แต่ในทางศาสนา

ชีวิตมีมากกว่าสิ่งเหล่านี้มากมายนัก ชีวิตมีทั้งที่เป็นชีวิตที่ดีและไม่ดี ซึ่งลักษณะเชิงคุณภาพที่ใช้พิจารณาว่าเป็นชีวิตที่ดีหรือไม่ดีนั้นเป็นคุณลักษณะที่ไม่สามารถตรวจวัดได้อย่างเป็นกาวีสัย ศาสนาถือว่าชีวิตมีไว้เพื่อบรรลุความสมบูรณ์สูงสุดทางจิตวิญญาณ ไม่ว่าจะเป็นการบรรลุนิพพานคือการหลุดพ้น หรือบางศาสนาอาจถือว่าชีวิตมีอยู่เพื่อที่จะกลับไปเป็นส่วนหนึ่งของกฎเกณฑ์อันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ ซึ่งกฎเกณฑ์อันใหญ่นั้นอาจจะเรียกขานกันในนามของพระเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสัญลักษณ์อื่นใดก็แล้วแต่

แต่วิทยาศาสตร์การแพทย์ซึ่งเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต กลับไม่เคยให้ความสำคัญต่อความหมายของชีวิตว่า ชีวิตมีไว้เพื่ออะไร แต่ก็ต่อสู้ดิ้นรนอย่างยิ่งเพื่อให้ชีวิตยืดยาวออกไป วิทยาศาสตร์การแพทย์ถือว่าความตายเป็นศัตรูอันร้ายกาจที่ต้องต่อสู้อย่างถึงที่สุด ในประเทศสหรัฐอเมริกางบประมาณถูกทุ่มลงไปกับการต่อสู้กับความเจ็บป่วยในช่วงสุดท้ายของชีวิต หรือที่เรียกว่าเป็น terminal care มากกว่าร้อยละ 60 -70 ของค่าใช้จ่ายในการรักษาผู้ป่วยทั้งหมด ในความพยายามต่อสู้อย่างเหลือเกินเพื่อที่จะหนีให้พ้นจากความตายนี้ วิทยาศาสตร์การแพทย์กลับไม่ให้ความสำคัญเลยว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีชีวิตอยู่คืออะไร ตรงที่ว่า "ชีวิตมีอยู่เพื่ออะไร" นี้เองที่ถือว่าเป็นรากฐานของมิติทางจิตวิญญาณของมนุษย์

ถ้าเอาคำจำกัดความขององค์การอนามัยโลกที่บอกว่า **สุขภาพ** คือภาวะอันเป็นพลวัตของความสุขที่สมบูรณ์พร้อมทั้งทางกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ **สุขภาวะทางกาย** หมายถึง การปราศจากโรคหรือทุพพลภาพ **สุขภาวะทางใจ** หมายถึง การมีความสบายใจ มีความร่าเริงแจ่มใส ไม่เครียดหรือทุกข์ร้อนใจ ส่วน **สุขภาวะทางสังคม** หมายถึง การปลอดพ้นจากความบีบคั้นทางสังคม เช่น ความไม่เป็นธรรมทางสังคม การกดขี่ขูดรีด การดูถูกเหยียดหยาม หรือความรุนแรงอื่นๆ ส่วน **สุขภาวะทางจิตวิญญาณ** เป็นสิ่งที่ยากที่จะให้คำจำกัดความ เพราะการมีความสมบูรณ์ทางจิตวิญญาณนั้นสัมพันธ์กับการให้คุณค่าและความหมายของชีวิต คือ สัมพันธ์กับคำถามที่ว่า

เป้าหมายสูงสุดของการมีชีวิตคืออะไร คุณค่าหรือความหมายของการมีชีวิตนั้นไม่ได้อยู่ที่ว่าหายใจต่อไปได้ กิน นอน ขับถ่าย หรือสืบพันธุ์ได้ การมีคุณค่าของชีวิตหมายความว่า ชีวิตมีอยู่และดำรงอยู่เพื่ออะไรบางอย่างต่างหากไปจากตัวของมันเอง คุณค่าหรือความหมายของชีวิตนั้นย่อมอยู่นอกเหนือไปจากการมีชีวิตอยู่ การบรรลุซึ่งสัจธรรมของชีวิตคือการเข้าถึงความหมายสูงสุดของการมีชีวิตอยู่นั้น โดยธรรมชาติของมันแล้วเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นที่ด้านในของชีวิต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นประสบการณ์เฉพาะตัว

ลักษณะที่เป็นอวัตรสัจของมิติทางจิตวิญญาณเช่นนี้ ทำให้การตรวจวัดอย่างเป็นทางการของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เป็นไปได้ วิทยาศาสตร์สมัยใหม่จึงไม่ตอบคำถามเกี่ยวกับจิตวิญญาณ และการไม่สามารถตอบคำถามนั้นมีมูลเหตุรากฐานมาจากกระบวนการทัศน์หรือวิธีคิดในระดับรากฐานของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่ปฏิเสธการดำรงอยู่ของมิติอื่นใดที่ไม่สามารถวัดได้ในเชิงปริมาณ

จะเห็นได้ว่า เมื่อลดทอนปรากฏการณ์ของการมีชีวิตอยู่ลงมาเหลือเป็นรูปธรรมทางชีววิทยา หลากๆ อย่างที่เป็นองค์ประกอบทางนามธรรมก็สูญหายไป แม้ว่าโดยประสบการณ์ชีวิตของเรานั้นจะบอกให้เราได้ว่าความสามารถที่จะเข้าถึงความดี ความงามและความถูกต้องนั้นเป็นสิ่งสากลที่มนุษย์ทุกภาษาและวัฒนธรรมมีอยู่ร่วมกัน และแม้ประสบการณ์ด้านศาสนาของเราจะตอกย้ำถึงการดำรงอยู่ซึ่งภาวะแห่งความเป็นมนุษย์ที่แท้ ที่มีความสมบูรณ์พร้อมในทางจิตวิญญาณ แต่การแพทย์สมัยใหม่ที่เป็นอยู่นั้นก็ยังถูกจองจำไว้ด้วยทัศนคติแบบวัตถุกโลก องค์ความรู้ในเรื่องมิติทางจิตวิญญาณจึงขาดหายไปจากเวชปฏิบัติและยิ่งขาดหายไปจากโรงเรียนแพทย์ ประสบการณ์การเรียนรู้ในโรงเรียนแพทย์นั้นเน้นการผลิต “ช่างเทคนิค” ทางสุขภาพ โรงเรียนแพทย์ผลิตแพทย์โดยถือว่าแพทย์นั้นไม่จำเป็นต้องมีความลุ่มลึกในทางปรัชญาชีวิตหรือความละเอียดอ่อนในมิติทางจิตวิญญาณและความเป็นมนุษย์ขอเพียงให้มีความรู้ในการประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางการ

แพทย์เพื่อการแก้ไขความผิดปกติทางชีววิทยาของผู้ป่วยได้ก็เพียงพอแล้ว

มีอยู่ครั้งหนึ่ง เมื่อครั้งที่ยังเรียนอยู่ในโรงเรียนแพทย์ เพื่อนนิสิตแพทย์ของผมคนหนึ่งลงมาจากดูผู้ป่วยบนหอผู้ป่วย ขณะที่ผมกำลังนั่งอยู่ใต้ถุนหอพักนิสิตแพทย์ เขามาเล่าให้ผมฟังว่าวันนี้เขารู้สึกตื่นตันใจจากการไปดูผู้ป่วยมาก ผมนึกอยู่ในใจว่าเคยเห็นแต่เขาใช้ชีวิตสนุกไปวันๆ วันนี้เกิดอะไรขึ้นจึงได้ตื่นตันใจนัก เขาเล่าว่า วันนี้ในขณะที่เขากำลังซักประวัติคนไข้คนหนึ่งอยู่บนหอผู้ป่วย มีหญิงชราคนหนึ่งนอนป่วยอยู่บนเตียงข้างๆ ได้เรียกเพื่อนผมว่า “ลูก..ลูกหมอ” เพื่อนผมเล่าต่อว่า “ยายแกบอกว่ายายแกทิวน้ำผมก็ไม่ได้คิดอะไร ก็ทิวน้ำใส่แก้วให้แก แกรับแก้วน้ำไปดื่มเสร็จ แกก็ยื่นแก้วเปล่าคืนผม แล้วก็มาลูบเนื้อลูกตัวผมใหญ่เลย แกบอกว่า แกคิดถึงลูกไม่ได้เห็นหน้าลูกชายมานานแล้ว ลูกชายแกอายุขนาดผมนี้แหละ แกบอกว่าพอเห็นหมอแล้วนึกถึงลูก อยากให้ลูกได้มาดูแลแกบ้าง” เพื่อนผมเล่าต่อไปว่าขณะที่คุณยายลูบเนื้อลูบตัวและพูดกับเขาอยู่นั้น เขาเกิดความตื่นตันใจอย่างบอกไม่ถูก รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าที่ได้ทำความดีกับหญิงชราที่ไม่มีลูกหลานดูแลคนหนึ่ง

ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ปลูกเร้าและหล่อเลี้ยงความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์เช่นนี้ไม่มีอยู่ในหลักสูตรการเรียนแพทย์หรือบุคลากรผู้ดูแลรักษาสุขภาพ ประสบการณ์ที่เชื่อเชิญให้ผู้ที่จะเป็นแพทย์ พยาบาล หรือบุคลากรอื่นได้เข้าถึงความหมายของการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ขาดหายไป เมื่อการเรียนรู้อะไรแบบนี้ไม่มีอยู่ จึงต้องมานั่งวิตกกังว่ามนุษย์ธรรม จริยธรรม และคุณธรรมในวิชาชีพเสื่อมถอย และต้องค้นร่นหาหนทางแก้ไขโดยที่ยังไม่เข้าใจว่ามูลเหตุของปัญหานั้นมีรากเหง้ามาจากปรัชญาและวิถีคิดที่ฝังรากลึกอยู่ในกระบวนทัศน์แบบวิทยาศาสตร์วัตถุนิยมกลไก และหลงเข้าใจว่าปัญหามนุษยธรรม จริยธรรม และคุณธรรมนั้นเป็นปัญหาทางเทคนิควิธีการแก้ไขที่แก้ไขได้โดยไม่ต้องทบทวน กระบวนทัศน์ที่ฝังตัวอยู่ในโครงสร้างวิถีคิดและโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของระบบการแพทย์ จึงทำได้แต่เพียงการ

จัดการอบรมทางคุณธรรมจริยธรรม เมื่ออบรมไปแล้วก็มักไม่ได้ผล สาเหตุที่ไม่ได้ผลนั้นก็เพราะเราไม่ได้เข้าใจและแก้ไขที่รากเหง้าทางปรัชญาของปัญหา ในขณะที่เราพยายามจะแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับมิติทางจิตวิญญาณ สุนทรียภาพ และความเป็นมนุษย์ คือเรื่องความดี ความงาม และความจริงสูงสุดของชีวิตนั้น เรากลับยึดมั่นถือมั่นอยู่กับความคิดแบบวิทยาศาสตร์วัตถุนิยมกลไกซึ่งหมดบังปัญญาที่จะเข้าถึงความลึกซึ้งของด้านในของชีวิต ถ้าหากจะฟื้นฟูมิติทางจิตวิญญาณให้เข้มแข็งได้ เราอาจต้องกลับมาศึกษาภูมิปัญญาในระบบการแพทย์อื่นที่แตกต่างออกไป จากการแพทย์แบบชีวกลไก

ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านและมิติทางจิตวิญญาณ

หากเรามองย้อนกลับไปที่การดูแลรักษาโรคของมนุษย์แต่ดั้งเดิม หรือกระทั่งการดูแลสุขภาพในระดัเบื้องต้นในปัจจุบันนี้ก็ตาม เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ามันสะท้อนคุณค่าของระบบการเฝ้าระวังรักษาโรคแบบดั้งเดิมที่ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการดูแลสุขภาพและบทบาททางด้านสุขภาพของผู้หญิงนั้นสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกจากจิตวิญญาณของความเป็นแม่ ในขณะที่การแพทย์สมัยใหม่นั้นเป็นระบบที่ผู้ชายเป็นใหญ่ องค์ความรู้ทางการแพทย์มีลักษณะที่เรียกว่า androcentric คือเป็นความรู้ ความเข้าใจโลกที่มองจากมุมมองที่ผู้ชายเป็นศูนย์กลาง เราจึงเห็นองค์ความรู้และเทคนิควิธีการที่ละเลยต่อความเป็นผู้หญิง หรือเป็นการเลือกกระทำต่อร่างกายของผู้หญิงมากกว่าและรุนแรงกว่าที่กระทำกับผู้ชาย ตัวอย่างที่ชัดเจนในเรื่องนี้คือความรู้ในเรื่องการคุมกำเนิด ซึ่งมีการพัฒนาเทคนิคที่กระทำต่อร่างกายผู้หญิงมากมายหลายชนิดกว่าที่มีไว้สำหรับกระทำกับผู้ชาย ทั้งการฝังวัตถุ (ห่วงอนามัย) วัไ้ใหม่ตลูก การฝังสารชีวเคมี (ฮอร์โมน) วัไ้ใต้ผิวหนัง การตัดท่อรังไข่ การฉีดยาคุมกำเนิด และการให้ผู้หญิงรับประทานยาทุกวันเพื่อการคุมกระบวนการทางชีววิทยาของการตกไข่ เป็นต้น หรือสิ่งที่การแพทย์ตะวันตกสร้างขึ้นเพื่อสนองตอบความเป็นชาย เช่น ยาไวอะกร้าที่ทำให้ผู้ชายสามารถแสวงหาความ

พึงพอใจจากเพชรสโตนโดยไม่ขึ้นกับสังขาร ยังไม่ต้องกล่าวถึงศัลยกรรมตกแต่งที่มีผู้หญิงเป็นเป้าหมายการตลาด และการตีตราภาวะการหมดประจำเดือนที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติว่าเป็นโรคที่จะต้องรักษาด้วยการรับประทานฮอร์โมนทดแทนความเสี่ยงของรังไข่ในร่างกายผู้หญิง ระบบการแพทย์ที่ผู้ชายเป็นใหญ่ย่อมสร้างองค์ความรู้ที่เข้าข้างผู้ชายและได้สูญเสีย ความละเอียดอ่อน และจิตวิญญาณของความเป็นแม่ที่เคยมีอยู่ในระบบการเยียวยาแบบดั้งเดิมของมนุษย์ แม้ในปัจจุบันจะมีแนวโน้มที่มีแพทย์ที่เป็นหญิงเป็นจำนวนมาก แต่ตัวระบบองค์ความรู้และความคิดกับการมองโลกล้วนถูกกำกับจากทัศนคติวิธีคิดแบบผู้ชายทั้งสิ้น

ส่วนระบบการแพทย์พื้นบ้านนั้นมีรากฐานปรัชญาความคิดที่แตกต่างไปจากการแพทย์สมัยใหม่อย่างสิ้นเชิง ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านนั้นให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อมิติทางจิตวิญญาณของชีวิตและถือว่าสุขภาพและการเยียวยารักษาโรคนั้นแยกไม่ออกจากการมีชีวิตที่ติดตามในทางจิตวิญญาณ เราจึงไม่ค่อยพบว่าหมอพื้นบ้านตวาดหรือดุด่าคนไข้ เพราะการเยียวยารักษาคนป่วยไข้ของหมอพื้นบ้านนั้น ตัวผู้รักษา คนไข้ และกระบวนการรักษาทั้งหมดนั้นจะต้องรวมกันเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันในพิธีกรรมการรักษาโรค ทั้งหมอและคนไข้จะต้องเตรียมจิตใจเพื่อเข้าสู่พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ในพิธีกรรมนี้จิตของหมอผู้รักษาจะต้องตั้งมั่น สงบนิ่ง ไม่ซัดส่ายไปตามอารมณ์หรือสิ่งเร้าที่มากกระทบ จิตที่เป็นสมาธิจดจ่ออยู่กับพิธีการรักษาจึงเป็นเสมือนเกราะคุ้มกันทางจิตที่คุ้มครองตัวหมอมิให้ถูกครอบงำด้วยโลภะ โทสะ หรือโมหจริต พิธีกรรมและกระบวนการรักษาเช่นนี้ เป็นผลผลิตของปรัชญาการแพทย์ที่เคารพการดำรงอยู่ของมิติทางจิตวิญญาณ จากรากเหง้าทางปรัชญานี้จึงผลิตดอกออกผลมาเป็นเครื่องมือที่คุ้มครองจิตใจของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับ การเยียวยารักษาโรค แต่ในระบบการแพทย์สมัยใหม่นั้น ในกระบวนการรักษาของแพทย์ เมื่อแพทย์หยิบหูฟังขึ้นแนบไปที่หน้าอกคนไข้และตั้งใจที่จะฟังเสียงหายใจที่ผดปกติให้ได้ยิน คนไข้จะต้องเงิบและหายใจเข้าออกลึกๆ แต่

คนไข้ก็มักจะไม่รู้และมักจะพูดขึ้นมา เสียงพูดที่ผ่านหูฟังของแพทย์นั้นจะดัง
 ลั่นในหูของแพทย์ แพทย์ก็มักจะหงุดหงิดและตวาดคนไข้ให้เงียบ สาเหตุที่
 แพทย์มีอาการนี้และเกิดปฏิกิริยาตอบโต้ไปอย่างไม่รู้เท่าทันภาวะจิตของตนนั้น
 เป็นเพราะแพทย์ไม่มีภูมิคุ้มกันทางจิตวิญญาณ

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ในระบบการแพทย์สมัยใหม่นั้นไม่มีพิธีกรรม
 หรือเครื่องมือใดๆ ที่จะคุ้มครองจิตใจของแพทย์มิให้ซัดส่ายไปตามอารมณ์
 ที่มากระทบ เพราะปรัชญาการแพทย์แบบชีววิทยานั้น การเติบโตและความ
 สมบูรณ์ทางจิตวิญญาณของแพทย์ผู้รักษานั้นไม่ใช่สิ่งจำเป็นในการรักษาโรค
 การรู้เท่าทันจิตตนเองไม่สำคัญเท่ากับการรู้จักเทคนิคการรักษาโรค แต่สำหรับ
 หมอพื้นบ้านนั้นเรื่องนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังเราจะเห็นได้ว่าในเวลา
 หมอพื้นบ้านเจียดยาให้กับคนไข้ นั้น หมอผู้รักษาต้องบริกรรมคาถาอาคม
 กำกับ เช่น กล่าวว่า "สิทธิการียะ...ขอให้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายและบุญ
 บารมีที่ข้าพเจ้าได้สะสมมา ได้ดลบันดาลให้ผู้ป่วยหายจากทุกขโศกโรคภัย
 ด้วยเถิด" การบริกรรมคาถานี้หากพิจารณาจากทัศนะแบบพุทธอาจถือว่าเป็น
 การภาวนาอย่างหนึ่ง คือเมตตาภาวนา ทุกครั้งที่แพทย์จ่ายยาให้กับคนไข้ จิตใจ
 ของแพทย์จะมีเมตตามากขึ้นทุกครั้ง เพราะภาวนาคือการทำให้เพิ่มขึ้น การมี
 ความเอื้ออาทรเผื่อแผ่ถึงคนไข้ นั้นเป็นการขัดเกลาจิตใจตัวเองให้มีความ
 เมตตาต่อผู้อื่นทุกครั้งที่มีการเยียวยารักษาโรค ส่วนแพทย์สมัยใหม่นั้นอาจ
 จ่ายยาไปด้วยตวาดคนไข้ไปด้วยก็ได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะรากเหง้าของวิธีคิด
 คือกระบวนทัศน์วิทยาศาสตร์แบบวัตถุนิยมกลไกนั้นไม่สมบูรณ์และมีการ
 ขาดตกบกพร่องไปในบางมิติ จึงไม่สามารถผลิตดอกออกผลเป็นองค์ความรู้
 หรือศิลปศาสตร์อันจะเป็นเครื่องฝึกฝนและคุ้มครองทางจิตให้แก่แพทย์ได้
 เมื่อไม่มีเครื่องมือนี้ แพทย์ก็จนปัญญา เมื่อมีสิ่งเร้าตกกระทบผัสสะ จิตก็ซัด-
 ส่ายหวั่นไหวไปตามอารมณ์ รูปธรรมที่มากกระทบอายตนะภายนอกก็ทะลุ
 ทะลวงเข้าสู่อายตนะภายใน เกิดการปรุงแต่งเป็นภพเป็นชาติไปตามลักษณะ
 นิสัยดั้งเดิมของแต่ละคน

บทสรุป

มูลเหตุที่วิพากษ์เกี่ยวกับสุขภาพขาดมิติทางจิตวิญญาณ สุนทรียภาพ และความเป็นมนุษย์นั้นอยู่ที่กระบวนทัศน์วิทยาศาสตร์กระแสหลักปฏิเสธความเป็นองค์รวมของชีวิต แต่ก็มีได้หมายความว่า มนุษยชาติจะต้องจมติดอยู่กับวิถีคิดเช่นนี้ และก็มีได้หมายความว่าวิทยาศาสตร์จะต้องเป็นเช่นนั้นตลอดไป หากมนุษย์จะมีคุณวิเศษที่แตกต่างไปจากสัตว์อื่นก็ตรงที่สามารถตื่นและรู้เท่าทันระบบวิถีคิดที่ครอบงำตนเองได้ มนุษย์ดำรงอยู่ในความจริงของชีวิตหลายมิติและสามารถที่จะแสวงหาความหลากหลายของวิธีการคิด วิธีการทำความเข้าใจเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีดุลยภาพได้ เราจึงเรียกวิทยาการต่างๆ ว่าเป็นศาสตร์ หรือศาสตร์ คือ อารูที่ใช้อาชนะความไม่รู้ เมื่อเราดำรงชีวิตอยู่ในความจริงที่มีหลายมิติ เราจึงต้องการศาสตร์ที่จะเอาชนะความไม่รู้ในหลากหลายลักษณะ

วิถีคิดที่ยอมรับและยึดถือแต่เฉพาะความรู้ความเข้าใจบนกรอบวิถีคิดเดิมนั้น โทมัส คูน (Thomas Kuhn) เรียกว่าเป็น normal science วิถีคิดนี้ถือว่าวิทยาศาสตร์ที่เป็นอยู่นี้มีความสมบูรณ์ในตัวของมันเอง คุณได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์หรือ paradigm shift ที่เรียกว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในระดับรากฐานวิถีคิดว่า เมื่อกระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์อันหนึ่งได้ก่อกำเนิดขึ้น การประยุกต์ใช้วิทยาการตามกระบวนทัศน์ซึ่งถือว่าเป็น normal science นั้นจะดำเนินอยู่ในช่วงหนึ่งเท่านั้น จนเมื่อมีกระบวนทัศน์ใหม่เกิดขึ้นมาและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงของ normal science เพราะฉะนั้นการที่เราจะบอกว่าความเป็นองค์รวมของชีวิตหรือมิติทางจิตวิญญาณ สุนทรียภาพ และความเป็นมนุษย์นั้นไม่ใช่สิ่งที่วิทยาศาสตร์จะพึงเข้าไปเกี่ยวข้อง เพราะเป็นสิ่งที่ตรวจวัดไม่ได้และเป็นภววิสัย จึงเป็นการยึดกระบวนทัศน์วิทยาศาสตร์แบบที่ครองอำนาจอยู่ในปัจจุบันว่าเป็นสัจจะสุดท้ายมากจนเกินไป

ที่กล่าวมานี้เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า มิติทางจิตวิญญาณ สุนทรียภาพ และ

เป็นมนุษย์ที่สูญหายไปจากวงการแพทย์สมัยใหม่นั้นเป็นการขาดหายไปอย่างมีเหตุผลในทางประวัติศาสตร์และมีเหตุผลทางปรัชญาสถานการณ์ที่เรากำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันนี้กำลังเรียกร้องความเข้าใจในมิติต่างๆ อันเป็นเครื่องสะท้อนความเป็นองค์รวมและคุณภาพของชีวิตโดยเฉพาะ เมื่ออำนาจของวิทยาศาสตร์แบบวัตถุนิยมกลไกได้แผ่ขยายอิทธิพลและแสดงอิทธิฤทธิ์ผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีมนต์สะกดให้ผู้คนหลงใหลอย่างรุนแรง เราจำเป็นต้องมีความเข้าใจในกระบวนทัศน์และปรัชญาของวิทยาศาสตร์ให้ลึกซึ้งเพียงพอที่จะทำให้เรารู้เท่าทันต่อสิ่งที่วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้หยิบยื่นและนำเสนอกับเราว่าเป็นความจริงสูงสุดอันเดียวที่เป็นไปได้

ขณะนี้ได้กลายเป็นแฟชั่นที่โรงพยาบาลหลายแห่งนิยมนำเอาคอมพิวเตอร์มาใช้ในห้องตรวจโรค ยิ่งเป็นโรงพยาบาลที่มีการพัฒนามาตรฐาน ISO หรือ HA ด้วยแล้ว มักพบว่ามีการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ที่ตึกผู้ป่วยนอกด้วย จากประสบการณ์เมื่อครั้งไปศึกษาต่อระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกาหลายปี ยังไม่เคยพบว่าคณะแพทยศาสตร์ของมหาวิทยาลัยอันมีชื่อเสียงของโลกแห่งนี้มีการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในห้องตรวจโรค คอมพิวเตอร์นั้นเป็นเพียงส่วนขยายของอินทรีย์พิสัยของมนุษย์เท่านั้น ไม่ได้ช่วยให้เราเป็นคนดีขึ้น มีแต่เพียงทำให้เรามีอำนาจมากขึ้น ที่โรงพยาบาลอำเภอแห่งหนึ่ง เจ้าหน้าที่เล่าให้ฟังว่า มีคนไข้บางคนบ่นมาเข้าหูเขาว่า “มาโรงพยาบาลนี้หมอไม่ทำอะไรเลย เอาแต่เล่นคอมพิวเตอร์” ทำไมเขาจะไม่รู้สึกร่างนั้นในเมื่อแพทย์ผู้ตรวจให้ความสนใจจดจ่ออยู่กับแป้นพิมพ์กับจอภาพ และมีปฏิสัมพันธ์กับเครื่องจักรมากกว่าที่สนใจหรือมีปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ที่มาตรวจรักษา ความจริงก็กำลังตรวจรักษา แต่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์มีเครื่องคอมพิวเตอร์มาคั่นกลางเสียแล้ว คนไข้ก็รู้สึกว้าหมอไม่ได้ให้ความสำคัญกับเขาเลย เมื่อไม่ได้ให้ความสำคัญ จะเกิดความศรัทธาเชื่อมั่นได้อย่างไรว่าหมอได้รักษาอย่างดีแล้ว

เมื่อมนุษย์เข้ามาเกี่ยวข้องกันในบริบทของการเยียวยารักษานั้น มี

ความหมายมากไปกว่าการได้รับการจ่ายยาที่ถูกต้องมากนัก นี่เป็นเหตุผลว่าทำไมวิชาชีพที่เกี่ยวกับการเยียวยารักษาโรคจึงถูกเรียกว่าการประกอบโรคศิลป์ แต่เราไม่เห็นความเป็นศิลปะของมัน กลับไปเน้นแต่ความเป็นวิทยาศาสตร์คือให้ความสำคัญกับความเป็นศาสตร์เสียมากกว่าความเป็นศิลป์ หากมีใครสักคนหนึ่งเข้ามาหาเราด้วยความทุกข์ยาก ก็น่าที่จะเข้าไปพบด้วยโดยมีศิลปะที่อยู่บนพื้นฐานที่เห็นชีวิตมากกว่าการเปลี่ยนแปลงทางชีววิทยา

การมองชีวิตให้ไปพ้นจากเรื่องชีววิทยาล้วนๆ และเห็นมิติของความเป็นมนุษย์ มิติทางจิตวิญญาณของสุขภาพ ทำให้เราเป็นคนที่มิจิตสำนึกที่ดีขึ้น ทำงานก็มีความสุขขึ้น เมื่อใดที่พบคนไข้ที่แสดงสิ่งที่ไม่ตรงตามใจ ก็จะมีภูมิคุ้มกันดูแลตนเองได้ ไม่ไปโมโหหรือเกรี้ยวกราดกับคนไข้ จะมีแต่กระบวนการการศึกษาทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงปรัชญาทางการแพทย์ เข้าใจอย่างรู้เท่าทัน เห็นทั้งข้อดีและข้อจำกัด และพร้อมที่จะก้าวออกไปเรียนรู้เพิ่มเติมในสิ่งที่เรารู้สึกว่ายังขาด เพื่อร่วมกันแสวงหามิติทางจิตวิญญาณของสุขภาพ การแสวงหานี้เป็นการแสวงหาทั้งจากภายนอกและการเรียนรู้จากภายใน ประสบการณ์ด้านในของชีวิตเราเองที่จะนำพาเราไปพ้นจากขอบวงของกระบวนการทัศน์แบบวัตถุนิยมกลไกสู่การค้นพบความหมายของชีวิต และไปสู่ความเข้าใจใหม่ที่เคารพในคุณค่าและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ โดยที่การแสวงหานี้เป็นภาระหน้าที่ที่แต่ละคนต้องทำเอง เพราะการเรียนรู้นั้นเป็นการเติบโตไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่เต็มเปี่ยมสมบูรณ์ขึ้น ซึ่งไม่มีใครทำแทนกันได้ เป็นการค้นพบที่จะทำให้เรามีความสุขมากขึ้น คือไม่เฉพาะแต่คนไข้เท่านั้นที่จะมีความสุข หรือไม่ต้องมารับผลกระทบจากเรา ตัวเราเองก็จะมีความสุขสมบูรณ์มากขึ้น ความสุขอันนี้เรียกว่า “สุขภาวะทางจิตวิญญาณ” นั้นเอง

“จิตวิญญาณ”*

พลกระทบต่อภาษาไทย

และพระพุทธรศาสนา

จิต = ธรรมชาติที่รู้อารมณ์, สภาพที่นึกคิด, ความคิด, ใจ, วิญญาณ

จิตมีไวยากรณ์คือ คำที่ต่างเพียงรูป แต่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกัน ใช้แทนกันได้หลายคำ เช่น มโน หทัย บัณชร นายตนะ มนินทรีย์ และวิญญาณ คำเหล่านี้มีความหมายเกยกัน มีใช้ตรงกันโดยสมบูรณ์ ใช้แทนกันได้ในบางโอกาส มีใช้เสมอไป

เมื่อ **จิต** และ **วิญญาณ** หมายถึงสิ่งเดียวกัน เมื่อจะกล่าวถึงจึงควรเลือกกล่าวหรือเรียกเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง มีใช้เอาคำ 2 คำที่เหมือนกันมาต่อกัน โดยอ้างว่าเป็นหลักพุทธศาสนา หรืออ้างท่านอาจารย์พุทธทาส ซึ่งท่านก็ใช้คำว่า โรคทางจิตและโรคทางวิญญาณ ไม่ใช่ทางจิตวิญญาณ แม้แต่การสร้างอาคารที่มีภาพและข้อความสอนให้คนที่มีจิตสำนึกที่ดี ท่านอาจารย์พุทธทาสก็ใช้คำว่า “โรงมหรสพแห่งวิญญาณ”

ภาษาที่ใช้ในทางพุทธศาสนาส่วนใหญ่ก็เป็นภาษาบาลี หรือ สันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาที่ตายแล้ว (dead language) เหมือนภาษาลาติน (Latin) เมื่อยกคำในพุทธศาสนาซึ่งมาจากภาษาที่ตายแล้วมาใช้ ก็ควรใช้ให้อยู่ตามความหมายเดิมของรากศัพท์ เมื่อ **จิต** กับ **วิญญาณ** เป็นไวยากรณ์** กันในความหมายเดิมที่ใช้กันอยู่ในพระพุทธรศาสนา ไม่เคยใช้เกยกันหรือต่อกัน เมื่อคนในสมัยปัจจุบันจะนำมาใช้ก็ควรดำรงความถูกต้องตามรากศัพท์เดิมไว้

* รศ. พญ. จิรพรรณ มัชฌมจันทร์ คัดจากหนังสือ “คำว่าจิตวิญญาณในร่าง พ.ร.บ. สุภาพแห่งชาติ มีผลกระทบต่อพระพุทธรศาสนาในประเทศไทยอย่างไร?” ของเครือข่ายองค์กรพระพุทธรศาสนาในประเทศไทย, 2546.

**ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2525 คำไวยากรณ์หมายถึง คำที่เขียนต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกัน หรือใกล้เคียงกันมาก เช่น บ้านกับเรือน ปากกับตบ รอกกับคอย เป็นต้น

ภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่ใช้อยู่ในปัจจุบันยังเป็นภาษาที่ไม่ตาย จะดัดแปลงอย่างไรก็ได้ แม้แต่การทำให้เกิดการวิบัติในทางภาษา เช่น เราจะเรียกผู้ที่อยู่ในวัยสาวและสดสวยว่า “เอะ ๆ” แม้จะเป็นภาษาวิบัติ ก็ยังใช้จนเป็นที่เข้าใจและติดปากของคนทั่วไป แต่ก็ไม่มีกรณาคำว่า “เอะ ๆ” มาใช้เป็นภาษาราชการหรือระดับชาติ

การใช้คำที่มีความหมายเหมือนกันมาต่อกัน ก็พบได้ในภาษาไทย (ไม่ใช่ภาษาบาลี) เพื่อความไพเราะเพราะพริ้ง หรือคล้องจองกัน เช่น ในเนื้อเพลงมีว่า “บ้านเรือนเคียงกัน แอบดูทุกวันมองเมียง...” บ้านกับเรือนก็เป็นคำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน คือ หมายถึงที่อยู่อาศัย ส่วนมองกับเมียงก็หมายถึงการดู **ขออย่าว่าไม่เคยนำมาใช้เป็นภาษาราชการหรือเป็นทางการ**

ภาษาอังกฤษกับภาษาไทยไม่เหมือนกัน เช่น ภาษาอังกฤษ กล่าวว่า

A HOUSE IS MADE OF BRICKS AND STONES, BUT A HOME IS MADE OF LOVE ALONE.

ของไทยคำว่าบ้านกับเรือน เป็นไวยากรณ์กัน แต่ฝรั่งเขาตีความหมายของ HOUSE กับ HOME ต่างกัน โบราณท่านจึงว่า “จงเอาเยี่ยงกาแต่อย่าเอาอย่างกา” คือ การ Adapt ไม่ใช่ Adopt คือลอกเขามาทั้งหมด คนไทยก็ต้องรักษาเอกลักษณ์ของไทย **คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ก็ควรรักษาความถูกต้องของศาสนาพุทธไว้**

เรื่องของสุขภาพพระระดับชาติที่กำลังพิจารณาและมีปัญหากันอยู่ ก็อยู่ที่ จะใช้คำว่า “จิตวิญญาณ” ให้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Spiritual” โดยนิยามศัพท์เกี่ยวกับสุขภาพไว้ดังนี้

1. ทางกาย = ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ไม่เจ็บป่วย ไม่พิการ มีปัจจัยในการดำรงชีวิตที่เพียงพอ
2. ทางจิต = มีความสุข เบิกบาน มีสติ มีปัญญา ใจสงบ ไม่เครียด ไม่บีบคั้น
3. ทางสังคม = อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี ครอบครัวยุ่งน ได้อยู่ใน

สิ่งแวดล้อมที่ดี ชุมชนเข้มแข็ง มีความเสมอภาค และสมานฉันท์

4. ทางจิตวิญญาณ = ได้ทำความดี และจิตในสัมผัสกับความสุข ความปิติสุข มีศาสนาหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความเอื้อเพื่อ ลดความเห็นแก่ตัว ความจริงแล้ว ในข้อ 2 และข้อ 4 ก็เป็นเรื่องของจิตแต่อย่างเดียวหรือของวิญญาณ ซึ่งเป็นไวพจน์กัน ตามหลักพุทธศาสนาจิตมีถึง 89 หรือ 121 ดวง หรือประเภทตามหลักอภิธรรม

ถ้าจิตขณะที่มีความสุขความปลื้มปิติก็จัดเป็นกุศลจิต ไม่ใช่ ถ้ามีความสุขก็เป็นเรื่องของจิต แต่พอปิติก็เป็นเรื่องของวิญญาณ

แม้กุศลจิตซึ่งเป็นจิตฝ่ายดีก็ยังแบ่งเป็น

มหากุศลจิต 8

รูปาวจรกุศลจิต 5

อรุปาวจรกุศลจิต 4 และ

โลภุตรกุศลจิต 4 (20)

แม้ไม่มีคำว่า "จิตวิญญาณ" กุศลจิตก็ครอบคลุมทั้งหมดอยู่แล้ว

ขอย้ำว่า ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย ในปัจจุบันเป็นภาษาที่ยังไม่ตาย จะนำมาดัดแปลงให้หรุ เกอ อย่างไรก็ได้ แต่ไม่ควรนำคำบาลีในพุทธศาสนา มาดัดแปลงให้ผิดไปจากรากศัพท์เดิม เพราะมาจากภาษาที่ตายแล้ว แม้ไม่นำมาดัดแปลง คนไทยปัจจุบันนี้ก็รู้เรื่องพุทธศาสนาอย่างถูกต้องแท้จริงน้อยเหลือเกินแล้ว จึงไม่นำนำมาดัดแปลงจนผิดความหมายไปจากต้นตอเดิม พุทธศาสนาที่เป็นของจริงคงไม่เหลือ

ที่ผ่านมามคนไทยชอบวิ่งตามหรือลอกเลียนแนวทางต่างชาติ โดยอ้างว่า สมัยนี้ทุกอย่างต้องเป็นไปตามโลกาภิวัตน์ (Globalism) เมืองไทยจึงต้องสูญเสียอธิปไตยทางเศรษฐกิจ และเกิดภาวะวิกฤติทางการเงินไปหมดทุกหย่อมหญ้า ไม่ว่าจะเศรษฐกิจหรือยาจก

เท่านี้ยังไม่พออีกหรือ ยังคิดจะลอกเลียนแบบ WHO เพื่อให้มีความหมายตรงกับ Spiritual health ถึงกับนำรากศัพท์บาลี ในพุทธศาสนา มาใช้อย่างผิด ๆ คือคำว่า "จิตวิญญาณ" เสียอธิปไตยทางเศรษฐกิจไปแล้ว จะเสียเรื่องศาสนาประจำชาติ โดยยกย้ายเปลี่ยนแปลงความหมายของคำใน

ศาสนาพุทธอีก แล้วจะมีอะไรเหลือให้คนไทยภูมิใจในเอกลักษณ์ของชาติ และศาสนา เป็นข้อที่วิญญูชนควรจะได้อุดหนุนกันดูให้ถ่องแท้*

สุขภาวะทางจิตในพุทธศาสนา**

สุ แปลว่า ดี ภาวะ หมายถึง สภาพ สุขภาวะทางจิตจึงหมายถึง จิตที่อยู่ในสภาพดี คือ ไม่ว่าวุ่น ไม่ลับสน ไม่เร่าร้อน หรือจิตอยู่ในสภาพที่สงบ สะอาด สว่าง

สงบ คือ นิ่ง ไม่วุ่นวายไปด้วยกิเลส ตัณหา อุปาทาน ฯลฯ

สะอาด คือ ไม่คิดในสิ่งร้าย สิ่งชั่วหรือสิ่งไม่ดี ที่ทางพุทธศาสนา เรียกว่า อกุศลจิต

สว่าง คือ คิดตามความเป็นจริง เหมือนคนอยู่ในที่สว่าง ก็เห็นสิ่งต่างๆ ชัดเจนตามความเป็นจริง ถ้าคิดตามอารมณ์ของตน เข้าข้างตนโดยไม่ใช้ปัญญาเห็นชอบก็จัดเป็นจิตที่มีมืดบอด

คำว่า "จิต" เป็นภาษาบาลีที่ใช้อยู่ในพระพุทธานุสสาสน มีโวพจน์หรือคำที่ใช้แทนกันได้หลายคำ ได้แก่ มโน มานัส หทัย บัณเฑาะ มนายนตะ มนินทริย และวิญญาน (ส่วนคำว่าใจ เป็นภาษาไทย) เมื่อมีความหมายเดียวกัน จึงน่าจะใช้คำใดคำหนึ่งก็เป็นการเพียงพอและเข้าใจได้แล้ว

ตามคัมภีร์อภิธรรม ได้แจงนับสภาพจิตไว้ว่ามี 89 หรือ 121 (โดยพิสดารตามหลักโลกุตตรธรรม) แต่ที่สำคัญที่จะนำมาใช้เกี่ยวกับสุขภาพก็คืออกุศลจิต คือจิตฝ่ายดี คือคิดแล้วเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมและ/หรือส่วนตัวด้วย กับ อกุศลจิต คือ จิตที่อยู่ในฝ่ายไม่ดี เช่น จิตมีความโลภ โกรธ หลง เป็นต้น

คนนั้น ทางโลกจัดว่าประกอบด้วย กาย (ร่างกาย) + ใจ (จิต) ส่วนทางธรรม คน ประกอบด้วย รูป = กาย + นาม = จิต

ความจริงแล้วในพระพุทธานุสสาสนอนว่า ไม่มีตัวตน บุคคล เรา เขา มี

* วิบัติ = ความผิดพลาด, ความคลาดเคลื่อน, ความเสียหาย, ความบกพร่อง, ความใช้การไม่ได้ = Falling away ทัฎฐวิบัติ = วิบัติแห่งทัฎฐิ = ความเห็นคลาดเคลื่อน

** ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ประจำวันที่ 15 กรกฎาคม 2544

แต่รูปที่จับต้องได้กับนามซึ่งจับต้องไม่ได้

สังคัม ก็คือ การรวมกันอยู่ของหมู่คน ถ้าจะพูดให้ละเอียดก็คือ กาย + ใจ หรือ รูป + นาม หลายๆ คู่รวมกัน สุขภาพทางสังคัมก็คือ สุขภาพของกายกับใจของแต่ละคน เมื่อมีส่วนไม่เต็มมากสังคัมก็เสื่อม การพัฒนาสุขภาพสังคัมก็เพียงพัฒนา กาย กับ ใจ ของแต่ละคนให้ดี แต่อย่าลืมว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” การพัฒนาจิตหรือการดูแลให้มีสุขภาพดีจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก

นอกจากนั้นยังมีผู้เปรียบเทียบกับว่า “จิตเหมือนควาย กายเหมือนเกวียน” หมายความว่า ควายที่ตัวพอมๆ ลากเกวียนไปไม่ไหวฉันใด จิตที่ไม่ได้พัฒนาให้ดี ให้มีความเข้มแข็ง ก็พาร่างกายไปไม่ได้ดี เช่นผู้ป่วยด้วยโรคเบาหวาน ถ้าจิตไม่แข็งแรงก็ไม่อาจหยุดรับประทานอาหารหวานได้ โรคเบาหวานก็กำเริบ นั่นคือ จิตอ่อนแอทำให้ร่างกายเป็นโรค

“น้ำดื่มบริสุทธิ์ไม่มีพิษฉันใด ใจที่บริสุทธิ์ก็ไม่มีพิษฉันนั้น”

การดื่มน้ำบริสุทธิ์เป็นเรื่องของกาย การทำน้ำให้บริสุทธิ์เป็นเรื่องของจิต ในทางพุทธศาสนาจึงมีหน้าที่ทำน้ำให้บริสุทธิ์สมควรแก่การดื่มโดยไม่เป็นอันตรายต่อร่างกาย แต่ในปัจจุบันนี้กลับทำให้น้ำสกปรก หรือกวนน้ำให้ขุ่นจนดื่มไม่ได้ เช่น ในหนังสือต่างๆ ก็แข่งกันลงรูปใบ้ โดยเฉพาะในหน้าแรกของหนังสือพิมพ์บางฉบับก็ลงรูปผู้หญิงในสภาพเกือบเปลือยไว้ โดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับข่าวในหน้านั้น แล้วคิดฆ่าข่มขืน จะลดลงได้อย่างไร เพราะกวนน้ำให้ขุ่นอยู่ตลอดเวลา

บางครั้งก็เหมือนกับใส่ยาพิษให้ดื่ม เช่น ที่โรงพยาบาลนวด คิดจะมีการให้เล่นการพนันโดยถูกกฎหมาย มีฝิ่น มีไนท์คลับเคลื่อนเมือง และอื่นๆ อีกมากมายเหลือจะพรรณนา ยาพิษต่างๆ นี้ผลิตโดยผู้ที่มีสุขภาพทางจิตไม่ดี ส่วนใหญ่จะเกิดตัณหาและกิเลส

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า กิเลส (สภาพที่ทำให้จิตเศร้าหมอง) มีถึง 1,500 อย่าง ส่วนตัณหา (ความทะยานอยาก, ความร่ำรอน = eraving) มี 108 อย่าง

การที่จะให้มีสุขภาพทางจิตดีตามหลักพุทธศาสนาจึงไม่ใช่เรื่องง่าย
อย่างน้อยก็ควรปลดเปลื้อง สังโยชน์ 10 (คือกิเลสอันผูกใจสัตว์, ธรรมที่มัด
สัตว์ไว้กับทุกข์ แบ่งตามแนวพระอภิธรรมได้ดังนี้)

1. กามราคะ (ความติดใจในกามคุณ)
2. ปฏิฆะ (ความหงุดหงิดขัดเคืองใจ)
3. มานะ (ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่)
4. ทิฏฐิ (ความเห็นผิด)
5. วิจิกิจฉา (ความลังเล สงสัย)
6. สीलัพพตปราคาส (ความถือมั่นศีลพรต อย่างงมงาย)
7. ภวราคะ (ความติดใจปรารถนาในภาพ) เช่น ติดใจในตำแหน่งรัฐมนตรี
8. อีสสา (ความริษยา)
9. มัจฉริยะ (ความตระหนี่)
10. อวิชชา (ความไม่รู้จริง ความหลง) เช่น ไม่ช่วยแม้มีน้ำท่วมใหญ่

ถ้าบรรเทาสังโยชน์ 10 ตามแนวอภิธรรมในพุทธศาสนาลงได้บ้าง สุขภาพ
ในทุกด้านก็จะดี คือ สุขภาพจิต สุขภาพกาย นำไปสู่สุขภาพสังคมด้วย

สุขภาพทางจิตวิญญาณ สุขภาพทางปัญญา*

“ระบบสุขภาพแห่งชาติ ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยทุกคนให้มี สุขภาวะทั้งทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยมุ่งเน้นการสร้าง สุขภาพมากกว่าการซ่อมแซมสุขภาพ”

ข้อความนี้ปรากฏอยู่ใน **“รายงานระบบสุขภาพประชาชาติ”** ของคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน ที่มีศาสตราจารย์นายแพทย์ประสพ รัตนากร เป็นประธาน (มี.ค. 2543) เป็นการชี้แจงชัดเจนว่า สุขภาพมีความหมายกว้าง ไม่ใช่เรื่องแค่การป่วยไข้ การรักษาพยาบาล มดหมอ หยูกยา เท่านั้น

สอดคล้องกับในแผนพัฒนาสุขภาพ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) ที่ว่า

“สุขภาพคือ สุขภาวะที่สมบูรณ์และมีดุลยภาพทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ สุขภาพจึงแยกไม่ได้จากวิถีชีวิตที่จะต้องดำเนินไปบนพื้นฐานของความถูกต้องพอดี โดยดำรงอยู่ในครอบครัว ชุมชน และสังคมที่พัฒนาอย่างสมดุล”

เช่นเดียวกับที่**อาจารย์ประเวศ วะสี** เขียนไว้ในหนังสือ **“สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์”** (พ.ศ. 2543) ว่า สุขภาพ คือ สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางกาย ทางจิต ทางสังคมและทางจิตวิญญาณ

“สุขภาพที่สมบูรณ์ทางจิตวิญญาณ (spiritual well-being) หมายถึง สุขภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อทำความดี หรือจิตสัมผัสกับสิ่งที่มีคุณค่าอันสูงส่งหรือสิ่งสูงสุด เช่น การเสียสละ การมีความเมตตา กรุณา การเข้าถึงพระรัตนตรัย หรือการเข้าถึงพระเจ้า เป็นต้น ความสุขทางจิตวิญญาณเป็นความสุขที่ไม่ระคนอยู่กับความเห็นแก่ตัว แต่เป็นสุขภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์หลุดพ้น

* นพ.อำพล จินดาวัฒนะ. หนังสือ **“ปฏิรูปสุขภาพ ปฏิรูปชีวิตและสังคม บันทึกเลี้ยวหนึ่งของ การปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ”** สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.), 2546

จากควมมีตัวตน (self transcending) จึงมีอิสรภาพ มีความอ่อนคลาย
อย่างยิ่ง เบาลบาย มีความปีติแผ่ซ่านทั่วไป มีความสุขอันประณีตและล้ำลึก
หรือความสุขอันเป็นทิพย์ สบายอย่างยิ่ง สุขภาพดีอย่างยิ่ง มีผลดีต่อสุขภาพ
ทางกาย ทางจิต และทางสังคม

สุขภาวะทางจิตวิญญาณเป็นยอดที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอีก
3 มิติ ถ้าขาดสุขภาวะทางวิญญาณ มนุษย์จะไม่พบความสุขที่แท้จริง และ
ขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง เมื่อขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง ก็ารู้สึกขาด
หรือพร่องอยู่เรื่อยไป ต้องไปหาอะไรเติม เช่น ยาเสพติด ความฟุ่มเฟือย หรือ
ความรุนแรง การติดยาเสพติด การติดความฟุ่มเฟือยและความรุนแรง เกิด
จากโรคพร่องเพราะมนุษย์ขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง เนื่องจากการพัฒนา
ในช่วงที่ผ่านมาติดอยู่ที่ระดับต่ำเท่านั้น คือ ระดับทางวัตถุ ทราบใดที่ยังไม่
ยกระดับการพัฒนาไปถึงพัฒนาการทางจิตวิญญาณแล้ว ไซ้ จะไม่สามารถ
แก้ปัญหาการขาดสุขภาวะได้

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าเรื่องสุขภาพเป็นเรื่องของความถูกต้องทั้งหมด”

ท่านอาจารย์พุทธทาส ภิกขุ เคยแสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง “**ยาระงับ
สรรพโรค**” ท่านอาจารย์ให้อรรถาธิบายบางตอนว่า

“พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า โรคมี 2 ชนิด คือ กายโรค โรคที่เกี่ยวกับ
ทางกายนี้พวกหนึ่ง แล้วก็เจตสิกโรค โรคที่เกิดเกี่ยวกับทางจิตนี้อีกโรคหนึ่ง
เป็น 2 โรค แต่อาตมาเคยเอามาแยกออกเป็น 3 โรค คือว่า โรคทางจิตนั้น
แยกออกเป็น 2 คือ เป็นโรคทางจิต อีกโรคหนึ่ง เรียกว่า โรคทางวิญญาณ

โรคทางกาย เจ็บปวดทางกาย อะไรรทางกาย ก็ไปหาโรงพยาบาลตาม
ธรรมดา

โรคทางจิต จิตไม่สงบประกอบ บ้าบอ เป็นโรคประสาทรบกวนอะไร
เหล่านี้ก็เป็นโรคทางจิต ก็ต้องจัดการไปอีกอย่างหนึ่ง หรือไปหาโรงพยาบาล
ประสาท โรงพยาบาลโรคจิต

แต่ถ้าเป็นโรคทางวิญญาณ คือ โรคทางสติปัญญาแล้ว ต้องไปหา

โรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า คือธรรมะที่จะช่วยขจัดโรคทางวิญญาณ”

โรคทางวิญญาณหรือโรคทางสติปัญญาที่ท่านอาจารย์พุทธทาสกล่าวถึง ก็คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมิติสุขภาพที่เรากำลังพูดถึงกันนั่นเอง ซึ่งเป็นเรื่องที่ไกลกว่าเรื่องโรคจิต โรคประสาท ที่เป็นงานด้านสุขภาพจิต (mental health)

จากการรับฟังความเห็นต่อการจัดทำ พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ ช่วงปี 2543 - 2545 ที่ผ่านมามีพบว่า ทุกฝ่ายเห็นด้วยกับการให้คำจำกัดความของ “สุขภาพ” ไว้อย่างกว้าง

“ความพยายามขยายความหมายเรื่องสุขภาพให้มีขอบเขตที่กว้างออกไปจนถึงมิติทางจิตวิญญาณ ถือเป็นความก้าวหน้าของสังคมไทย มีเสียงขานรับในทางบวกอย่างชัดเจนประเด็นเรื่องจิตวิญญาณจากปราชญ์ผู้รู้หลายๆ ท่าน ซึ่งความค่อนข้างตรงกันว่าหมายถึง “ปัญญา” ที่จะนำไปสู่การมีสุขภาวะนั่นเอง ถ้าขาดปัญญา ด้อยปัญญา พร่องปัญญา คือ มีวิชาชามาก จะเข้าถึงสุขภาวะได้ยาก คนที่มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ดี มีเงินมีทองมากมายมากมาย ไม่เป็นโรคจิต โรคประสาท แต่เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว จ้องกอบโกย เอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่น ก็เรียกว่าเป็นผู้มีสุขภาพดี หรือเข้าถึงสุขภาวะไม่ได้” (เปิดหน้าต่างความคิด “สุขภาพทางจิตวิญญาณ” มติชนรายลับดาห์ 18 - 24 กุมภาพันธ์ 2545)

แต่มีองค์กรภาคีส่วนหนึ่ง ไม่เห็นด้วยกับการใช้คำว่า “จิตวิญญาณ” สำหรับการสื่อถึงสุขภาพในมิติที่ 4 นี้

คุณหมอบรรจบ ชุนหลสวัสดิกุล เขียนบทความลงมติชน 19 กรกฎาคม 2544 หัวเรื่องว่า “พิจารณาสุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคมและจิตวิญญาณ รุ่มรวยอักษร สาระล้ำสน” เห็นว่าสุขภาพที่ครอบคลุมทางกาย ทางจิต และทางสังคม นั้นครอบคลุมกว้างพอแล้ว ทั้งสุขภาพของปัจเจกบุคคลและสุขภาพทางสังคมอันเป็นสาธารณะ ที่รวมความหมายของการอยู่ร่วมกัน ทั้งทางกายภาพและทางมโนธรรมพร้อมกันไปในตัวอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องใช้คำว่า จิตวิญญาณ เพราะจะทำให้เกิดความขัดแย้งกับหลักพุทธศาสนา

ในบทวิจารณ์ดังกล่าว **คุณหมอบรรจบฯ** เขียนไว้ว่า “ต้องขอประทานโทษ อาจารย์ประเวศที่เคารพรักว่า ยิ่งท่านอธิบายเท่าไร ก็ยิ่งทำให้สับสนต่อไปอีกมากเท่านั้น” ซึ่งอาจารย์ประเวศ ได้เขียนบทความชื่อ “สปรส. กับสุขภาพทางจิตวิญญาณ” ลงในมติชน 24 กรกฎาคม 2544 กล่าวว่า

“ผู้วิจารณ์กล่าวว่าเมื่อเติมคำว่าจิตวิญญาณเข้าไปแล้ว ทำให้เกิดความขัดแย้งกับหลักพุทธศาสนาโดยตรง เรื่องนี้ผู้วิจารณ์เข้าใจหลักพุทธศาสนาในทางแคบ เมื่อแคบ อะไรๆ ก็ดูอยู่นอกไปได้ง่ายๆ กล่าวหาคนอื่นได้ง่ายๆ ความจริงหลักธรรมทางพุทธศาสนากว้างใหญ่ไพศาล เมื่อกว้างใหญ่ไพศาล อะไรๆ ก็อยู่ในได้ทั้งนั้น สุดแต่จะคิดเชิงโอปออุ้ม หรือตัดรอน ธรรมดาพระศาสนาต่างๆ จะกว้างใหญ่ไพศาล แต่มนุษย์ไปตีความให้แคบตามจิตของตัวเอง แล้วนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรง”

อาจารย์ประเวศฯ ได้ให้คำวิชันานี้ว่า

“1. ที่ผู้วิจารณ์กล่าวว่า **จิต วิญญาณ มโน หทัย** เป็นคำที่มีความหมายเดียวกัน ไม่น่าเอาคำสองคำ คือ จิตและวิญญาณ มาใช้ทั้งคู่คือ “จิตวิญญาณ” ก็เห็นชัดว่ายิ่งศึกษามาน้อยไป เพราะคำว่ามโนวิญญาณ มีที่ใช้เต็มไปหมดในพระไตรปิฎก ไม่ควรไปดึงอาจารย์ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ ผู้รู้ทางอภิธรรมมาอ้างเฉพาะส่วน เพื่อสนองเจตนาของตน เพราะจะทำให้คนเข้าใจท่านผิดไปเนื่องจากผู้เริ่มต้นศึกษาเรื่องจิตทางพระพุทธศาสนา ก็จะพบคำว่า “มโน-วิญญาณ” แล้ว คำหลายคำมีความหมายเหมือนกันในบางด้าน แต่อาจมีแง่มุมที่ต่างกัน และมีความหมายต่างกันใน “บริบท” ที่ต่างกัน **มโน และ วิญญาณ** ในด้านหนึ่งหมายถึงจิตเหมือนกัน แต่คำว่า มโนวิญญาณ มีความหมายจำเพาะว่า **การรู้ทางใจ** ในชุดวิญญาณที่ร่วมกับอายตนะทั้ง 6 เริ่มจากจักขุวิญญาณที่วารู้ทางตา

มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาเอาคำเก่ามาใช้ร่วมกันในความหมายใหม่เป็นธรรมดา ผู้วิจารณ์ก็รู้ภาษาจีน ซึ่งมีการเอาคำเก่ามาร่วมกันมีความหมายใหม่เต็มไปหมด ทำให้มีคำใช้มากขึ้นเพื่อให้การคิดคมชัดแตกกิ่งก้านสาขาออกไป

เราจะไปเดือดร้อนทำไมกับธรรมชาติที่เป็นธรรมดาและเป็นความงาม

คำว่า “จิตวิญญาณ” เป็นการเอาคำเก่ามาใช้คู่เพื่อให้มีความหมายเพิ่มขึ้น หมายถึงมิติทางสูงของจิต

สัตว์มี กาย **จิต** **สังคัม** แต่ไม่มีมิติทางจิตวิญญาณ

มนุษย์มี กาย **จิต** **สังคัม** **จิตวิญญาณ**

จิต และวิญญาณเป็นค่ากลางๆ สัตว์ก็มีจิตหรือวิญญาณ แต่ไม่มีมิติ ด้านสูงของจิต ทางพุทธใช้คำว่า**ปัญญา** ข้อนี้จะเกี่ยวข้องกับการวิไลษณาความ เห็นของผู้วิจารณ์ในข้อถัดไป

2. ที่ผู้วิจารณ์กล่าวว่าใช้ 3 ก็ครอบคลุมหมดแล้ว คือ สุขภาวะทาง กาย ทาง**จิต** และทาง **สังคัม** ผมก็ไม่ว่าอะไร แต่อยากจะชี้ว่าผู้วิจารณ์ยังศึกษา ไม่ครบ ในทางพุทธจะพูดถึง 4 ตามที่พระธรรมปิฎกได้นำมากล่าวไว้เสมอๆ ว่าทางพุทธจะพูดถึงการพัฒนา 4 ด้าน คือ

(1) พัฒนาทางกาย

(2) พัฒนาทาง**จิต**

(3) พัฒนาทาง**สังคัม**

(4) พัฒนาทาง**ปัญญา**

ถ้าสังเกตหลักทางพุทธสักนิดก็ก็จะเห็นว่าพูดเรื่อง **จิต** กับ **ปัญญา** แยกออกเป็น 2 ข้อ เช่น จิตสิกขา กับปัญญาสิกขา หรือในเรื่อง**ศีล สมาธิ ปัญญา** จิตอยู่ในข้อสมาธิ แต่ถ้าผู้วิจารณ์ต้องการเอาปัญญาไปรวมไว้ในจิต โดยยุบเหลือ 3 คือ กาย จิต สังคัม ผมก็ไม่ว่าอะไร เพราะไม่มีใครผูกขาด การตีความ เพียงแต่ต้องการบอกว่าทางพุทธนิยมพูดเป็น 4

3. เดิมองค์การอนามัยโลก นิยามคำว่าสุขภาพะ คือ สุขภาวะที่สมบูรณ์ ทางกาย ทาง**จิต** ทาง**สังคัม** ผมก็รู้สึกมันขาดไป เพราะถ้าอธิบายแบบพุทธว่า ความสุขคือ การหลุดพ้นจากความบีบคั้น 4 ประการ คือ บีบคั้นทางกาย ทาง **จิต** ทาง**สังคัม** และทาง**ปัญญา** (หลุดพ้นจากความบีบคั้นของความไม่รู้) จะมีความสมบูรณ์กว่า ต่อมาเมื่อองค์การอนามัยโลกมีมติให้เติมคำว่า spiritual

well-being หรือสุขภาวะทางจิตวิญญาณเข้าไปด้วย ผมก็ดีใจว่าคราวนี้ครบสมบูรณ์ทั้งตามพุทธและตามศาสนาอื่นๆ เพราะจิตวิญญาณ (spiritual) หรือจิตสูงนั้นหมายถึง ความดี การลดความเห็นแก่ตัว การเข้าถึงสิ่งสูงสุด สิ่งสูงสุดทางพุทธ คือ พระนิพพาน หรือปัญญาหรือวิชา ศาสนาอื่นหมายถึงพระเจ้าเป็นเจ้า

ผมจึงอธิบายสุขภาวะทางจิตวิญญาณว่าเป็นสุขภาวะที่เกิดจากความดี การลดความเห็นแก่ตัว การมีปัญญา ตรงนี้แหละครับ ที่ตรงผู้วิจารณ์ว่าผมสับสน แต่ผมอยากเสนอว่าให้ช่วยกันศึกษาให้ละเอียด เพราะเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและต้องปฏิบัติจนเกิดผล (ปฏิเวธ) ด้วย จึงจะเข้าใจ

ศาสนานั้นเน้นที่การเรียนรู้ การปฏิบัติและการได้รับผลดีจากการปฏิบัติ (ปฏิเวธ) ไม่เหมือนทางโลก ที่เน้นความรู้นอกตัวแล้วก็เอาไปไว้รอดกัน บลัฟกัน โดยไม่เกิดการพัฒนาอย่างประณีตในจิตใจของตนเอง

ข้อ 4 นี้จะพูดว่า**สุขภาวะทางปัญญา** ก็ได้ แต่คำว่าปัญญาในทางพระพุทธศาสนามีความหมายจำเพาะ ต่างจากปัญญาที่ใช้กันทั่วๆ ไปอย่าง ดาดดินและมีความลึกที่ต่างจากคำว่า intellect ในภาษาอังกฤษ คำว่าสุขภาวะจิตวิญญาณมีความแปลกใหม่ กระตุ้นให้คิด ตีความหมายได้ทั้งในทางพุทธ ทางสากล และทางศาสนาอื่น”

1 สิงหาคม 2544 **คุณพีรเสฏฐ์ รินลา** เขียนจดหมายถึง **นายหนุณยัน** หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน บอกว่าเห็นด้วยกับการกำหนดความหมาย สุขภาพกว้างว่าเป็นสุขภาวะ 4 มิติ

“สุขภาวะทางจิต หมายถึง ไม่ให้คนเป็นบ้า ไม่เป็นโรคจิต โรคประสาท ไม่ให้เครียด ไม่ต้องพึ่งยาเสพติด ส่วนสุขภาพทางจิตวิญญาณ หมายถึง เพื่อให้เป็นผู้ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว”

นายหนุณยันบอกว่า

“ผมเห็นด้วยกับ สปรส. ที่วางกรอบ สุขภาพดีทั้งกายใจ ครอบคลุมไว้

ทั้ง 4 มุม คือ สุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ สุขภาพดีทางกายและใจเป็นพื้นฐาน สุขภาวะที่ต้องการของบุคคล ถ้าปัจเจกบุคคลแต่ละคนมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตดี จิตวิญญาณของคนในสังคมจะดี เอื้ออำนวยให้สุขภาพทางสังคมดีไป"

ช่วงปลายปี 2544 คุณหมอบรรจงฯ เขียนบทความ "สมาจารย์และเพื่อนพ้องกระบวนการปฏิรูป อันเนื่องมาแต่คำพิจารณาว่าด้วย จิต และจิตวิญญาณ ของ สปรส." ลงในมติชนสุดสัปดาห์ พร้อมแนบหนังสือตอบของท่าน**เจ้าคุณพระธรรมปิฎก**ที่มีถึงคุณหมอบรรจง ตีพิมพ์ไว้ด้วย (มติชนสุดสัปดาห์ 24 - 30 ธ.ค. 2544) ท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างกรอบความคิด พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติไว้อย่างละเอียด

"เริ่มแรกขออนุโมทนา สปรส. ใน 2 ประการคือ ในการที่ได้ขยายขอบเขตแนวความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพให้กว้างออกไป และในการที่เปิดโอกาสแก่คนภายนอกที่จะช่วยพิจารณาให้ข้อคิดเห็นกันหลายๆ ด้าน"

"คำว่าจิตวิญญาณเองก็ไม่มีความหมายเดิมที่จะเป็นหลัก หรือเป็นฐานที่จะตัดสินใจหรือจำกัดให้ลงตัวได้ เพราะจิตวิญญาณเองก็เป็นคำที่ผูกขึ้นใช้ใหม่ด้วยเช่นกัน"

"วิธีหนึ่งที่น่าจะทำได้คือ กำหนดให้จิตวิญญาณเป็นคำแปลภาษาไทยของคำภาษาอังกฤษว่า spiritual และ spirituality"

"คำว่าจิตวิญญาณ เป็นคำประสมเสริมย้ำความรู้สึกให้หนักแน่น ซึ่งในแง่นี้ก็ประโยชน์อย่างหนึ่งในทางภาษา ถ้าใช้ในขอบเขตที่เหมาะสม"

14 กุมภาพันธ์ 2545 พันโท น.พ.สมพันธ์ บุญยุคปต์ ในฐานะประธานสภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย มีหนังสือถึงกระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ แสดงความไม่เห็นด้วยกับการใช้คำว่า "จิตวิญญาณ" ในคำจำกัดความของสุขภาพ

"ขอเรียนว่าไม่มีความจำเป็นและไม่สมควรอย่างยิ่ง ที่จะแปลคำจำกัดความขององค์การอนามัยโลกที่เขียนไว้สำหรับทุกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

เห็นประเทศที่ด้อยพัฒนา เพราะประเทศไทยมีความเจริญและมั่นคงทางด้านจิตใจ และวัฒนธรรมมากกว่ามาเป็นเวลานานนับพันปีแล้ว ... ถ้ากระทรวงสาธารณสุขและสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติปล่อยให้มีการใช้คำจำกัดความที่มีความหมายของศาสนาอื่นแล้ว จะถือว่าเป็นเจตนาร้ายต่อพระพุทธศาสนาที่บรรพบุรุษของไทยได้รักษามานับพันปี”

ในช่วงเวลาไล่เรี่ยกันนี้ คุณหมอบรรจบ ได้เขียนบทความเผยแพร่ในคอลัมน์ประจำของตนเองในมติชนสุดสัปดาห์อีกหลายครั้ง (ก.พ. - มี.ค. 45) เช่น บทความที่ชื่อว่า “สุขภาวะทางจิต คือ คำตอบสุดท้ายสู่ปัญหาสุขภาพทั้งปวง” (4-10 ก.พ. 45) “ฤๅสุขภาวะทางจิตวิญญาณ จะเสนอลัทธินอกพุทธศาสนา” (11-17 ก.พ. 45) “จิตวิญญาณจาก ศ.ดร.ระวี ภาวิไล” (25 ก.พ. - 3 มี.ค. 45) “จิตและวิญญาณโดยนัยของท่านอาจารย์พุทธทาส” (4 - 8 มี.ค. 45) เป็นต้น โดยบทความแต่ละบทเป็นทั้งการให้ข้อมูลและข้อคิดเห็นต่างๆ โดยเขียนในลักษณะการกล่าวหาและโจมตีการทำงานของ สปรส. ค่อนข้างรุนแรงด้วยเสมอ

แล้วก็มาถึงช่วงต้นเดือนสิงหาคม 2545 ใกล้วันจะมีการประชุม “สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ว่าด้วย พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ” ทางมูลนิธิพุทธธรรมโดยการนำของ คุณณรงค์ ณะประ และองค์กรภาคีอีก 24 องค์กร ได้เข้าพบกับอาจารย์ไพโรจน์ นิงสานนท์ ประธานคณะอนุกรรมการร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติและผม เพื่อยื่นหนังสือเสนอให้ตัดคำว่า “จิตวิญญาณ” ออกจากคำจำกัดความของสุขภาพในร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ (2 สิงหาคม 2545) พร้อมแนบแถลงการณ์และเหตุผลประกอบข้อเสนอลงรายละเอียดบรรยายการพบกันเป็นไปอย่างอบอุ่นสร้างสรรค์และเป็นมิตรไมตรีดียิ่ง

“เห็นด้วยที่มีการขยายความหมายของจิตให้กว้างไกลไปกว่าความหมายของจิตแพทย์ เป็นคำจำกัดความที่กินความหมายถึงการมีสติ สมาธิ ปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา... ไม่เห็นด้วยกับคำว่าจิตวิญญาณที่ถูกกำหนดเป็นอีกมิติหนึ่งของสุขภาพ”

ในขณะเดียวกัน สมาชิกขององค์กรภาคีเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้สมัครเข้าร่วมการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ระหว่างวันที่ 8 - 9 สิงหาคม 2545 เพื่อร่วมแสดงความเห็นเรื่องนี้อีกหลายสิบคน และในการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ คุณณรงค์ ณะประ และคณะอีกส่วนหนึ่งได้นำป้ายขนาดใหญ่ไปแสดงที่หน้าอาคารจัดประชุมสมัชชาสุขภาพ และแจกแถลงการณ์ให้แก่ผู้เข้าร่วมประชุมด้วย โดยทั้งหมดนี้เป็นการกระทำอย่างสุภาพและโดยสงบ มีการประสานงานกับคณะทำงานจัดสมัชชาฯ เป็นการใช้เวทีสมัชชาสุขภาพซึ่งเป็นเวทีสาธารณะ แสดงความคิดเห็นอย่างสันติและให้เกียรติกันและกัน

ในระหว่างการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติดังกล่าว **อาจารย์ประเวศ วะสี** เขียนโน้ตฝากให้ผมว่า

“เรื่องการเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูประบบสุขภาพเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่ของมนุษยชาติ เป็นงานที่ต้องการความรักความสามัคคีของคนทั้งหมด เราจึงไม่มีเวลาที่จะทะเลาะกัน

การที่เพื่อนของเราคนหนึ่งไม่มีความสุขจากการใช้คำ **“สุขภาวะทางจิตวิญญาณ”** เราควรเข้าใจและเห็นใจ และหาทางแก้ไขข้อขัดข้อง อันที่จริงเราก็ไม่ได้เคลื่อนไหวแบบตายตัว แต่เปิดรับให้ปรับตัวไปได้ตลอดเวลา จากการระดมความมีส่วนร่วม

อันที่จริงคำว่า **“สุขภาวะทางจิตวิญญาณ”** ก็เป็นภาระแก่การต้องอธิบายว่ามันคืออะไร สำหรับคนไทย ถ้ามีคำที่เข้าใจได้ทันทีโดยไม่ต้องอธิบายเพิ่มเติมก็น่าจะดี ผมเฝ้าหาคำที่จะมาแทนอยู่ตลอดเวลาเหมือนกัน นอกจากสื่อแล้วต้องมีพลังในคำด้วย ผมลองเสนอคำแทนดูว่าเป็น

“สุขภาวะทางการเข้าถึงศาสนธรรม” จะเป็นอย่างไร

คำนี้ไม่ต้องการคำอธิบาย เข้าใจหมดทุกชาติทุกภาษา เป็นการยกย่องบทบาทของศาสนธรรม และเป็นคำกลางๆ ศาสนาใดก็ได้

ทั้งหมดก็จะเป็น **สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางสังคม และสุขภาวะทางการเข้าถึงศาสนธรรม**

(ที่จริงเป็นสภาวะจากการเข้าถึงศาสนธรรม แต่ต้องใช้ทาง เพื่อให้คล้องจองกับทางอีก 3 ข้อ)

จึงเสนอมาเพื่อปรึกษากันดู ถ้าคิดว่าเป็นคำที่ดีกว่า ก็ต้องขอขอบคุณเพื่อนของเรากลุ่มดังกล่าวที่ทำให้เราพบสิ่งที่ดีกว่า”

ซึ่งต่อมา ในร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ (ฉบับปรับปรุง 24 กันยายน 2545) หลังการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติแล้ว) จึงเขียนคำจำกัดความของคำว่า “สุขภาพ” ไว้ว่า

“หมายถึง สภาวะที่สมบูรณ์และเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ”

โดยเขียนหมายเหตุไว้ว่า “คำว่าจิตวิญญาณนั้น กำลังจัดกระบวนการเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันว่าควรใช้คำใดที่สามารถสืบความเข้าใจให้ตรงกันมากที่สุด เช่นคำว่าทางปัญญา ทาง การเข้าถึงศาสนธรรม หรืออื่น ๆ”

ต่อมาเมื่อมีการประชุมระหว่าง ผู้แทนคณะอนุกรรมการร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ ร่วมกับส่วนราชการ 10 หน่วยที่ให้ข้อสังเกตต่อร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ ตามที่สำนักเลขาธิการ ครม. ถามไป (13 มกราคม 2546) โดยมีอาจารย์ไพโรจน์ นิงสานนท์ เป็นประธาน จึงได้ข้อยุติเบื้องต้นสำหรับประเด็นนี้ว่า

“จะไม่ใช้คำว่าจิตวิญญาณในคำจำกัดความของคำว่าสุขภาพ โดยควรมอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาช่วยหาคำอื่นที่เหมาะสมกว่าใช้แทนต่อไป”

ในห้วงเวลาเดียวกัน ทางเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ได้จัดพิมพ์หนังสือชื่อ “คำว่าจิตวิญญาณในร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างไร?” โดยตีพิมพ์บทความและความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิไว้หลายท่าน ในส่วนหนึ่งของคำนำ สำหรับการพิมพ์ครั้งที่ 4 (12 กุมภาพันธ์ 2546) เขียนไว้ว่า

“... จึงมีคำถามว่า การที่ สปรส. นำคำว่า จิตวิญญาณบรรจุลงใน

ร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาตินี้มีเจตนาแอบแฝงที่จะนำเอาพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาอื่นเข้ามาบรรจุในกฎหมายไทยหรือไม่

ปวงพุทธบริษัทจึงได้เสนอให้ สปรส.โปรดเห็นแก่ประชาชนส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 95 ที่นับถือพระพุทธศาสนา โดยตัดคำว่าจิตวิญญาณออกจากร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ ในกรณีที่มีความประสงค์จะหาคำแทนคำนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้เสนอให้ใช้คำว่า “ปัญญา” แทน ซึ่งบัดนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีแล้ว โดย สปรส. ได้ยอมรับฟังความเห็นของชาวพุทธ และมอบให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาหาคำที่เหมาะสมมาแทนจิตวิญญาณ

ปวงชาวพุทธจึงขอแสดงความขอบคุณ สปรส. และจะได้ติดตามการดำเนินการดังกล่าวอย่างใกล้ชิดทุกขั้นตอน จนกว่าจะแก้ไขเรียบร้อยประกาศเป็นกฎหมายในที่สุด”

ต่อมาเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2546 ได้มีการประชุมปรึกษาหารือวงเล็กในระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิในแวดวงวิชาการและศาสนาต่างๆ มี**อาจารย์เกษม วัฒนชัย** เป็นประธาน ผู้ร่วมประชุมประกอบด้วย **อาจารย์สุมน อมรวิวัฒน์** **คุณหมอแวมาชาติ เวดาไอ้** **คุณวรเดช อมรรวิพัฒน์** **อาจารย์จิรพรณมัยมจันท์** **พีศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์** เป็นต้น ได้ข้อสรุปเบื้องต้นว่า สุขภาพมิติที่ 4 นี้ ควรใช้คำว่า **“สุขภาพทางปัญญา” (Wisdom health)** เพราะเข้าได้กับทุกศาสนาและดูว่าจะสื่อความหมายได้ตรงมากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามต้องมีการศึกษาและจัดทำคำอธิบายเพื่อการทำงานกับสังคมต่อไปด้วย เพราะยังเป็นเรื่องนามธรรมที่เข้าใจยากอยู่มาก

นี่คือตัวอย่างหนึ่งของการเรียนรู้ร่วมกันของคนไทย เพื่อนำไปสู่การปฏิรูประบบสุขภาพเพื่อสุขภาวะร่วมกันครับ

ส่งท้าย

ความพยายามขยายความหมายเรื่องสุขภาพให้มีขอบเขตที่กว้างขวางไปจนถึงมิติทางจิตวิญญาณ ถือเป็นความก้าวหน้าของสังคมไทย มีเสียงขานรับไปในทางบวกอย่างชัดเจน

ประเด็นเรื่อง “สุขภาพจิตวิญญาณ” หากจับความจากปราชญ์ผู้รู้หลายๆ ท่าน ซึ่งชี้ค่อนข้างตรงกันว่าหมายถึง “ปัญญา” ที่จะนำไปสู่การมีสุขภาพหรือสุขภาวะนั่นเอง ถ้าขาดซึ่งปัญญา ด้อยปัญญา หรือพร่องปัญญา คือมีอวิชชามาก ก็เข้าถึงสุขภาวะได้ยาก

คนที่มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ดี มีเงินทองมากมายไม่เป็นโรคจิตโรคประสาท แต่เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว จ้องกอบโกยเอาเปรียบผู้อื่น ก็เรียกว่าเป็นผู้มีสุขภาพดีหรือเข้าถึงสุขภาวะไม่ได้ เรื่อง “สุขภาพทางจิตวิญญาณ” นี้ คงไม่จำเป็นต้องรีบรวบรัดชี้คำ ซึ่งความหมายแบบผูกขาด ตายตัว แต่ควรใช้จุดนี้เป็นประเด็นแห่งการพูดคุยศึกษา สืบค้น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วยการปฏิบัติ เพื่อเลื่อนระดับภูมิปัญญาของคนไทย และสังคมไทยร่วมกันต่อไป

มิใช่ยุติอยู่เพียงเท่านี้

นี่คือเป้าหมายหนึ่งของการปฏิรูประบบสุขภาพนั่นเอง

ภาคผนวก

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมระดมสมองเรื่อง “ขอบเขตความหมายสุขภาพมิติที่ 4” วันที่ 6 มีนาคม 2546

1. ศ. นพ. เกษม วัฒนชัย	ประธานการประชุม
2. พญ. จิรพรรณ มัชฌิมจันทร์	ตัวแทนจากศูนย์ธรรมชาติบำบัด “บัลวี”
3. อาจารย์ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์	อนุกรรมการร่าง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ
ทำงานกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทั้งหลาย
4. ศ. สุมณ อมรวิวัฒน์	ราชบัณฑิต
5. คุณหญิงยุทธิ ฐานะประะ	ประธานมูลนิธิพุทธรธรรม
6. ผศ. ดร. สุวัจิ กู๊ด	นักวิชาการอิสระ
7. คุณศุภชัย พงศ์ภคเธียร	ผู้ประสานงาน สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การสร้างเสริมสุขภาพ
8. รศ. ดร. จุมพล พูลภัทรชีวิน	อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
9. ดร. ทศนีย์ ทองประทีป	อาจารย์พยาบาล
วิทยาลัยพยาบาลเกื้อการุณย์
10. พญ. พรรณพิมล หล่อตระกูล	ผู้อำนวยการสำนัก 6 สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
11. คุณวรเดช อมรพิพัฒน์	นักวิชาการประจำคณะกรรมาธิการการ
ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร
12. คุณประวิทย์ หมัดอะดัม	กรรมการอิสลาม ประจำมัสยิด อ. สะเดา
จ. สงขลา
13. คุณสุชาติ สุริยันรงค์	กลุ่มครูเพื่อเด็กเพื่อชุมชน
อ. สะเดา จ. สงขลา

14. อาจารย์พิชัย ศรีใส	ประชาคมสุขภาพจังหวัดสงขลา
15. นพ. โกมาตกร จิ่งเสถียรทรัพย์	แผนงานวิจัยสังคมและสุขภาพ
	สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
16. คุณหญิงลักษณิ์ ตรงศีลสัตย์	แผนงานวิจัยสังคมและสุขภาพ
	สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
17. นายแพทย์แวมาชาติ แวดาโอะ	ประชาคมสุขภาพจังหวัดนราธิวาส
18. อาจารย์สมพันธ์ เตชะอธิก	ประชาคมสุขภาพจังหวัดขอนแก่น
19. รศ.ดร. อภรณ์ เชื้อประไพศิลป์	อาจารย์ประจำคณะพยาบาล
	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
20. ดร. วณี ปิ่นประทีป	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ
	สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ
21. คุณเป็ดพร จันทรัต ญ อยุธยา	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ
	สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ
22. นางพลินี เสริมสินสิริ	ผู้ประสานงานแผนงานสื่อสารสาธารณะ
	สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

รายชื่อหนังสือที่เกี่ยวข้อง

1. ยาระงับสรรพโรค ธรรมบรรยายของท่านพุทธทาสภิกขุ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2541.
2. สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์ โดย ศ. นพ. ประเวศ วะสี จัดพิมพ์โดยสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2543.
3. สุขภาพทางสังคมและจิตวิญญาณ จัดพิมพ์โดยสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2544.
4. คำว่าจิตวิญญาณในร่าง พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างไร? จัดพิมพ์โดยเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, 2546.

โรคทางกาย เจ็บปวดทางกาย อะไรทางกาย
ก็ไปหาโรงพยาบาลตามธรรมดา

โรคทางจิต จิตไม่สมประกอบ บ้าบอ
เป็นโรคประสาทรบกวนอะไรเหล่านี้
ก็เป็นโรคทางจิต ก็ต้องจัดการไปอีกอย่างหนึ่ง
หรือไปหาโรงพยาบาล โรงพยาบาลโรคจิต

แต่ถ้าเป็นโรคทางวิญญาณ
คือ โรคทางสติปัญญาแล้ว
ต้องไปหาโรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า
คือ ธรรมะที่จะช่วยขจัดโรคทางวิญญาณ

ท่านพุทธทาสภิกขุ